श्री हरि

पुराण सुधासार

तेश्रो भाग

लेखक तथा प्रकाशक
श्री राम गोपाल श्रेष्ठ
अ[illegible]ला
तीनधारा, काठमाडौं ।

२०४१

श्री हरि

पुराण सुधासार

तेश्रो भाग

लेखक तथा प्रकाशक
श्री राम गोपाल श्रेष्ठ
अधिवक्ता
तीनधारा, काठमाडौं ।
२०४

विषय सूची

सि. नं.		पेज
१.	श्री गणेश पूकारा —	१
२.	येम सर्व देवम् परमेश्वरमूहि —	२
३.	कालीदार्शको काव्य —	३
४.	कलीमा भाग्यमानी र रामको वन्दना	४
५.	विष्णु सत नाम	५
६.	द्वादश ज्योतिलिङ्ग श्लोक	६
७.	अरण्यद्वारा राम स्तोत्र	७
८.	अष्ठावक्र गिता गुरुको ब्याख्या	८ × ९
९.	श्री मधुसुदन भगवानको पुजा विधी	१०
१०.	श्री कृष्णको सखाहरू समेत	११
११.	गंगा स्तुती र सुर्यको १२ नाउ	१२
१२.	सुर्यको मुल मन्त्र र मानीसको हाड ववाउने	१३
१३.	शंक्रान्तिमा गरिएको पुण्य कर्म र कुञ्जल सुगाको ज्ञान -	१४
१४.	नीराकार ध्यान	१५
१५.	सतनाम स्तोत्र वर्णन र साकार ध्यान	१६ × १७
१६.	श्री वासुदेवाधीर्नाम स्तोत्र	१८ × १९
१७.	अष्ठावक्र गितामा चीत्तको विषयमा विवेचना	२० × २१
१८.	जीवन मुक्तको विषयमा अष्ठावक्र गीताको भनाइ राजा र महात्माको दृष्टान्त	२२ × २३
१९.	चेवनमुनीलाई कुञ्जल सुगाले दिएको ज्ञान	२४ × २५ × २६
२०.	भागवतमा राजा भरतको मृगयोनी	२७
२१.	रैदा मिरावाइको गुरू	२८
२२.	वासनाको नास गर्नु नै मोक्ष हो मुक्तीको पनीपद समेत	२९
२३.	चीत्त छेदन भएपछि मीस हुन्छ मोस आकाश पातालमा छैन	३०

२४. विषयको रसमा अभ्यास भैसकेकोलाई सत्य पाउन गारो ३१
२५. लक्ष्मणले श्री राम दाजुलाई प्रेम गरेको हैन भगवानलाई ३२×३३
२६. श्री राममा प्रेम नभएको धर्म कर्म आगोमा जलाई दिनु योग्य छ — ३४
२७ राजा मारेध्वोजको आधा अङ्ग दान ३५
२८. उपकारको निमित्त मनुस्यको सरीर आएको ३६
२९ साधुहरूको बृत परउपकार नै हुन्छ ३७
३०. श्री राममा हनुमानको स्तुती ३८
३१. श्री राममा विभिषणको स्तुती ३९
३२. तुलसीदाशले हनुमानको पुकार ४०
३३. नामाभ्यह ऋषीकेशं सतनाम स्तोत्र मुल पाठ ४१
३४. श्रावणको भुला प्राजा कृष्ण सखा स्मेत ४२
३५. श्री मधुसुदनको अज पुजा ४३×४४
३६. भगवान्नाम संस्कृतबाट ४५
३७. ऋषीमुनी भक्तहरूको नास ४६
३८. शंकरको स्तुती रामायण लङ्का काण्ड र बाल काण्ड ४७×४८
३९. अयोध्या काण्ड र अरण्य काण्ड सुन्दर काण्ड उत्तर काण्ड ४९×५०×५१
४०. हे नाथ पतीतको अपराध बिर्स्ते ५२
४१. राजा किल्हदेब र भक्त नामाजीको सुस्नोतर ५३
४२. राजा शिवी र बाजको प्रस्नोत्तर ५४×५५
४३. श्री शोभरीजी राजा मान्धाताको ५० कन्या विवाह ५६
४४. राजा रघु आफु श्री मती दान दिनेर बृजधामको भक्त ग्वालाको भैंसी चोरी भएको ५७
४५. साछी गोपालले साँछी बकेको ५८×५९
४६. झासँ झासँ कृष्ण कन्हैया गन झायतेना छँ दुःख विई मते बनवारी — ६०

४७. श्याम सखेलौ मलाई वंशी बनाउ र हृ य उजा गर
मै तुलसीको जीवन पार लगायै – ६
४८. तीमी अति दयालु नाथ प्रभू ी आइ दर्शन देउ ६२ × ६
४९. जय गोविन्द हरे जय गोपाल हरे र वमुरअी वाले
राखो लाज हमारी – ६
५०. जो करते रहोगे भजन धीरे धीरे ६
५१. जोगीया तु कवर मिलोगे र जोगीमतजा मतजा
भने मिराको भजन ६
५२. हमारे प्रभू अव गुण चीत्त धनरो ६
५३. दर सवीनं दुःख थलागे नैन र चलो मन गंगा
जमुनातीर मिरा भजन ६
५४. प्रिती गरेर सवमा छोडूँ नाम नीसार हे विश्वका
विधाता दर्शन म पाउँ श्र अनीता श्रेष्ट ६
५५. कसरी हरी तिम्रो मन्दिर आज गायिका अनिता ७
५६. दुनीया मे जुरम कर्ता बहमी आदमी ७
५७. झुलाको आयो सावन अतीमन भावन ७
५८. कर्मावाई जगन्नाथको खीचडीको भोग ७
५९. जगंनाथको प्रशाद अपमान ७४
६०. जगडम्नी रैणुकाको बेभिचारमा पर्शुरामलाई आमाका ज्ञान ७५
६.१ श्री राज सुघन्वालाट पकाएको तेलमा
डुवाएको ७६ × ७७ × ७८ × ७
६२. राजा युधीष्ठीरको अश्वमेघ यज्ञमा ालमीकीको
परीस्या ८० × ८१ × ८२
६३. लोमस ऋषी मर्न खोज्दा व्राम्हश सेवाले आयु थप ८३
६४. महाराजा दिलीपले वसीष्ठको गाह सेवाले संतान प्राप्त ८४
६५. प्रत्येक मैन्हामा गरिएको व्रतको नाउँ र
पुण्यको फलको वर्णव ८५, ८६, ८७, ८८

६६. राजा प्रमञ्जनलाई सिकार खेल्न जाँदा मृगको
श्रापले वाघ भएकोमागाइले उद्धार गरेको ८९, ९०, ९१, ९२
६७. नीसध सहरको वैश्यलाई नर्क स्वर्गको
भोग गर्ने कारण देवदुतले बर्ण गरेको ९३, ९४, ९५
६८. राजाले १० वाखी अघाउने गरी खुवाउन
सके आधा राज्य दान आदेश ९६, ९७
६९. पुलसत्य मुनीले भिष्म पितामहलाइ पीतृ लोकको
वर्णन र पीतृ संतुष्ठले मानीस उद्धार ९८, ९९, १००
७०. पाप पुण्यको फल र गुरूलाई उपदेश दिने र
आमा बावु वैन्ही उपर द्रोह गर्नेहरू नरक जाने १०१, १०२
७१. छाडी जानु पर्छ पछी यो पिंजरा कीन नलीनु हरीनाम १०३
७२. मेरो प्राण छुटीस भगवान १०४
७३. स्कुल जाँदा कृष्ण दाइ भनी पुकारा गर्दा १०५, १०६
७४. चारधाम तिर्थ जादा स्टेसन र धाम १०७, १०८, १०९, ११०
७५. हरी भजनले खुसी हुन्छ १११
७६. मोहन प्रेम वीना नहि मिलता ११२
७७. शरण गती नै भगवान प्राप्त गर्ने उपाए ११३
७८. वैराग्य पुरूषको दर्शनले वैराग आउने र अव समाज
सुधार भजन ११४
७९. जगते सारगु हरीया नाँ ११५
८०. होला कँले भेट कृष्ण ११६
८१. प्रेमले भजनु राधेश्याम सफल हुने छ कामसमा ११७
८२. भजो नारायण सज्जन हो भजन ११८
८३. विश्वका तारा हाम्रो सहारा हे बुद्ध भगवान ११९
८४. हेरन श्यामले लीला रचायो रचना अनीता १२०
८५. १ नं देखि २० नं तकको गीता ज्ञान स्कत १२१
८६. चीरी चाँच जलले गड दीनधत्यौनी १२२
८७. भगवान प्रत्यस्य दर्शन हुन सकछ १२३, १२४

८८. मानसीक पुजा विधी १२५, १२६, १२७, १२८
८९. कामनाको निमित्त नाउ जप्न हुदैंन कसरी प्रप्ने १२९, १३०, १३१
९०. श्री रामले वीभीषण प्रतीज्ञान र धर्म के हो
यो लोक परलोक कल्याण चाहुनेले ४३ गुणको
ज्ञान लिने प्रयास गर्नु पर्दछ भने १३२, १३३, १३४, १३५
९१. धया विउरे कृष्ण यात मुरली पुइ मते १३६
९२. कृष्ण छं जीत गवले सतेगु । हिन्दु जगतका प्र ण
प्रवर्तक मुरली घरको प्रणाम १३७
९३. श्री शिवको आरती जय शिव ॐकारा र आरती
र कृष्ण रहेछ साथ लेखक नीरमला १३८
९४. राम वनबासको भजन नमान्नोस सानीमाधग १३९
९५. चलोहोस्त छोचलो होसन्त चारधाम स्तुती १४०
९६. व्रजमे ऐसी होरी मचाइ १४१
९७. जगतको मोह सव छोडी लगाउ राममा प्रीती र
श्री राम आरती १४२
९८. छुटाई मोहको फाँसी भजुन श्री रामको पाउ भज र
मत सुलोहरी नाम १४३
९९. भुला भुला फिरे जगतमा भजत १४४
१००. काहेजुमान कर नारायण एक दिन माटीमे मिलजाना
भनेर श्री कृष्ण के दर्शत खानी र आपसदाव १४५
१०१. पुष्कर तीर्थ मान्धाहरूको वर्णन १४६, १४७
१०२. किर्तनको स्वरूप रामनामको महिमा १४८, १४९
१०३. संसारको आशा कसरी छुत्ला संयोगजन्य
सुख आशा छुटे आशा छुत्छ १५० १५१, १५२
१०४. परमानन्द प्राप्त गर्ने सरणागती मुख्य उपाए हुन १५३
१०५. अनन्य प्रेम नै भक्ती हुन तब चिन्तामणी प्रलोभनको
लालच देखाय सम्म भक्ती छैन १५४, १५५, १५६
१०६. त्यागले भगवत् प्राप्त, नीशिद्ध छाम्प

भक्तीमा कामना त्याग सगेन १५७, १५८
१०७. इश्वर झास्पातकार गर्न नाम जप सर्वोपरी साधन
हुन यो छोडेर अरू साधन छैन १५९, १६०
१०८ संगको लाभ १६१
१०९. शन्तको प्रशाद चीत्त शुद्धको निम्त्ति
आवश्यक सवाल जवाफ १६२, १६३, १६४
११०. मुसलमान र हिम कृष्ण भक्तको रस्या १६५
१११. प्रेम र वीरह थाकुल प्रेम र मोहमा फरक १६६, १६७, १६८
११२. इश्वर प्रेमको साधन १६९
११३. योग दर्शन १७०, १७१, १७२
११४. योग चित्त वृती नीरोध १७३, १७४
११५. येभजीयम, प्राणायाम, प्रत्याहार,
धारला ध्यान १७५, १७६, १७७
११६. अमुल्य कुरा परमात्मा हात पाउ नभए पनि देखने १७८
११७. भगवद भक्ती देखि बाहीर को हो भने उपदेश १७९
११८. भगवान नाम महिमा र तथा विधी प्राण १८०, १८१ १८२
जय गर्ने विधी र १० अपराध छोडनु १८३, १८४ ,१८५
११९. इन्द्रीय प्रेम र आदर्श जीवनको पौराणीक पद्ध
ती चरित्र निर्वाणको आधार १८६, १८७, १८८, १८९
१२०. राम चरीत्र मानसमा नाउको
गहीगा १९०,१९१,१९२,१९३,१९४
१२१. चरीत्रवान नै धर्मात्मा हुन हनुमानको उपासना १९५, १९६,
१२२. भगवान खुसी गर्न सचित्रको निमित्त सामान्य नियम २०३
१२३. भगवानको दर्शन कहिले पाउने २०७
१२४. अरण्यक मूनिद्वारा भगवान राम कास्त बनमा ८०
१२५. योगात्साधन २१०
१२६. कमलापतीम २१४
१२७. श्री पशुपति महिमा २१६

श्री गणेश स्तुति

रचना:- अनिता श्रेष्ठ

गाउँदछु जयकार जय गुरू गणपति
गर्दछु झिलीमीली तिम्रै आरति
तिमी दिन्छौ विद्या बुद्धि सम्पत्ति
रहोस् मेरो मनमा, सधैं तिम्रो भक्ति ।

तिमी हौ रिद्धि सिद्धि फल दायक
अति दयालु सुन्दर गण नायक
तिमी छौ कृपालु सधैं सुख दायक
हुन पाउँ प्रभु म सधै तिम्रो सेवक ।

जय गुरू गणपति मङ्गल मूर्ति
पिता भोले शंकर माता पार्वती
रोग बिघ्न गर्दछौ तिमीले शान्ति
आउ म पर्दछु शरण लेउ बिन्ति ।

यो तस्वीर मेरो तेस्रो पटकको भ्रमणमा श्री जगन्नाथ प्रभुको मन्दिरदेखि पूर्व दक्षिण निवास हुनु भएको महोदधि गंगा महारानो जी तत्ना प्रभुको स्मरणमा छु । अन्तिम समय पनि भैरहोस् र भक्तहरूका संगत कहिल्यै नछुटोस् भनी प्रार्थना गर्नें ।

सेवक
राम गोपाल
अधिवक्ता
तीन धारा

ॐ श्री परमात्मेननमः

पुराण सुधारसार

यो पुराण सर्वश्व अमृत सुधासारको पुस्तक पाण्डूलिपीमा श्री अर्धवक्ता राम गोपालज्यूले अति परिश्रम गरी सबै पुराणहरूको एवँ अन्य कर्मकाण्ड र भक्तिकाण्ड ज्ञान काण्ड समेत तिनै काण्ड र चारै वर्णाश्रमका जिज्ञासुहरूले गर्नु पर्ने सन्ध्या बन्दना र कर्म उपासना समेत भएको ज्ञानको साधनले भवपार हुनका निमित्त श्री परमात्मामा मनलय गरी अथाह भक्ति ज्ञानको उदय गराउने साधनले भरिपूर्ण भएको यस किसिमको सबै गृहस्थहरूलाई कलियुगमा उद्धार गर्ने यो पुस्तकलाई भगवान् कृपाबाट हेर्ने मौका मिलेकोले भगवतको प्रेमी परिश्रम गरी पुस्तक लेख्ने श्री अर्धवक्ता राम गोपाललाई धन्यवाद दिन्छु र वहाँलाई परमात्माको परंपद प्राप्त होस् भन्ने श्री कृष्ण संग प्रार्थना गर्दछु र यस किताब अध्ययन गरी सबै सज्जनहरू लाभान्वित हुनु हुनेछ अन्त्यमा परंपद प्राप्त हुनेछ ।

इती शुभम्

स्वामी नरेश्वरानन्द

विनय

यो किताब लेख र शास्त्र संग्रह हुन् यस अघि पनि पहिला र दोश्रा भाग प्रकाश भैं सकेको कुरा सर्वविदित छ। कुनै लाभ उठाउन प्रकाश गरिएका नभैं कल्याणार्थ प्रकाशित गरिएको भए पनि बड़े वडे विद्वान तथा महात्माहरूको अगाडि शोभा हुन सक्तैन, तर यस्तो विषयहरूमा विद्वानहरूको कलम पनि रोकिनै रहन्छ। म त यौटा साधारण व्यक्ति हुँ। श्री भगवन्नामको प्रभाव द्वारा केही उसैको भाव यस्मा देखाउने चेष्टा गरिएको मात्र हो। यस किताबबाट कुनै पाठकको चित्तमा केही अलिकता श्री भगवत भक्तिको भावना उत्पन्न हुन्छ र मनको गंभिर प्रश्न एक दुई समाधान पनि भैं हाल्यो भने साच्चको आनन्द मान्दछु। म त विद्वान हुं न आफूले शिक्षा हासिल गरी अधिकार प्राप्त गरेको छ। त्यो नभए पनि मैले आफ्नो मनको विचारलें केही समय भगवत चर्चामा लगाउने प्रयत्न सम्म गरेको हुँ। अन्तर्यामी प्रभूको कृपाबाट जति मैले लेखियो। सो उसैको कृपा हो मेरो यसमा कुनै अधिकार छैंन। यो लेख प्रतिवादीत्र सिद्धान्तको निमित्त मात्र करै लाग्छ भनी केही बिन्ति गर्न चाहन्न र यसको विरूद्ध अरू सिद्धान्त ठीक छैन। भन्न पनि सक्किन्न। म केवल हृदयको भावमात्र केही प्रकट गरी लेख तथा शास्त्र सारांस सम्म खिची प्रकाश गर्ने चेष्टा गरेको हुँ जसको सम्बन्धमा मेरो मनमा कुनै भ्रान्ती छैन

मेरा सबै पाठकहरूमा सविनय निवेदन छकि कृपा गरी किताब मन लगाउँदै पढ़ी त्रुटीहरू मलाई भनी दिनु विनम्र अनुरोध गर्दछु।

विनीत

अधिवक्ता राम गोपाल

का. जि. ३ धारा, दरबार मार्ग

दुई शब्द

पुराण सुधारसार प्रथम भाग र दोश्रो भागमा लेखिए अनुसार काठमाडौं ललितपुर चाँगुझौखेल समेत ठाउँ ठाउँका भक्तहरुबाट पाएको प्रेरणा अनुसार किताव तयार भै सबैमा वितरण भै सकेको विदितै छ। त्यस्तै प्रेरणा अब पनि यो कितावलाई का. जि. असन गणेश स्थान पछाडि पसल मै लाजिम्पाट वास स्थान हुने साहु कृष्ण प्रसाद श्रेष्ठ ज्यू तथा वहाँको धर्मपत्नी अरूण घती श्रेष्ठ र सुपुत्र राजेन्द्र श्रेष्ठ तथा का.जी. कमलादी बस्ने इश्वरी भक्त श्रेष्ठ की श्रीमती कमलदेवी श्रेष्ठ ल. पु. कुमारीपाटी बस्ने श्री मती निरमला कायष्ठ का. जि. ठंवहील गल्खुपाखा बस्ने युद्ध बहादुर जोशी तथा वहाँको श्रीमती लक्ष्मी जोशी र का. जि. क्षेत्रपाटी बस्ने जयन्ति श्रेष्ठ श्री गणेशमान की श्रीमती का. जि. बाँगेमुडा बस्ने श्रीमती राधा श्रेष्ठ बासुदेबकी श्रीमती भ. पु जि. तौनढी टोल बस्ने जानकी जोशी बलरामदासकी श्रीमती का. जि. कमलादी बस्ने लक्ष्मी श्रेष्ठ का. जि. टेगल तजाफ बस्ने केदार की श्रीमती कमला श्रेष्ठ का. जि. बानेश्वर मीन भवन बस्ने यज्ञ बहादुर गिरी का. जि खिचोपोखरी बस्ने शिव शंकर तथा श्रीमती ज्ञानी र रूद्र बहादुरकी श्रीमती विष्णु वहादुरकी आमा का. जि. क्षेत्रपाटी बस्ने जुलुम श्रेष्ठ का. जि. गोल्खु पाखा बस्ने कृष्ण कमल श्रेष्ठ का. जि. ३ धारा बस्ने श्रीमती नानी छोरी श्रेष्ठ ऐ बस्ने सुश्री अनिता श्रेष्ठ र का. जि. गुह्यश्वरी कुमारीगाल बस्ने कमल क्षेत्री तथा ल. पु. टुँबहाल बस्ने इन्दिरा जोशी का. जि. क्वाबाहाल वस्ने कृष्ण प्रशाद की श्रीमती देव कुमारी जोशी गजेन्द्र प्रसादकी श्रीमती कृष्णदेवी प्रधानाङ्ग विजयश्वरी बस्ने पूर्णमाया श्रेष्ठ, ल.पु. बकम्बहाल बस्ने देव कुमारी जोशी, ल.पु. भेलाछें बस्ने विष्णु देवी अमात्य समेतका सहयोगद्वारा यो अमृत सुधासार तेश्रा भाग छापिएकोमा पाठकहरूबाट त्रुटी पाउँदा सुधार्नु मौका मिल्ने थियो भनी विनम्र अनुरोध गर्दछु।

विनीत

राम गोपाल

३ धारा

थप सहयोग गर्ने भक्तहरू

श्री राजभाई साहुको श्रीमती दुर्गादेवी होडा श्रेष्ठ, का. जि. पुरानो भन्सार

श्री भक्त नरसिंह अमात्य, ल. पु. मङ्गल बजार दथु तङ्याल

श्रीमती कृष्ण कुमारी प्रधान का. जि. वटु चिकँअत

श्री मनोहरी प्रधान का. जि. चि. चिकँमुगल

डा० विष्णु प्रसाद शर्मा तथा श्रीमती सवरी शर्मा, का. जि सानोगौचर

श्री रामलाल श्रेष्टको श्रीमती विन्दू श्रेष्ठ, का. जि. महाबौद्ध

श्री मदनकृष्ण कायस्थकि श्रीमती शारदा देवी का. जि. ठमेल (हिमाल कटेज)

श्री साहु जयराज श्रेष्ठ, ल. पु. क्वालखु नःपसल

श्री मोहनलाल बाराही, ल. पु. यनमुगल

श्री रामलाल अवाले, ल. पु. टुम्बहाल

श्री रत्न बहादुर अवाले तथा श्रीमती राम माया ल. पु. टुम्बहाल

श्रीमती शकर माया श्रेष्ठ ल. पु. सुन्धारा

श्री मुकुन्द प्रसाद अमात्य, ल. पु. भेलाछें

श्री गणेशको पुकारा

परम्धाम परम् ब्रह्म परेशम् परमिश्वरम्। विघ्न नीघ्न करम्
ातमपुष्टँ कान्त मनन्तम् ।। सुरासुरेन्द्रैः सिद्धैन्द्रैस्तुतँस्तौभि पपात्यरम्।
रपद्म दिनेशँम् च गणेशम् मङ्गलायनमः।

ब्रह्म बैंवर्त पुराण

श्रीकृष्णाजन्म खण्ड

१२१।१०३।-४

येम् सर्वदेवम् परमेश्वरम् हि
निस्केवलम् ज्ञानेमप्नँ प्रधान वदन्ती नारायणमादि सिध्दँ ।
सिध्देश्वरम् तम् शरणम् प्रपद्ये ।

हरिर्हरति पापानि दुष्ट चितै रपिस्मृत:-
अनिच्छ पापी सस्पृष्टौ दहतैवह्रिपावक ।
सत्यम् सत्यम् पुन सत्यम् भुज मुत्थाथ्यगेच्यते ।।
वेदाच्परँम् शास्त्रँ नदेव केशवात्पर ।

मनसा कर्मणा वाचा येस्मरन्ति जनार्दनम् ।।
तत्रतत्र कुरू सत्रम् प्रयागो नैमिषंम् वनम् ।
आलोख्य सर्वशास्त्राणि विचार्यैव पुन: पुन: ।।
इदं मेकं सुनिष्यजध्येयो नारायण सदा ।

नान्यै वदामि नभजामिन चिन्तयामि ।।
त्वत्पाद पदम युगलम् सत्तँ नमामी ।।
एवम् हिमामु पगतम् शरणम् चरस्व ।।
दुरे-णायान्तु मम पातक सन्चयास्ते ।

दासोंस्मि भृत्य वदहँ तव जन्म जन्म ।।
त्वत्पाद पद्म युगलम् सततम् नमामि ।

ॐ

पूर्णमद पूर्णमिदं पूर्णात् पूर्णमद ॥
मुच्यतो पूर्णस्ब पूर्णमादाय पूर्णमिवा वासिष्यते ॥
कृत्वा मुर्ति परिज्ञाने चैतनस्यर्नकि गुरूं ।
निर्वेद समस्तांयुक्तायस्तरपेतीसभृते ॥

ज्ञान हिनो गुरूस्ताज्यो
मिथ्यावादी विडम्यक
स्वविश्वाम् ति नजानाती
पर शान्तीकरोतिकिम्

भावाथार्थ

अज्ञानी स्वार्थी लोभी गुरूलाई त्यागी दिनु । भनी गुरू गीतामा उल्लेख गरिएको छ ।

कालीदासको काव्य

लब्दास्यब्दोऽस्थीत्रि विवाद भिरो ।
स्तितिस माणस्य परेन निन्दाम् ॥
मुपागम केवल जीविकाय ॥
तंज्ञान पण्यं वणिजं वदन्ती

(मालुविकाग्नी मित्रम् १।१)

भावार्थ

पेट पाल्नलाई मात्र विद्या पढेको छ भने उनी ज्ञानी र पण्डि
केही होइन। ज्ञान वेचने वनिया हुन विद्याको मुख्य सार के हो भ
बाँडाले अग्नीमा सुन पोल्दा कालो हुन्दैन त्यस्तै परोपकार ग
विद्या पनि परिस्था गर्दा पनि लोभमा फस्न सक्तैन विद्या मन्द ह
सक्दैन। त्यहि सत्य विद्या हुन्।

कलीमा भाग्यमानीको

तें, स भाग्या मनुषेणु
कृतार्था नृप निस्चितम्।
स्मरन्ती यस्मारांती, हरे नाम कलौयुगे ॥

भावार्थ:—

मनुष्यमा यो मनुष्यमा भाग्यमानी यो कलीयुगमा स्वयम् श्रीहरीं
नाम स्मरण गर्दछं। अरूलाई गराउछ। उनै मानिस भाग्यमानी हुन्
तर रामनाममा विस्वास नगर्नु नै ठुलो अपराध हो त्यसैले विस्वास ग
पर्दछ।

श्री रामको वन्दना:—

श्यामभिरामं नयनामीरामं गुणमिरामं वचनामी रामं।
विश्व प्रमामं कृतभक्तकामं श्री रामचन्द्रम् सिततं नमामी ॥
लिलासरीरं रण रङ्गधिरं विश्वैकसारं, रघुवंशहारम्।
गम्भीरनादं। जितसईवादं श्री रामचन्द्रम सततं नमामि ॥

आनन्द रामायण सार का
(१२।१२१।१२२

श्री बिष्णु सतनाम

ॐ वासुदेवम् ऋषिकेशम् वामनम् जलसायी नम् ।
जनार्दनम् हरिकृष्णम् श्रीवत्सँम गरूडोध्वजम् ।।
वाराहँम पुण्डरी–काक्षँ नृसिहम् नरकान्तकम् ।
अव्यक्त स्वाभ्वतँ विष्णु मनन्तम मजमव्ययम् ।।
नारायणम् गड्डाध्यक्षं गोविन्दँम् फितिमाजनम् ।
गोर्वधनो द्धर देव भ्रुधरँ भूवनेस्वरम् ।।
वेतारँ यज्ञ पुरूषँ यज्ञ वाहकम् ।
चक्र पाणि गदापाणी शंखपाणी नरोतमम् ।।
वैकुण्ठम् दुष्ट दमतम् मूगर्भम् पितवा ससम् ।
त्रिविक्रम् त्रिकालज्ञ त्रिमूर्ति नन्दकेश्वरम् ।।
रामँ रामँ हयग्रिवँ भीमँ रौद्रँ मवोद्धवम् ।
श्रीर्पतिम्घरमँ श्रीशँम मंगलम् मंगलायुधम् ।।
दमोदरँ दमोपेतँ केशवम् केशि सुदनम् ।
वरेण्यं वरदंविष्णु मानन्दं वसुदेवजम् ।।
हिरण्येरेत संदीप्तै पुराणम् पुरूषोतमम् ।
सकलम् निष्कलम् सुद्धं निर्गुण गुण शाश्वतम् ।।
हिरण्य तनु सकाशँ सुर्यी पुतं सम प्रभम ।
ज्योतिरूप मरूपेच स्वमृपँ रूप सस्थितम् ।।
मेघस्याम् चतुरवाहँ कुशलम् कमले सणम ।
सर्वत्रँ सर्वरूपस्यं सर्व सम् सर्वातो मुखम् ।
ज्ञानज्ञँ कुटस्यम च ले ज्ञानदै परम् प्रभूम ।।
योगीशम् योग निष्णातँ प्रोगिनै योगरू पिणम् ।
इस्वरँ सर्व भूतानाम् वन्दे भूतमयं प्रभम् ।।
इतिनाम सतँ दिव्यँ वैष्णवँ खलुपापँहम् ।
व्यासेन कथिते पुवँ सर्वपाप प्रणासनम् ।।

य पठेत्प्रातरूत्थाय सभवे द्वैष्णवोनर ।
सर्वंपाप बिशुद्धामा बिष्ण् सायुज्य माण्नुयात् ।
चान्द्रायण सहश्राणि कन्यादान शतानिच ।।
गवाँलक्ष सहश्राणि मुक्ति भागी भवेन्नर ।
अश्वमेघा युतँ पुण्यँ फलंप्राण्नोतीमानवा ।।

भावार्थ

यो स्तोत्र व्यासजिले कठीत गर्नु भएको हो जो मानिस सबेरै उठेर योतोत्र पाठ गर्दछ भने सबै पाप नास भएर वैष्णव बिष्णु भक्त बन्दछ र सायुज्य प्राप्त हुने छ हजार चाद्रायण व्रत सय कन्यादान एक करोड गाई दान दस हजार अश्वमेघ यज्ञको फल जति हुन यो स्लोक प्रेमले पढेमा प्राप्त हुनेछ ।

. द्वादश ज्योति लिङ्ग

ॐ

सौ राष्टे सोमनार्थच श्री शैलेमल्लीकार्जुनम् ।
उज्जयिन्यां महाकालमोङ कारममलेश्वरम् ।।
परल्याँबैद्यनायँच डाकिन्याभिम शंकरम् ।
सेतुबन्धेतु रामेशनागेशंडारूकावने ।।
वाराण स्याँतु वीश्वेसंत्रम्बक गौतमीतते ।
हिमालय तु केदारँ घुम्सेशचशिवालय
एतानी जोतीर्लिगानिसाँयाँप्रात पठेन्नर
सप्तजन्म कृतंरापं स्मरणेनबिनश्यति ।।

भावार्थ

(१) सयराष्ठ प्रबेश काठीयावादमा श्री सोमनाथ
(२) श्री शैलमा श्री मल्लीकाजुर्न (३) उज्जयिनीमा श्री महाकाल

(४) ऊँकारेश्वर परलीमा श्री वैधंनाथ (५) डाकिनि नाउको स्थानमा श्री भिम शंकर (६) सेतुवन्धुमा श्री रामेश्वर (७) दारूका वनमा श्री नागेश्वर (८) वाराणाशिमा श्री विश्वनाथ (९) गौतमी गौडाबरीको तटमा श्री त्रम्केश्वर (१०) हिमालयको केदार खण्डमा श्री केदारनाथ (११) शिवाल्यमा श्री घुस्मेश्वरको स्मरण गर्नु ।

अर्थ

जुन मानीले प्रतिदिन विहान र संन्थाको समयमा यो १२ ज्योतीलिङ्ग महादेबको नाउ प्रेम पूर्वक भजेमा सात जन्ममा गरेको संपूर्ण पाप नास भएर जानेछ । कुनै सन्देह छैन ।

श्री सत्येनारायको ध्यान

ध्यायत सत्यँ गुणातितँ, गुणन्वित्रय समन्वीतम् ।
लोकनाथ त्रिलोकेशँ, पिताम्बरधरैर्हरिम् ।
ईन्दीबरदलश्यामं शङ्ख चक्र गदाधरम् ।
नारायणम् चतुर्बाहुं । श्री बास पदमुषितम् ।

(स्कन्द पुणाण)

अरण्यक मुनीद्वारा श्री रामको स्त्रोत्रम्

त्वन्नामस्मरणमुढ, सर्वशास्त्रनिर्वजित: ।
सर्बपाप व्वी मुतिर्यसगच्छेत्यरमँपदम ।
सर्व वेदे तिहासानांसारार्थियमितिस्फुटस् ।
पदामनाम स्मरणं क्रियतेपापतारकस् ।
तावद गर्जन्तीपापानि ब्रह्माहत्यापमानिच ।
नपावत्प्रोच्तेनाम रामचन्द्र बस्फुटम् ।
त्वन्नामगर्जन श्रुत्वामहापातक कुज्जरा ।
माहापालपन्ते महाराजकुञ्जंन चिस्थानलिण्सया ।

(पद्मपुराण पातालखण्ड)
(०३७।५।१३)

अष्टावक्र गिता

(पेज १४४)

कृत्वापूर्ति परी ज्ञानं, चेतनस्य नर्को गुरू
निर्विद समतापु कत्या यस्ता र यति संसते

अर्थं

जसले बिषय बासनालाई त्यागेर शत्रु मित्रुलाई सम बुद्धि राखी आत्मा सास्पत्कार गरेको छ। जसले सबैको अनुभव गरेको छ भने त्यस्ले आफ्नो उद्धार गर्दछ उसले होइन आफ्नो पुरूषार्थलें मुक्त हु अरूले गरेर होइन।

प्रश्न:– संसारमा मानिसहरू भन्दछ गुरूले सिष्यलाई मुक्त गर्न दिन्छ भन्ने व्यापक मनाई छ भने यस्मा सिष्य आफ्नै पुरूषार्थले मुक्त हुनु पर्दछ भन्ने मनाइ के हो।

उत्तर:– संसारको मानिस प्राय गरेर अज्ञानी र मुर्ख हुन्छ शास्त्रवाट मानिसको गुरू र शिष्यको अर्थ नै बुझेको छैन किन कि जस्तो मुसलमानहरूले मानि राखेको छ कि पेगम्बरले हामीहरूको पापबाट छुटाइ दिन्छ, जस्तै इसाइहरूले मानेका छन्। इसाले हामीहरूको पापबाट छुटकारा दिइन्छ, तेस्तै अरू संसारीहरूले मानि आएको छ गुरूले हामीहेरूको पापबाट छुटाइ दिन्छ, त्यसरी मान्नु दु:खको कुरा हुन्, किनकि वेद शास्त्रमा कानमा मन्त्र फुक्नेहरूला गुरू भन्ने लेखेको छैन, जो अज्ञान र ज्ञानको कामले जन्म मरण रूपी संसारबाट आत्मज्ञानको उपदेश गरेर छुटाई दिन्छ, चित्तको संसयक दुर गरी दिन्छ उसैको नाउ गुरू हुन्।

कानमा मन्त्र फुक्नेको नाउ गुरू होइन श्री रामबाट पनि बशिष्टज उपर हजारौं शंका गरी प्रश्न गर्नु भयो सर्व चित्तको संसय दुर गराउ उत्तर दिनु भयो र आत्मा बोध गराउनु भयो तब रामजीले बशिष्टला गुरू मान्नु भयो।

अर्जुनलें पनि श्री कृष्ण प्रति हजारौ शंका गरेका थिए। अब अर्जुनलाई भगवान विराट स्वरूप दर्शन दिनु भयो तब अर्जुनले गुरू मान्नु भयो।

त्यस्तै पेले जति पनि श्रेष्ठ मानिस छ उनीहरूले चित्तको संदेह दुर गर्नेलाई नै गुरू मान्दछ, त्यो पनि वेवहार दृष्टिले मानेका थिए आत्मा दृष्टिले मानेको छैन किन कि आत्मा दृष्टिले आत्माभेद छैन अरू दोश्रो गायत्रीको मन्त्र दिने हुन् । तेश्रो गुरू वेवहारिक विद्या पढाउने हुन्, चौथो सत्संगको गुरू हुन्, विद्या दाता हजारौ अक्षर पढाउछ, पशुलाई मनुष्य बनाई दिने तेस्तालाई पनि उपकार गर्न सकिदैन । दुइचार अक्षर मन्त्र कानमा फुकी दिने हुन उसको पशु बन्न जान्छ, उसको संदेशले कुनै संसय दुर हुन सक्तैन उल्टो भेद बुद्धि उत्पति हुन्छ । कुनै विष्णुको मन्त्र दिएर महादेव संग विरोध गराउने कुनै देवीलाई पशु वली दिन्छ । कान कानमा फुकने गुरू आफै फंदमा फस्दछ र फसाइ दिन्छ आफ्नो जिवीकाको निमित्त सिष्यहरूको घर घरमा भिषारी जस्तै गइरहन्छ । जस्तो उनी मुर्ख हुन त्यस्तै सिष्यहरू पनि मुर्ख हुन्छ, जो संसयको नास गर्नेलाई पुजा नगरी कान फुकनेलाई नै सेवा गर्दछ, जब गुरू नै मोक्ष मार्गको जानेको छैन सिष्य कसरी जाला। सिष्यको चित्तमा अनेक कामना भरीरहेको हुन्छ कामना पुर्तीको निमित्त मन्त्र जपी मर्दछ कामना पुरा हुंदैन त्यसैले कबीर दासजी भन्नु हुन्छ ।

दोहा

गुरू लोभी सिष्य लालची दुबै खेल्छ दाउ
दुबै डुब्दछ नरकमा बस्छ ढुंगाको नाउँ

गुरू गीतामा अज्ञानी मूर्ख गुरूलाई त्यागी दिनु भनि लेखिएको छ ।

ज्ञान हिनो गुरूस्तया ज्यौ
मिथ्यावादी विडम्बक ।
स्ववीस्वाति न जानति
परशान्ती करोती किम् ॥

पुलस्त्य मुनीले भिष्म पितामहलाई बताउनु भएको

श्री मधुसुदन भगवानको पूजा

विद्वानहरू (अध्यायस्व) इत्यादि मन्त्रले ८ सय पटक जप गरो शुद्रले पनि गरे हुन्छ । शौभायै नम, वरदायै नमः, विष्णवे यो मन्त्रको जप गरोस्, फुल चढाई श्री मधुसुदन भगवानको पुजा ग

शोमायै नम शान्तायै नम भनि भगवानको चरणको । अ धाग्नेये नम भनि । घुडा र पिडौलाको । जलोदरायै नम भनि जाँधको काम सुख प्रदायै नम भनि । चन्द्रमा स्वरूप भगवानका मागको । अमृत दरायै नम भनि उदरको । झाँसाकाये नम नाभीको । चन्द्राये नम भनि मुख मण्डलको । द्वीजा नाम धियाय भनि दाँतको चन्द्रमस्यै नम भनि मुखको । मौदवन प्रियायै नमः ओठको । नामक्रियायै नम भनि नासिकाको । आनन्द बिजायौ भनि दुवै आँखाभीको । इन्द्रीपवर व्यास करायै नमः भनि श्री कृष्ण कमल सदृस आँखाको । समस्तसुर बिन्दीताय दैत्य निषुदनाय यम भ दुवै कानको । उदत्री प्रियाय नम भनि चन्द्रमाल ललाटको । सुप धिपतय नम भनि कपालको झाँसाकायै नम । भनि मस्तक विश्वेश्वरायै नम भनि भगबान मुरारीको किस्टिको पुजा गर्नु ।

अन्वीरोहिणी नामधेय लक्ष्मी शौभाग्य सौष्यामृत सागल, पक्ष्मश्रीय नम । रोहिणी नाम धारण गर्ने लक्ष्मीको सोभाग्य र सुखका

तको समुद्रतया कगलको जस्तो रंग भएको भगवानको नमस्कार छ ।
मन्त्रको उच्चारण गरी भमवानको अपाडि मस्तक झुकाउनु ।
नपछि पुष्प फुल नैवेद्य र धुप आदिबाट इन्द्र पत्नी रोही देवीको
पुजा गर्नु ।

ण पुरूषोत्तम – न्त्राउने हे योगेश्वर हे देव हे गोवर्धन धारने यज्ञका पति गोविन्दनाथलाई नमो नम ।

न – नन्दका प्रिय नम ।

म – पुरूषेतमाय नम ।

पुजा – पुरूषोतम, नंदात्मज्ञ, यशोदात नम, केशी शुदनया भुधारो तारक अनन्त, विष्णु रूप धृक, प्रद्युम्न, अनि रूद्धाय, निलकण्ठ, सकलास्त्र घृक, वाच स्पस्ती, केशव, नन्दात्म जायै नम ।

भो नन्दात्म, पुजो तोसी समस्व वरदोमब ।
मन्त्रहि नंक्रया हिनं विधि हिनं जनार्दन ।
दिप, कलश, गणेश वक्र टुण्ड ।

श्री कृष्णका शखाहरू समेत

श्री नन्द गोप, धरा नन्द, ध्रुव नन्द, उप नन्द, अभिनन्द, यससी , सुनन्द कर्मानन्द, धर्मानन्द, बल्लामजी, महरी, जशोदा, किर्तोदा, भानु, कुअरी, विहरती, मधु मंगल, सुवल, मोज, अर्जुन, श्री डामा, गल्ल, श्याम सुन्दर, रक्तक, पत्रक, मधुकंट, मधुवर्ता, रमाल, विशाल, मुखका मकरन्द, सदानन्द, बुद्धि प्रकाश चन्द्र हास, पवकुल, रसदान रद, बशुदेव, देवकी, नन्द वावा यसोदा, बृष मानु, गोवर्धन, विन्द्रादन,

यमुना, गर्गमुनी, जाम्ववती, उद्धव, उत्तरा, वशिष्ट अगस्त्य, र
विष्णु, नारद, सनक सनंदन, सनातन सनाकुमार, कपिलदेव, ।
ऋषददेव, जनक, मिष्णुवली, शुकदेव, कपाचार्य, प्रल्हाद, पर्शुरा
मार्कण्डेय, अस्वस्थामा, अत्री, च्यवन, मरीची, जमडग्नी, भुरोश
व्यास, शुत, पुलस्त्य, दुर्वाशा, वैशंपायन, नन्द शुनन्द, अर्हण, प्रा
गोकर्ण, कर्दम, बलराम ।

स्नानमा गंगा स्तुती

विष्णु पादार्घ सम्पुते,
गगेत्रि पथ गामिनी
धर्मद्रविति विख्याते पाँपमे हर जान्हवी ।
विष्णुपाद प्रसुतासी वैष्णवि विष्णु पुजिता ।
त्राही मामें नसस्तस्या दाजन्म मरणन्तिकात् ।
स्वद्धया धर्म संपुणे श्री मता रजसाचते ।
अमृतेन महादेव भागीरथी पुनी हिमासू ।

सूर्यको १२ नाउँ

आदित्य, भाष्कर, सूर्य, अर्क, मानु, दिवाकर, सुवर्ण, रेता, मि
पुषा, त्वष्ठा, स्वयम्भू तिमी रास ।

यो १२ नाउँको विहान पवित्र भै जसले पाठ गर्छ सबै
पाप नष्ट भै परम गति प्राप्त हुन्छ । यो नाउँ उच्चारण
अर्घ दिनु ।

सूर्यको मूल मन्त्र

ॐ ह्रा ह्रि ह्र सः सूर्याय नमः । यो मन्त्रको जप गर्नु सबै प्रकारको रोग र कुनै प्रकारको भयले सताउदैन । यस्को निरन्तर जय गर्नु । दुइ अर्थवा तीन पटक सूर्यतिर हेरी पाठ गर्नु ।

मानिसको हाड गंगामा बहाउनेंलाई पुण्य

जो मनुष्य गंगाका तिरको माटो आफ्नु मस्तकमा धारण गर्दछ । गंगाजीमा स्नान नगरे पनि सबै पापबाट मुक्त हुन्छ । गंगाजीको लहरामा आउने हावा कसैले स्पर्श गर्दछ भने थोरै पापबाट सुद्ध भएर स्वर्ग प्राप्त गर्दछ ।

मानिसको हाड जबसम्म गङ्गाजीको जलमा परी रहन्छ त्यतीस हजार वर्ष तक स्वर्ग लोकमा निवास हुन्छ ।

आमा बाबु दाजु भाई अनाथ तथा गुरूको हाड गंगाजीमा वहाइ दिनाले स्वर्गबाट झर्ने छन । जो मानिस आफ्नो पिताको हाड जम्मा गरी गंगाजीमा बहाउन लैजान्छ पला पला अश्वमेघ यज्ञको फल प्राप्त गर्दछ । गंगा स्नान गर्न जाँदा कोही वा टोमा मर्दछ भने त्यो पनि स्वर्ग प्राप्त गर्दछ । जो मासिले गंगामा जाने बाटो देखाई लैजान्छ उसलाई पनि ठूलो पुण्य मिल्दछ । गंगाजीको निन्दा गर्ने धार नरकमा जानु पर्ने छ ।

गंगा यात्रा नगर्ने पशु समान नै हुन । खर्च दि अरूलाई गंगा यत्रामा लान्छ । भने जानेलाई पाउनेको डबल खर्च राखी लानेलाई प्राप्त हुन्छ ।

पद्‌मपुराण सृष्ठी खण्ड

संक्रान्तीमा गरिएको पुण्य कर्म

धन, मिथुन, मिन, कन्या रासीको संक्रान्तिलाई (षडशिती भन्दछ) र बृष, बृषिक कुम्भ र सिंह राखीमा जो सूर्यको संक्रान्ती हुन्छ, उसको नाउँ विष्णु पदी भन्दछ। षडसीती नाउँको संक्रान्तीमा गरेको पुण्य कर्म छयासी हजार गुणा मिल्दछ । बिष्णु पदीमा लाख गुण र उत्तरायण र दक्षिणायण लागेको संक्रान्तीमा कोटी गुण हुन्छ। मकर संक्रान्तीमा सूर्य उदाउनु पहिले स्नान गर्नु पर्दछ । दश हजार गोदानको फल प्राप्त हुन्छ।

त्यस बखत गरिएको दान अक्ष यसनिको छ अनेक जन्म ठूलैमा हुनेछ । शितकालमा रूवाको कपडा दान गरेको सरीरलाई कैले दुःख हुन्दैन। तुला दान शया दान दुवैको फल अक्षय हुन्छ । माघ महिनाको कृष्णपक्षको आमावश्य सूर्य उदय पैलेतिर र जलबाट पितृको तर्पण गर्दछ स्वर्गलोक भोग गर्दछ। औंसीको दिन सुवर्ण जदित सिंह र मणीको समान राम्रो लक्षण गाइको खुरमा चाँडी मोरेर । काँशको दुध पात्रीसहीत श्रेष्ठ ब्राम्हणलाई दान गर्दछ। त्यो मानिस चक्रवर्ती राजा हुनेछ । एवही विधिमा तीलको गाई बनाई उसको सर्व सामाग्री सहित दान गर्दछ सात जन्मको पाप नास भै मुक्त हुन्छ । दान र सत् पुरुषको पुजाबाट परलोकमा अनन्त फल मिल्दछ ।

पद्‌म पुराण भुमि खण्ड

कुन्जलले छोरा उज्जललाई दिएको ज्ञान

छोरा कसैले चर्मचसुले नदेखेको छैन उस्मा नाउँ कैवल्य, मोक्ष्य, त्यो केवल दुःखले रहित छ । जस्तै बायु सुन्ये परदेशमा राखेर बत्ती

हावा नलागेकोले स्थीरमाचले वसी रहेको हुन्छ त्यस्तै केवल स्वरूप ज्ञानमय आस्था सबै दोषबाट रहित स्थीर छ। त्यस्की कुनै आधार छंन । त्यही सबंको आधार हुन । छोरा त्यो आसा र तृष्णाबाट रहित निच्ल हुन ।

आत्मा कसैको सत्रु मित्रु कुनै पनि होइन हर्ष शोक केही छंन, सुख दुख मोह केही छंन । कैवल्या रूपकी प्राप्ती हुन्छ । जस्तो बत्ती प्रज्जलोत भएर प्रकाश हुन्छ बत्ती कै आधारबाट तेल सोचिलिन्छ। तेलको तेलको पनि काजलको रूप भएर सकिन्छ देह रूपी बत्ती स्थीत भएँको आत्मा कर्म रूपी तेलको शोषण गरी रहेको हुन्छ ।

क्लेश नामक वायु स्पर्श गरेको हुन्दंन स्वयं आफ्नै तेलको वलले प्रकाश गर्दछ। आफ्नै तेलले सम्पूर्ण त्रीलोकको देखीरहेको हुन्छ उही परमात्मा हुन् ।

ध्यान २ प्रकारको हुन्छ

नीराकार ध्यान

निराकार तथा साकार, निराकारको ध्यान केवल ज्ञान रूपले हुन्छ ज्ञानको आँखाले उस्को दर्शन गर्दछ। योग युक्त महात्मा तथा परमार्थ परायण संन्यासी हुन सर्वज्ञ एवं सवं द्रष्स्वा परमेश्वरको साक्षात्कार गर्दछ । वहाँ हात पैरको हिन भएर पनि सबै ठाउँमा जान सक्ने नाक मुख छैन खान सुघ्न सक्ने आँखा नभए पनि देखन र विना कानबे सुन्न सक्छ, रूप छैन पाँच इन्द्रीयको युक्त छ चराचर जगतको जीव उस्को पूजा गर्दछ । उनको स्वरूप सत् चित्तानन्द स्वरूप सगुण निर्गुण औ निर्मल छ। कसैको बसमा छैन उनको पूर्ण रूपले ध्यान गर्ने कोहि छैन सर्व भय सर्वत्र व्यापक हुन।

साकार ध्यान

परमात्माको साकार ध्यान भनेको मुर्तीमान आकारको चिन्तन अ लाई साकार ध्यान भन्दछ। जुन आकार नभएको तत्वको चिन्तन हुन उसलाई निराकार ध्यान भन्दछ। यो समस्त ब्रम्हाण्डमा कहीं तुलना गर्ने वस्तु छैन भगवानमा नै निवास छ। त्यसैले उसलाई वासुदेव भन्दछ। वर्षाकालको मेघको जस्तो वर्णन हुन्छ उस्तै उनको वर्णन हुन्छ। उनी सूर्य समानको तेजस्वी चतुरभुज भएको देवता स्वा हुन। उनको दाहिने हातमा चक्र अर्कामा शंख अर्को दाहिनेमा कौमोदकी गद्दा अर्कोमा पद्म धारण गर्नु भएको कमलापत्री भगवानको ध्यान गर्नु पर्दछ।

गोलगोल मुख पद्म पत्र जस्तो ठुलठुला आँखा अत्यन्त मनोह रत्न जस्तै चम्किलो दाँत घुंघर वाला कपाल। सुनको समान रंगको पिताम्बर रत्न जडित मुंदरीले सुसोभित जगतको स्वामी जुन मनुष्य प्रति दिन अनन्त चिन्तनले ध्यान गर्दछ र त्यसको सर्व पाप मु भै अन्यमा विष्णुलोक प्राप्त हुन्छ।

संक्षिप्त पद्म पुराण

भगवानको सत्र नाम स्त्रोत्रको बर्णन

(मोक्षको निमित्त यो नाउँ जप्नु)

ऋषिकेश इन्द्रीयको मालिक केशव, मधुसुदन र मधुकैतव दैत्यलाई मार्ने, सर्व दैत्य सुदन सम्पूर्ण दैत्यहरूको सहार गर्ने. नाराय अमामय, रोग शोकबाट रहित, जयन्त, विजय, कृष्ण, अनन्त वामन विष्णु, विश्वेश्वर पुण्य, विद्यात्मा, सुरार्चिता देवताद्वारा पुजीत अनघ

(पाप रहित) अघ हर्ता, नरसिंह, श्री प्रिय (लक्ष्मीको प्यारो) श्री मती, श्रीधर, श्रीद (लक्ष्मी प्रदान गर्ने। श्रीनिवास, महोदय (महोदय अद्‌भुतशाली), श्री राम, माधव, मोक्ष, क्षमारूप, जनार्दन, सर्वज्ञ सर्ववेत्ता, सर्वेश्वर, सर्व दायक, हरि, मुरारी, गोविन्द, पद्मनाभ, प्रजापति, आनन्द, ज्ञान सम्पन्न, ज्ञानद, ज्ञानदायक, अच्युत, सबल, चन्द्रबक्त, (चन्द्रमाको समान मनोहर मुख) व्याप्त परावर, कार्यकारणरूप सम्पूर्ण जगतमा व्याप्त, योगेश्वर जगद्योनी (जगतलाई मुक्ती गर्ने स्थान) ब्राम्हरूप, महेश्वर, मुकुन्द, बैकुण्ठ एकरूप, कवी, ध्रुव वासुदेव, महादेव, ब्राह्मणय, ब्राम्हण प्रिय, गोप्रिय, गोहित, यज्ञाँङ्ग, यज्ञवर्धण, (यज्ञको विस्तार गर्ने) यज्ञमोक्ता, वेदको दाङपार जम, वेदज्ञ, बेदरूप, विद्यावास, सुरेश्वर, प्रत्यक्ष, महाहंश, शङ्खपाणी, पुरातन, पुष्कर, प्रष्कराक्ष, वाराह, धर्निधर, प्रद्युम्न, कामपाल, व्यास ध्यान, (व्यासजीले ध्यान गरिएको) महेश्वर (महान इश्वर) सर्वशिष्य, महासौष्ये साँख्यच, पुरूषोत्तम, योगरूप, महाज्ञान, योगिश्वर, अजीत, प्रिय, असुरारी, लोकनाथ, पद्म हस्त, गदाधर, गुहावास, स्वर्गबास, पुण्यवास, महाजन, बृन्दानाथ, बृहत्काया, पायन, पापनासन, गोपिनाथ, गोरसख, गोपाल, गोगण श्रय, आतमा, पराधिश, कपिल तथा कार्यमानुष्पष, (संसारको उद्धार गर्न मनुष्य सरीर धारण गर्नु भएको)

जो मनुष्य शान्त चित्त भएर यो सतनामको पाठ गर्दछ त्यो मधुसुदनको लोक प्राप्त हुन्छ ।

---

८४ लाख यौनी घुमी दूलर्भ मनुष्यको शरिर पाईएको सारनै भगवानको नाउँ जप गर्नु हो जस्ले प्रेम पूर्वक नाउँ जप्दछ भनि अवश्यमेव परम गति प्राप्त हुनेछ ।

संक्षिप्त पद्म पुराण भूमिखण्ड

श्री वासुदेवाधिभिधान स्त्रोत्रं

सर्व पातक नाशाय

नारदजी द्वारा

ॐ नम भगवते वासुदेवाय ।

परम् पावनं, पुण्यं, वेदशंवेद मन्दिरम्, निरावासं निराकारं, शुप्रका महोदयम्, गायत्री साम गायन्तँ गित संगित सुप्रियम् महाका महोत्साहं महामोह विनाशनम्, भाती सर्वत्रयोमुत्वा भुताना भूतो वर्धन विचारं वेदरूपं तं यज्ञष्यं यज्ञवत्लभम् । तारकं सर्वलोकानां नौ जर्नादन् वसते सर्वंभुतेषु एक रूपेण नै कथा । सुक्ष्मं सुक्ष्मत सुद्ध निर्गुणं गुणनायकम् । देव वियो गंन्वश्चवर्जीतं तुष्ठीभिस्तथा विद्याधारं मखाधारं प्रणवतं नमाम्यहम् । निर्गुणंगुणकर्तार नमा प्रणवं परम् । गन्दभं गित भोक्तारं प्रणवं तं नमाम्यहम् । आचिन्व जगत् सर्व गुणातित नमाम्यहम् । समभावाय सतधर्म नमामी प्रण परम् । यीनी सर्वस्य लोकस्य ओमकारँ प्रणमाम्यहम । संसारानैव मग्ना नमामी प्रणव हरीम् । धाम केवल्य रूपेण नमामी वरदै सुखम् । बर्जी प्राकृरते वेदाष्यंनमाम्यहम् । वेदेश्य भोगिमिध्ययं तमोयकार नमाम्यहम् व्यापकं घिश्व बेतार विज्ञानं परमं पद्म । यस्य मायो प्रविष्टा ब्रम्हध्याय सुरासुरा । आनन्द कन्दाय चकेवलाय शुद्धाय हंसाय परावर श्री पाच जन्येन विप्रमेणामि सुदर्शनेन । यवेद कोशं सुष्णं गुणानामाधा मुतंसचराचरस्य । तमो घनानां स्वकरं विनाशंकरोती वित्यंयेती घ महात्मा । सुधानो धानं विमला सुरूपमानन्द मानेन विराजमानम् । योमा सर्वत्र रबि प्रभावं करोतो शेषचरसंददाती । ज्येष्ठस्तुरूपेण संदेव दी

विभर्ती लोकान् सकलान महात्मा । अन्तरगतोलोकमय सदेवभावाय सोस्यावर जरूमानाम् । रसं सुप्रण्ये सकलंस्तुप्रष्ठ नसौम्य रूपेगुणवीत् सलोके । अस्त्येव सर्वत्र विनास हेतुः सर्वाश्वय सर्वमय ससर्व । तेजस्वरूपेण विभर्ती लोकान् सावान् समस्तान सचराचर स्य । शिवं शिवगुणं शान्त प्रणभम्यश्वरम् ।।

नविन्दन्ती परं शुध्दंमोक्षद्वारं नमास्यहम् । नमस्तु तास्मै गुण नायकाय श्री वासुदेवाय महाप्रभाय । गदाब्यके नापी विशोभमानं विष्णु सदेवं शरण प्रपद्ययं । सूर्य वेश्वानर तुल्य तेजसं तं वासुदेव शरणं प्रपद्यो । उद्येतमा नर वितेजसोर्ध्वतं वासुदेवं शरणं प्रपद्ये । यं प्राप्य जीवन्ती सुरादी लोकास्य वासुदेवं सरण प्रपद्यो । वः प्राणीनामन्तर मः सवायुस्तं वासुदेवं शरणं प्रपद्यो । एकार्णवेनाँरीव पतं ते यस्तं वासुदेव शरणं प्रपद्यो । स्वाहा मुखी देवगणष्य हेतुस्तं वासुदेव शरण प्रपद्यो । रत्नाधिपोनिरमल तेज सर्व सं वासुदेव शरणं प्रपद्यो । विना ऋषिकं विषपान् प्रमुखम मे तं वासुदेव शरणं प्रपद्यं । निष्दे बलोज्ञानमय सुशुद्धरं तं बासुदेव शरण प्रपद्य । दँत्यान्त कं: दुःख विनासमुले शान्त परं शक्ति मयं विशालम् । सुखं सुखाप्रं सुहृदं सुरे संज्ञानाणवतं हितेच । यज्ञस्वरूपं पुरूषार्थ रूपं सत्यान्वीतं भावतीमेव पुष्पम् । अम्भोधिमध्ये श्यनं हियष्य नागाङ्ग भोगम यने विशाले । पुष्पान्वी तंशङ्करमेवनित्यं तिर्थर नेकेपरी सेव्यामानम् । आधा पर्हवायदि वाम्बुजं तमदक्तोत्पला मदज बायु युक्तम् देवस्तु सिद्धमुंमिमि: सदेवनु तं सुमत्या मुजगाधिर्यश्व यस्पापि । पादाम्पसी मन्जम नाः प्रतं दिवं पान्ती विकलमषास्ते । पादो वर्कतिष्ठतीयत्र विष्णोर्गङ्गादि तिर्थानि सदंव तत्र । पादोदेक नाप्प भिषिच्यमाना अत्यू ग्रपापं परीलिप्त देह नं वैद्य मान्नेण दुःख विना शने तं मायाविहिनं सकलं गुणाज्ञम् । यो वन्धसवृषि सिद्धचरण गर्वादि वं: सदायुज्वते यो । य संसार महार्णवेति पति तस्योव्दारको वत्सलस्यं वयि । संप्राप्य देव बिलयं प्रयान्ती संवासुदेब शरण प्रपद्य । सत्यान्य मंसत्य गुणेय विष्ट तं बासुदेव शरणं प्रपद्य । विद्यान मेतं जगतानी वासं तं बासुदेव शरण

प्रपद्य । श्री पाद पद्म द्वयमेव सेवते तं वासुदेव शरणं प्रपद्ये । तस
यङ्केरू हमेवपुष्पं श्री वासुदेवस्य नमामी नित्यम् । मोक्षंलभन्ते मुन
सुतुष्ठास्तं बासुदेव शरण प्रपद्ये पिवन्तीय द्यापिस पाप देहा: प्रयाती शु
सुगृष्पुणरे । तेयान्ती मुक्ति परमेश्वरश्य तस्मेव माया सततंनमामी
तेवाजये यस्यकलं लभन्ते सर्वार्थ मुक्ता श्वमरायवन्ती । संध्यायमा ना
गतीं व्रजन्ती तं वासुदेवं सतंतम्नमामी । विश्वश्य हिसृष्ठी हेतुका
व्रम्हादि कानां प्रभू । नमाम्यह सुचरणां भत्यावरी साधको ।।

तादावन्धोयदाचितं किन्चिद्वान्छती शोचती, किन्चिन्मुन्चति गुह्याति किम
धृष्यती कुप्पती ।

राजा जनकले पैले भन्नु भयो मलाई अनन्त स्वरूप आत्मा
त्याग र ग्रहणको कल्पना छैन भनेको ठीक हो किन कि जब चि
विषयका इच्छा गर्ने भएर कुनै पदार्थको प्राणीको इच्छा गर्दछ र उस
प्राप्त पुरा नभर पछि सोच गर्दछ र दुःख हुन थाल्दछ । तब उस
त्याग गर्ने इच्छा राख्दछ र जब चित्तमा लोभ उत्पन्न हुन थाल
अनी पाउन इच्छा राखदछ तब बस्तु प्राप्त भएपछि हर्ष प्राप्त
थाल्दछ प्राप्त भएपछि क्रोध उठन थाल्दछ जब अनेक वासना भ
चित्तयुक्त हुन्छ अनी वीतवन्ध हुन्छ हुन्छ योग वसीष्ठमा प
भनीएको ।

स्नेहेन धन लोभेन लाभेन मणीयोषिताम्
आपात रमणीयेन चेतो गच्छाती दिनताम्

अर्थ

स्त्री पुरुषहरूको स्नेह गरेर धनको लोभ गरी मणीमाणिक
स्त्री आदिका लाभ गरे पछि चित्त दुखमा प्राप्त हुनेछ ।

वन्धोहि वासनावन्धो मोक्ष स्याद्धाबनाक्ष्य
वासना स्वयं परीत्यज्य मोक्षायोत्वमणीत्यज

अर्थ

चित्तमा अनेक किसिमको भोगको वासना नै पुरूषको वन्धनको कारण हुन । समस्त रूपले वासनाको क्षय हुन जानुको नाम नै मोक्ष हो। हे राम हिमी वासनाको त्याग गरी मोक्षको इच्छा गर्दैन तव सुखी हुन जानेछ ।

तदामुक्तीर्यदाचीतं नवान्छती नशोचती
नमुच्चती नगृन्हाती नह्रष्यती नकुप्पती

अर्थ

जुन समय चित्तभोगको प्राप्तिको इच्छा गर्दछ नशाको त्यागको इच्छा गर्दछ । कुनै पदार्थको रूचाउनाले हर्ष नै हुन्छ न कुनै प्यारो सम्वन्धहरू नास वा वियोग भएर शोक हुन्छ सर्वा सर्वदा षक रस ज्योका त्यो मै रहन्छ उही समय त्यो मोक्ष्यो प्राप्त हुन जानेछ ।

अष्टावक्रगिता

अष्टाबक्र भन्नु हुन्छ हे जनक:

ब्रुमुक्षेमिह संसारे मुमुक्षुरापि दृष्यते
भोगमोक्ष निराकाँक्षी विरलोहिमहाशय

भावार्थ:

यो संसारमा प्रभुक्षु अनेक प्रकारको देखा परेको हुन्छ तर भोग मोक्ष दुवैको इच्छा रहित पूर्ण ब्रम्हमा अन्तस्करण शुद्ध भएको दुर्लभ छ ।

अवगी

धर्मार्थ काममोक्षेषु जिविते मरणेतया
कस्याप्यु दारचित्तस्य हेयोवा वेयतानही

भावार्थ

हे शिष्ये । यस्तो मानिस संसारमा पाउन दुलर्भ छ जो धर्म, काम तथा मोक्ष र मर्ने वाच्नेबाट कुनै वास्तै नराख्ने । आत्मा शान्त भएर रहने सुख दुःखबाट पर रहोस वस्ने ।

सर्वत्र दृष्यतेस्वस्थ, सर्वत्र विमलांशय
समस्त वासनामुक्तो मुक्त सर्वत्र राजते

भावार्थ

विद्वान जिवन मुक्त सर्वत्र सुख दुखमा शान्त रहन्छ, अज्ञा सुखमा हर्ष शोकको बराबर सम्झेर आत्मानन्दमा मग्न भएर रहन्छ ज्ञानवान सुख दुःख हर्ष शोकको बराबर सम्झेर आत्मानन्दमा मग्न भा रहन्छ। अज्ञान मित्रसंग राज, शत्रुसग द्वेष गर्दछ, ज्ञानवान शत्रु मित्रमा सम दृष्टि राखेको हुन्छ सत्रै अवस्थामा ज्याका त्याहाँ प्रकाशम रहेको हुन्छ।

अब गि पेज २६४, २६५, २६६

न नीन्दती नच स्तौती
न हुष्पती कुप्पती
नद दातिन गृहचाती
मुक्त सर्वत्र निरस।

भावार्थ

जो जीवन मुक्त हो त्यो न कसैको निन्दा गर्दछ न खुसी हु न कंजे क्रोध नै प्राप्त हुन्छ संसारी मानिसले आदर सम्मान गर्दछ उसलाई स्तुती गर्दैन उसलाई अनादर पनि गर्दैन उसको निन्दापनि गर्दैन । असल खान पान मिल्छ भने हर्ष पनि मान्दैन फेरी घ्यू ते विनाको वासी भोजन दिएमा शोक पनि गर्दैन आफै मग्न भैरहे हुन्छ ।

प्रश्नः– संसारमा जो नाँगे रहेको हुन्छ । उसलाई जीवन मुक्त हो भन्दछ । कुनै कुनै भिच्छा मागेर खानेलाई जीवन मुक्त भन्दछन् यो के हो ?

जवाफः– संसारी मानिस सकामी हुन्छ जो सकामी हो उसलाइ केही थाहा हुँदैन कुन ज्ञानी हो । कुन अज्ञानी हुन् । उसलाई सत्य असत्यको पनि विवेक हुन सक्तैन ति सकामीहरू दममा फसेका हुन्छ जो हठ गरेर सबै वस्त्रको त्याग गरेर अरूलाई देखाउन नङ्गा भैरहेको हुन्छ । सिष्यहरूलाई कान फुकेको हुन्छ । एक जना संग लि अरूलाई दिएको हुन्छ । नाउं राख्नको निमित्त मठहरू वनाएको हुन्छ ति जीवन मुक्त कैले हुन सक्तैन । तिनी पनि चेला जस्तै सकामी हुन् । चेलाहरू स्त्री पुत्रादीको कामना भरि रहेको हुन्छ । उनको कल्याणको निमित्त चेलाहरू नगालाई गुरू वनाएर उनको सेव गर्दछु । जुन महात्माको चितवन दिएर भोगमा छ ति अवश्य नरक प्राप्त हुने छ चाहे जति सुकै नंगा रहे पनि र पाखण्ड गरोस ।

दृष्टान्त

यौटा महात्मा एक राजाको मन्दिरमा धेरै समयतक बसेको थियो एक दिन महात्मा मरेर गएछ उसै दिनमा राजा पनि मरेछ । त्यस राज्यको सहर बाहिर जङ्गलमा यौता तपस्वी योगी बसेको रहेछ उसको साथमा एक जना चेला बसेको थियो । योगी केही बिचार गरि हाँस्न लाग्यो तब साथमा रहेकोमा चेलाले सोधे । महाराज विना प्रयोजनले तपाई किन हाँस्नु भयो । योगीले भन्दछ– विना प्रयोजनले हाँसेको छैन राजाको साथमा बस्ने योगी पनि मरे राजा पनि मरे योगी नरकमा गयो राजा स्वर्ग गएछ । राजाको मन योगीमा थियो योगीको मन राजाको एस आराममा थियो । बैराग

थिएन । त्यसँले हाँसेको हुँ भनि जवाफ दिए । जति नंगा रहे पनि कडापी जीवन मुक्त हुन सकेन जो वासनाबाट ररित हो जीवन मुक्त हुन् ।

संक्षिप्त पदमपुराण भूमि खण्ड पेज ३२७ चेवन मुनी

वरको रूखमा कुन्जल नाउँ गरेको सुगाले ज्ञानको कुरा गरिरहेको थियो त्यस रूखमुनी तप गरिरहेको च्यवन ऋषीले कुन्जल भन्ने सुगाहरूको आपसको ज्ञान सुन्दा च्यवनले सोधे ? महात्मा तपाई को हुनुहुन्छ पंछीको रूपमा उपदेश गरि रहनु भएको छ । तपाई देवता, गन्धर्भ अथवा बिद्याध त हुँन कस्को श्रापले तोता सुगा भएको यस्तो ज्ञान कसरी प्राप्त भयो । कुन्जल भन्दछ– तपाई सिद्ध पुरुष तपाईलाई मैले जाँन्दछु । तपाईको कूल उत्तम गौत्र विद्या तप र भक्ति पनि थाहा छ तपाई जुन उद्देश्यले पृथ्वीमा भ्रमण गरि रहनु भएको छ त्यसको पनि मलाई ज्ञान छ श्रेष्ठ व्रतबली रहनु भएको व्राम्हण तपाईलाई स्वागत छ, तपाइले स्वअनी गर्नु भएको सबै भन्दछ, परमात्मा बाट व्रम्हाजीको उत्पती भयो । उसबाट भृगु पैदा भयो उसबाट शुक्राचार्य जन्म भथो उसको वंशमा तपाई जन्म भयो च्यवनको नाउँबाट प्रख्यात छ अब मेरो परिचय सुनुस् म देवता गन्धर्व विद्या धर कोही होइन, पूर्व जन्ममा कस्यपजीको कुलमा श्रेष्ठ व्राम्हण जन्म भएको थियो उसको वेद वेदाजहको तत्व ज्ञान थियो त्यसले सबै घर्मको प्रकाश गर्द थिए उसको नाउ विद्याधर थियो तपस्याको प्रभावले सर्वता शोभायमान देखिन्थ्यो । उसको ३ छोरा म वशुशमा, नाममा शर्मा, धर्मशर्मा भएकोमा धर्म शर्मा म थिएँ, म कान्छा थिएँ गुण केहि थिएन, दाजु बशु शर्मा वेद शास्त्रको विद्वान थियो, नाम शर्मा पनि तेस्तै महान पण्डित थियो मै मात्र महा मुर्ख निस्वार्थी । विप्रवर मैले विद्याको असर अर्थ कैले सुनेको थिएन गुरूको घरमा कैले जाने गरेको थिएन ।

यो देखेर मेरा पिताजीलाई सारै दुख लागेको थियो । पिताजीले
सोच्द थियो जुन छोरा मुर्ख हो उसको नाम धर्म शर्मा भएको छ
उसको नाउँ मिलेन भनी पिताजी भन्द थियो गुरूको घरमा जाउ
ज्ञान प्राप्त गर यस्तो वचन सुनी मैले जवाफ दिएँ पिता गुरूको
घरमा बडा कष्ट हुन्छ तहाँ बिनौ मार खान पर्दछ हपकी डपकी
सहनु पर्दछ नीदाउन पनि फुर्सद मिल्दैन त्यसैले गुरूको घरमा जान चाहन्न,
यहाँ आनन्दसंग खेल्छु खान्छु सुत्छु भन्दा पिताजी म देखि दुखि हुन्थ्यो ।
पिताजीले धेरै संझाय तैपनि नमानी यता उता गर्दै थिएँ लोकले धेरै
खरो चर्चा गरे अनी मलाई लाज लाग्यो । अनि विद्या पढ्न
तयार भए मेरो अवस्था धेरै बिति सकेको थियो । कुन गुरूको
पासमा जाउँ कसरी ज्ञान सिकु कसरी स्वर्ग मिल्न सक्ला भन्दा भन्दै
मेरो उमेर बृद्ध हुन लाग्यो ।

एक दिनको कुरा हो म सारै दुखीत भयर यौटा देवालयमा
बसि रहेको थिएँ अकस्मात कोही सिद्ध महात्मा आइ पुग्यो उसको
कोही आधार थिएन उनी नीराहार रहन्थ्यो यो सधैं आनन्दमा मग्न
रहन्थ्यो । प्राय यकान्त बस्द थियो । बदे दयालु जितेन्द्रिय थिए परम
ब्रह्ममा लीन ज्ञानी समाधी निष्ठ थिए । उनै महात्माको सरणमा गए
भक्तिले सिर झुकाय प्रैमले प्रणाम गरि अगाडी खडा भै रहें । महात्माले
मसंग सोधे, ब्राम्हण तिमी किन यस्तो शोकमा दुबी रहेको छौ के
अभिप्रायले दुखी भै रहेछौ भने पछि मैले आफ्नु मुर्खताको सबै हाल
सुनाउदै बिन्ती गरें अब मेरो आधार तपाई नै हो शरण लिनु
आयौं भने ।

सिद्ध महात्मा भन्दछ– ब्रम्हण सुन तीमीलाई म ज्ञानको स्वरूपको
बयान गर्दछु । ज्ञानको कुनै आकार छैन ज्ञान परमात्माको स्वरूप हो
उसले सधैं सबैको जान्दछ त्यसैले उनी सर्वज्ञ हुन महा मायामोहमा
भुली रहनेले उसलाई प्राप्त गर्न सक्तैन ज्ञान भगवतत्वको चिन्तनले

प्राप्त हुन्छ उसको तुलना कहि छैन। ज्ञानले नै परमात्माको साक्षात हुन्छ। चन्द्रमा सूर्य आदिको प्रकाशले दर्शन पाउन सक्तैन। ज्ञान हात छन् पाउँछन्। आँखा छन् कान छ तैपनि सब ठाउँमा पुग्न सक्छ देखन सक्छ सुन्न र सबैको कुरा जान्दछ। स्वर्ग पाताल मर्त्यलोक कुरा पनि थाहा पाउन सक्दछ। ज्ञान बुद्धी नभएकोले उसलाई सक्तैन ज्ञान सबै प्राणीको हृदयमा रहेर मायामोह आदि विवेकको आगो द्वारा जलाई दिन्छ। पुरा शान्तीमय भयर विषयको आसक्तीको नास गर्नु पर्दछ। यसबाट सबै तत्वको साक्ष्यात्कार गराउने ज्ञान प्रकाश हुन्छ यो ज्ञान शान्ती र निर्मल पाप नास गर्दछ।

त्यसैले तिमी शान्ती वन सबै प्रकारको सुख वढाइ विजय गर। कसैसंग मित्र तानजोड्नु एकान्तवास गर्नु वैरभाव टाढाबाट त्याग गर्नु यसले सबै दर्शी बनीने छ। त्यो अवस्थामा पुगे यौटै स्थानमा बसी बसी तिनै लोकमा भै रहेका कुरा सबै पाउन सक्नेछ। यस्ता कति संदेह छैन। कुन्जल भन्दछ बिप्रवर सिद्ध महात्माले मेरो अगाडी ज्ञानको रूप प्रकाश गरेका थिए। अज्ञालाई पालन गरी माथि वापत अनुसार चिन्तन गर्न लागे। सनर गुरूको हत्या भयो भयो यसै स्थानमा बसि त्रिभुवनमा भैरहेको छ सबै जान्दछ। त्यवन सोधनी गर्दछ खडाश्वेष्ठ ज्ञानी भएर पनि तोताको योनी कसरी भयो। कुन्जल भन्दछ संसर्गले पुण्य हुन सक्तछ त्यसैले सुद्ध आचार विचारमा रहने कासी पुरूषले कुसङ्ग त्याग गरि दिनु पर्दछ।

सुन्नुस एकदिन कोहि पापी पोततोतेको बच्चालाई बाँधेर ल्याएको थियो। बच्चा हेर्दा सुन्दर मिठो बोल्ने थिए एउटा उसलाई किनेर मलाई खुसी पार्न दिएको थियो म ज्ञान र मग्न थिएँ त्यस समय ति सुगाको बच्चा बचाको स्वभावको

मेरो हातमा आई बोल्द थियो। मालिक मसंग वस अस्नानलाई जाउ देवताको पूजा गर्नु खानु सुत्नु इत्यादि अनेक कुरा गरि सम्झाउदै थियो अनेक मिठो कुरा बोल्दै थियो त्यस्तो प्रेमले मेरो सारा उत्तम ज्ञान हरायो।

एकदिन म वाहिर फुल टिप्न गएको समय एउटा विरालोआई ती तोता सुगालाइ मारेर खाएछ म वाहिरबाट आउँदा त्यस अवस्था देखियो। मलाइ वहुतै दुःख हुन थाल्यो। शोकले गर्दा अत्यन्त पिडा हुन थाल्यो प्रतिदिन उसै तोतालाई सम्झी सम्झी रोग लाग्यो। मरेछ उसैको भावनामा मोहित भएर प्राण त्याग भयो। मेरो जस्तो भावना थियो जस्तो बुद्धि थितो त्यहि अनुसार तोता सुगाको योनीमा जन्म भएको हो गर्भवासमा मेरो पूर्व कर्नको स्मरण भएर आएको थियो।

गुरूदेवको अनुग्रहले मलाई उत्तम ज्ञान प्राप्त भयो। मर्ने समयमा जस्तो भाव रहन्छ उस्तै जीवको रूपमा जन्म हुन्छ पूर्व संस्कार अनुसार तोता सुधाको योनी भएपनि ज्ञान प्राप्त भै रहेको हो संसार सागरमा परिरहेको मनुष्यलाई गुरू समान तिर्थ केही छैन। यसरी तत्वज्ञानको उपदेश दिएर चुप भयो।

भागवत

राजा भरत धेरै समय कालदेखि काकबेनीमा तपस्यामा रहेको समयमा यौटी मृगलाई वाघले लखेटेर ल्याएछ बिचमा नदी भएकोले वाघको डरले मृग नदी उफ्री राजा भरत तपस्या गर्न लागेको ठाउँमा शरणमा आएछ गर्भीनी हुँदा नदीमा उफ्रेको कारणले गर्भपात भएर राजा भरत तप गर्न लागेको ठाउँमा आएर गर्भ पैदा भएपछि मृगीनी जङ्गलतर्फ गए बक्चा मृग राजा भएको स्थानमा हुनाले ती साना बच्चालाई राजाले लीई खानपिन दिई स्याहार गर्दा गर्दै ठूलो हुन लाग्यो त्यसरी बच्चा

मृगसंग खेल्दा खेल्दै राजाको तपस्या भंग हुन लाग्यो एक दिन ज
जनावर हुनाले राजालाई छाडी ती बच्चा मृग जगलमा पसी बे
छ राजाले त्यस मृगलाई सम्झी सम्झीं दुःखीत अवस्था भयो । त्य
सम्झी प्राण त्याग भएको हुनाले राजा भरत मृग योनीमा जन्म
तर पूर्व जन्ममा भगवत भजनको प्रभावले मृग योनीमा पनि
स्मृति हुन आयो । मृग योनी छुटनासाथ ब्राम्हण योनीमा प्राप्त
जड भरत नामले प्रख्याप्त छ ।

रैदाश

मिरावाईको गुरू रैदाश नामले प्रख्यात छ उनी पूर्वकालमा वि
पण्डीत थियो, उनको वाकशक्ति वहुतै तिब्र थिए । उनले प्रवचन
उडेर आएको पंक्षी पनि उनको प्रवचनमा मग्न भै आकाशमा
सुनिरहन्थ्ये त्यस्तो वाकशक्तिमा सम्पन्न भएको रैदाश हुन ।

एकदिन उनको प्रवचन गरिरहेको समयमा नीन्दनिय जनना
प्रवचन सुन्न आएको रहेछन उनी जननाले रैदाशलाई भन्न ल
तपाईले जतिसुकै प्रवचन गरिरहे पनि तपाईको चित्त कुनमा परेको
भन्न सक्तिन भनि उनी सम्झाउँदा उनीलाई हाँसो उदाउन लागेको कि
तापनि मेरो चित्त उपकारैमा छ सबैलाई उपकार गर्ने सदवुद्धि दि
हुनाले मेरो चित्त कतै गएको छैन भन्ने अभिमान थियो ।

त्यसपछि ५।७ महिना बेतित भएपछि ती जनानाले भनेको स
कुरा याद भएन भुलेछ । त्यसै वखत पण्डितको प्रवचन सुन्न आ
श्रोताहरू मध्ये १ जना श्रोताले वहुतै राम्रो जुत्ता लगाइ आ
पण्डितको आफ्नो आँखाले देखेको नजर त्यसै जुत्तामा पर्न गएछ र प
जुत्ताको मोहमा परि त्यस्तै जुत्ता लगाउन पाए हुने थियो भनि
लगाइ आउने श्रोतासंग कल्पना गर्दा श्रोता भन्दछ पण्डितजी
जुत्ता नयाँ सिलाउन लगाई ल्याई दिनेछु भनि गए । पण्डित जुत्ता

आशा गर्दा मर्दै जुत्ता लगाउन नपाउँदै प्राण त्याग भएको हुनाले सार्कीको कुलमा जन्म हुन आयो । उनै पण्डित रैदाश नामकको सार्की हुन । तर पहिलेको भक्तिले गर्दा सार्कीमा जन्म भए पनि पूर्व स्मृति अनुसार भगवानको भक्ति भाव कम थिएन । निस्वार्थी त्यागी निरलोभी हुनाले मिरावाईले पनि गुरू स्थापना गरी उनैको भावभक्ति तथा पाउको पुजा र पाउको जल खाई सेवा गरेको हुनाले मिरावाइलाई पनि अनेक छल आए पनि रैदाश गुरूका प्रभावले जहर पनि अमृत वनेको कुरा सर्वविदितै छ तर जस्तै महान पण्डित भएपनि वास्ना अनुसारको जन्म मृत्युको चक्करमा पर्ने कुरा सिद्ध छ ।

मुक्तिको पनिषद (अध्याय ३ मन्त्र ९)

बद्धो हि वासना वद्धो मोक्ष स्पाद्वासनाक्षय
वासना संम्परीत्वज्य मोस्यांक्षीत्वनेपित्यज्य :

भावार्थ

जो वासनामा बाँधिएको छ त्यहो वद्ध हो । वासनाको नास गर्नु नै मोक्ष हो । अतएवं वासनालाई सम्पूर्णरूपले निवारण गरेर अरू मोक्षको इच्छालाई पनि परित्याग गर ।

भागवत गिताको

(अध्याय ५ श्लोक २५ मा

लभन्ते ब्रम्ह निर्वाण
मृषए क्षीण कलमषा
छीन्न द्वधा पताभान
सर्वभूत हितेरसा

भावार्थ

जसको सम्पूर्ण पापहरू काटीएको छ शंसयहरू छीन्न भीन्न भएको छ चीत्त एकाग्रह छ तथा सम्पूर्ण प्राणीको हितमा लागेको छ तिनले निर्बाण ब्रम्हलाई पाउँदछ ।

योग वासीष्ट

न मीक्षो नभसा पृष्ठ
नपाताले नभुतले
सर्वासा संसय चे तत्सय
मोस इतीर्यते

भावार्थ

मोक्ष न आकाशमा न पातालमा न पृथ्वीमा किन्तु सम्पूर्ण आश वासा कल्पना कामना भोग वासना संसम्यादीको सर्वथा छेदन भए जबचीत्त क्षय हुन्छ तेसैसलाई मोक्ष भनिन्छ ।

भगवत गिता अध्याय ९

श्लोक २१

ते तं मुकरवास्वर्गलोकं बिशालं
क्षिणे. पुज्ये मर्त्येलोकं विशन्ती
एवं नयि धर्म मनु प्रपन्ना
गतागतं काम कामालभन्ते

भावार्थ

कामनाद्वारा कर्मगर्ने सकामीकर्मी पुरुषहरू ठूलो स्वर्गलाई भोगी पुण्यछीन भएपछि मर्त्य लोकमा नै प्रवेश गर्दछ यसरी कर्मकाण्डको अनुसर

लिएका विषय भोगको इच्छा गर्नेहरू आआगवनलाई नै पाउछ अर्थात (जन्मदै मर्दै गर्दछन्)

मानिसहरूमा सकाी कर्म गर्ने अघिदेखि बानी परिरहेकोलाई त्यस वानिवाट छुटाउन सारै गाहारो हुन्छ। मानिसहरूलाई धर्मको ज्ञान भएर पनि त्यसलाई किन स्वीकार गरिन्दैन, अधर्मको ज्ञान भैकनपनि फेरि अधर्ममा किन चितवारवाट तेसैमा जाँदापनि तेसवाट छुटाउन सक्तैन शास्त्रबाट भनिएको वस्तुहरू हामीले स्वीकार गरिरहेको पनि छ, तर हामीले किन तेस्तो खराबीहरू त्यागन सक्तैन, यदि मनुष्यको जीवन तर्फ हेरी रहने हो भने यो प्रश्नको जवाफ पाउने थियो। दोश्रो हाम्रो मनमा एउटा अभ्यास नै एउटा संस्कार हो त्यसको मतलब विषयको रस लिन चाहन्छ गोश्वामीजीले आफ्नो विनय पत्रिकामा यसको तथ्य यस्तो राखियो।

जनम जनम अभ्यास निरतचीत अधिक अधिक लपटाइ

भावार्थ

मानिसको कुनै खराब आदत बसेको छ भने त्यो स्वभाविक रूपवाट चलिनै रहैको हुन्छ। जसैत कुनै मानिसको मुख भित्र औंला राख्ने अभ्यास छ भने त्यो खराब हो भन्ने थाहा पाइकन पनि अन्जानसानै औंला मुखभित्र रालेको हुन्छ, ठीक तेस्तै जानि जानिकन पनि विषयको रसमा अभ्यास भै सकेकालाई बुद्धिले सत्यलाई उतारनै पनि गाहारो पर्दछ त्यसकारण मानिसको जीवनमा अन्तस्करणैबाट धर्मको प्रतिष्ठा हुनुपर्दछ, तेसकारण मानिसको पहिले क्रियाको परिवर्तनद्वारा व्यक्तिको परिवर्तन हुन सक्तछ। गोश्वामीको बिनय पत्रिकामा लेखिएको छ। कहिए सुनिए समुझिए समझाए दशाहृदय नहिआवे।

यस्ती हैनकी भन्दा सुनेको छैन अथवा सम्झेको छैन भने समस्या समस्या यो बतो कि बुद्धिले सत्यको स्वीकार गर्दछ वुद्धिमा धर्म आउन

सजिलो छ तर मनमा श्राउन कठिन छ, यदि धर्म वुद्धि तथा मन दुवैमा श्राए मनकैद्वारानै संचालित हुने इन्द्रीय स्वभाविक रूपद्वारानै धर्म परायण हुन जानेछ त्यसकारण मनुष्यको जीवनमा धर्मको प्रकाश भगवानको भक्तीद्वारानै सम्भव छ । यसैले गोश्वामी जी भक्तिलाई नै वल दिएको देखिन्छ गोश्वामी भन्नुहुन्छ मनुष्यको एउटै सबैभन्दा ठूलो कर्तव्य प्रभुको श्रीचरणमा प्रेम गर्नु कोही मानिसहरूले मानि श्राएको छ कि राम चरित्र मानसकर्तव्य शाश्त्र हुन हामीले एकले श्रर्कासित कस्तो व्यवहार गर्नु पर्दछ यसको सबै उच्च शिक्षा हामीले मानसबाट प्राप्त हुन्छ, साधारण दृष्टिले हेर्दा यस्तो लाग्छ, तर मानसको दृष्टिमा विभिन्न पाउँछौं भौतिक सम्बन्धको श्राधार मानेर मानसमा कर्तव्यको निर्णय गरेको छैन, जुन सम्बन्धको श्राधार, शारिरीक र भोतिक हो, तेसमा टिकी रहनु श्रसंभव छ, मानसमा यसको प्रष्ट गर्नको लागि श्रनेक दृष्टान्त पिएको पाइन्छ, साधारण तथा व्यक्ति सम्बन्धको केन्द्र शरीरलाई मानेको छ श्रामा बाबु भाइ बहिनी सबैको सम्बन्धको श्राधार शरीर नै हुन्छ । मानसमा यस विषयमा एक भिन्न मान्यता स्यीकार गरिएको छ यसमा सम्बन्धका यौटै सुत्र छ ।

पुजनि प्रिय परम जहाँ ते

सब मानित अहिरामके नाते

भावार्थ

हामीले नित्य संसर्गमा देखिरहेका छौं । भाइ भाइमा परस पर बडा प्रेम पाउँछौं, परन्तु स्वार्थमा टकराई रहन्छ भने त्यो प्रेम नष्ट हुन्छ, जुन स्नेहको मूल भौतिक सम्बन्ध हो, उसको टीकाउ हुन श्रसंभव नभए पनि कठीन श्रवश्य छ ।

जस्तै जग बलियो नभएको घर कति दिन रहन्छ तेस्को केही ठेगाना हुँदैन । रामायण भातृत्व प्रेमको दुई उदाहरण छ यसमा ध्यान लागोस्, भगवान राम र लक्ष्मणको प्रेम भातृप्रेमको दृष्टान्त हैन, यो प्रेम भगवान सम्झी भएको छ श्री भरतपनि श्री रामसंग प्रेम गर्दछ, श्री राम भाइ हो भाइ भनि लेखिइएको पनि छ परन्तु देख्दा यस्तो छ कि श्री भरत प्रभुको भाइ सम्झी प्रेम गरेको छ वा भगवाान सम्झी स्नेहको आधार भगवतानै हुन । यस प्रकार मानसमा प्रत्येक सम्बन्धको स्वीकार गरिएको छ । सम्बन्ध छ भने सम्बन्धको नाम पनि आउँछ भरतको सुवन्धुको रूपमा श्री रामले कतिवार स्मरण गरे परन्तु देख्दा यस्तो छ । यो नाता बन्धुत्वका हुन या तेसदेखि माथि श्री लक्ष्मण उनलाई भगवदरूपमा मानेको छ या छैन तथापी भ्रातृत्वको पलापलामा निर्वाहको निमित्त हो । र प्रभु जानेरै गरिएका हुन यस्तो अभिप्राय यहि हुन । मानसमा धर्मको मूल आधार भगवद प्रेम । गोस्यमीजीले जीवको यौटै सबै भन्दा ठूलो कर्तव्य बताएको छ ।

स्वारथ सांचजीव कहए हु
मनक्रम बचन राम पदैन हु

अथवा

सवकर मतखग वायक ऐहा
करीअ राम पद पंकजनेहा

भावार्थ

यदि वृक्षको जरामा पानी राखेमा सारा वृक्षमा जल प्राप्त हुन्न्छ, यदि वृक्षको हाँगाका पता पताको अलग अलगमा पानी छरकीयो भने कुनै पातमा पहिले कुनै पातमा पछि पर्न जान्छ जरामा पानी हाली दिएमा यस्तो कुनै प्रश्न आउन सक्तैन् त्यसैले मानसमा धर्मको मूल आधार भगवानकै मानेका छन् ।

जौगु कुजोगु ग्यान अग्यानु
जहाँनही राम प्रेम परधानु
सो सुखुकरमधरमुजरी जाउ
जहाँ नराम पदपकज भाउ

भावार्थ

गोस्वामी भन्दछ जुन कर्मधर्म आगोमा जलाई दिनु योग्य ज रामको चरणमा प्रेम छैन, गोस्वामीले भन्नु भएको युक्तिसंगत हो स कुनै मानिस आएर भन्दछ कि मैले आज एउटा सौन्दर्य भएको व्यक्ति उनको आँखा कमलको जस्तो थियो मुख कामदेवको समान यो व सुन्दा हतासीएर आफैं पनि तुरून्त देख्न पाए हुने थियो भन्ने जस्तो तर अङ्ग प्रत्यङ्गको वर्णन गर्दा गर्दै त्यसले यस्तो भन्न थाल्दछ मरेको मानिस हुन उसको प्राण थिएन भन्नासाथ त्यस्तो भए त्यसलाई जलाइ दिए असल छ भनि हाल्नेछ। यस्को अर्थ के हुन भने धर्म भनेको शरीर हो जति धर्म हुन सबै शरीरको अङ्ग हो कुनै कुनैको नाम हात खुट्टा इत्यादि तर भगवत प्रेम उस धर्म रूप श प्राण हो। यदि भगवत प्रेम रूपी प्राण धर्म शरीरमा हुन्छ तब ठिक कुनै न कुनै अङ्ग नभएपनि काम चल्दछ परन्तु सबै प्रकारबाट शरीर छ त्यसमा प्राण छैन भने त्यो सबै वेर्थ छ जलाई दिन योग्य हुन्छ मानसका मूल आधार धर्मलाई केन्द्र बनाएको पाउँछौं।

बल विवेंक दम परहित घोरे

हामीहरूको वल बुद्धिले उन्मत गराइदिन्छ व्यक्तिहलाई समस्या आइलाग्छ बलको प्रयोग कस्को उपर गरूँ बुद्धि मानहरू कहिले कहिले त्यस्तो अहंकारले ग्रस्त हुन्छ बुद्धि मानले के गर्नु पर्दछ त्यस वखत के उपाय सोच्नु पर्दछ भने, दम तथा परोपकारको घो

प्रगाडी लगाउने गर्नु पर्दछ यदि वल वुद्धि पर उपकारमा नलगाई स्वार्थमा मात्र लगाई परोपकारमा लगाएको छैन भने त्यस्को भएको वल कल्याणकारी छैन भन्ने प्रष्ट हुन्छ ।

भक्त भालबाट राजा भोर ध्वोजजी

अर्जुनको मनमा के अभिमान भयो भने श्री कृष्णको दुःख सुखको साथी म भन्दा ठूलो कोही छैन भन्ने अभिमान भएछ । श्री कृष्णबाट अर्जुनलाई सःखा भावले आनन्द दिई रहेकोमा उनको त्यस्तो अभिमान भएछ, भक्तमा अभिमान हुनु रोग हो त्यस अभिमान हटाउनु जरूरी छ भनि अर्जुनलाई भन्नु भयो कि मेरो एउटा भक्त छ हिंड अर्जुन देखाइ दिन्छु म बुढो व्राह्मण बन्दछु तिमी बालक बनाइ दिन्छु भनि श्री कृष्ण तथा अर्जुन दुवैले भेष बदली गए ।

राजा भोर ध्यजले वृद्ध व्राह्मण रूप श्री कृष्ण तथा अर्जुन आएको देखि भने व्राह्मण देव म के सेवा गरूँ भनि अगाडि उभिएर बिन्ती गर्न लागे । वृद्ध व्राह्मणले भने राजन मैले भनेको दिन्छौ भने भन्दछु भनि वृद्ध व्राह्मणले भनेपछि राजाले भने सवै चिज गर्न दिन तयार छु भन्ने जवाफ दिएपछि व्राह्मणले भने, म वृद्ध र बालक वाटोमा आउँदा एउटा सिंह बसिरहेको थियो । सिंहले बालकलाई खान लाग्दा मैले सिंहलाई बिन्ती गरें बालकलाई नखाउ मलाई खाउ बालकलाई छोडिदेउ भनि सिंहलाई अनुरोध गर्दा सिंहले भन्यो तिमी वृद्ध भै सकेका छौ तिम्रो मासु मलाई चाहना छैन यदि तिमीले दिन सक्छौ भने राजा मपुर ध्वोजको दायाँ तर्फको आधा अङ्ग ल्याई दिन्छौ भने यस बालकलाई खाने छैन भनि छोडि दिंदा बालकलाई लिई सरण पर्न आएका छौं राजाको दायाँ अङ्ग आधि दिए-यो बच्चा छोडी दिने भयो नत्र यसलाई खाने भयो । यो बच्चाको आमा बाबुले मलाई विश्वासमा मेरो जिम्मा छोडि

दिएको सिंहले खाएमा मेरा उपर सारै अविश्वास गर्ने भयो भनि राज
वृद्ध ब्राह्मणले बिन्ती गरेपछि राजाले आफ्नो रानी र छोरा राजकुमार
बोलाई करोटी लिन पठाई दुई जनाले राजाको सिरदेखि चिरदै ल्या
आँखासम्म पुगेपछि राजाको बाँया आँखाबाट आँसु झरे त्यो देखि
ब्राह्मण भन्दछ राजन तिम्रो आँखाबाट आँसु आएको हुनाले तिम्रो
अशुद्ध भयो त्यसकारण तिम्रो अङ्ग मैले लान सक्तिन भन्दा राजा
ब्राह्मण देव मेरो आँखाबाट आँसु झर्दैमा अङ्ग अशुद्ध भएको छैन। कि
दाहिने अङ्ग मैले तपाईलाई चढाउने हो। दाहिने आँखाबाट आँसु
पनि होइन दायाँ आँखाबाट पनि आँसु झरेको कारण के हो भने संस
मनुष्य जन्म हुनलाई २० लाख किरा २५ लाख पशु
बाँकी जलचर थलचर गरी जम्मा ८४ लाख घुमी सकेपछि मात्र मनु
चोलामा आउन नपाउने यस्तो अमूल्य नर चोला पाएको अवस्थामा
प्राणीको उपकार गर्न नसकि आफ्नै स्वार्थमा मात्र जीवनको समय
हुन्छ भने त्यसलाई मानिस भन्न सकिन्दैन। दाहिने अङ्ग चढाउन
बाँया अङ्ग काम नलागी आँसु झरेको हो भनेपछि उनको भक्तिले खुसी
घाउ सबै निको गरी दर्शन दिए। त्यसकारण राम चरित्रमानस
लेखिएको पाइन्छ।

राखी रामरूख धर्म ब्रत
पराधिन मोहि जानी
सबके सम्मत सर्वहित
करी अ पेहु पहिचानी

भावार्थ

यसबाट के प्रष्ट हुन्छ भने मनुष्यको शरीरले जुनसुकै किसिम
धर्म गरेपनि अरूको भलाईको निमित्त गर्नु अर्कैको निमित्त यो

जन्मिएको भन्न थान्नु अरूको के गरि भलाई हुन्छ त्यही गर्नु भन्ने उल्लेख गरिएको पाइन्छ ।

परोपकारणे नाम

शाधुनां अतमाहितम्

भावार्थ

साधुहरूको व्रतनै परोपकार मै रहेको हुन्छ परोपकार भन्दा अरू व्रत नै हुँदैन भनि स्कन्द पुराण खण्ड ८ अध्याय १२ मा लेखिएको छ। मनुष्यको जन्म हुनु नै परोपकारलाई रहेछ भन्ने सिद्ध हुनाले राजा भन्दछ मेरो दाहिने अङ्ग तपाईलाई चढाई बालक बचाई उपकार गर्न पाएँ बायाँ अङ्गले त्यस्तो केही उपकारमा नलागी खेर जाने भएकोले आँसु आएको भनि ब्राह्मणलाई विन्ति गरेपछि वृद्ध ब्राह्मणले आफ्नो स्वरूप छोडी संख चक्र गदा पद्म लिई भगवानको दर्शन दिइ काटिएको अङ्ग सबै पूर्ण गरि बालक समेत लिइ अन्तर ध्यान हुनु भयो त्यस पछि अर्जुनको घमण्ड सबै नास भएछ ।

हानाथ हापुरूषोतममा श्रेष्ठ हा दयालु सितापती प्रभो हजुरको मुहार स्वभावले मनोहर सम्पन्न छ। त्यसमा कुण्डल चमकको कारणले शोभा सम्पन्न बढि रहेछ हजुर भक्तहरूको दुःख नास गर्नु हुन्छ। सर्वदा मनोहर मूर्तिधारणा गर्नु हुन्छ। अति दयालु । मलाई यो भवसागरको बन्धनबाट चाँडै मुक्ति गरि बक्सी यस ढिला नहोस् हजुरले गजेन्द्र आदिको शंकरबाट बचाई बक्सीयो । मलाई बन्धनबाट मुक्त गरी बक्सीयेनभने । अज्ञानी संसार हजुरको असमर्थतालाई खुसीसाथ हजुरको हाँसो उडाउला त्यसै कारण हजुरले चाँडै बन्धनबाट मुक्त गरि बक्सीयोस् ।

वृजवासीको पुकार

तजीतिरथ हरिराधिका
खन वुतीकर अनुराग
जेहि व्रज केलीनो कुन्ज
कगपग होत प्रयाग

जाव्रज तज कुपरसीके
मुक्ति पाइए चार
सोरजवाल वधु
डारत अङ्गन बुहार
मुक्ति कहत गोपाल सें
मोरी मुक्ति कराय
व्रज रज उडी मस्तक लगे
मुक्ति मुक्त हैं जप
राधेमोरी स्वामीनि हो
राधाकी दाश
जनम जनम मोहि दिजीये
श्री वृन्दाबनकी वास

श्रीं राममा हनुमानको स्तुती

हानाथ हानरवरोत्तम हादयालु
सितापते रूचि र कुण्डल शोभी वकच्च
भक्तार्ती डाहक मनोहर रूपधारी
मावघनात मोक्ष्य यावीमम्वम
सम्मोचिस्तास्तुभवता गज पेंगवाद्या
देवाश्वदान वक्रूलाग्नी सुदह्यमाना

तत्सुन्दरी शिरसिसंस्थीत केशवन्धा
संम्भोचितास्ते करूणालय मास्मरस्व
त्वं यागकर्मनीरतोसी मुनीश्वरेन्द्रयंभै
विचार पसि भुमिपति द्यापाद
अत्रात मद्य सुरथेन वीगाढ पास वध्योस्मी
मोचय महापुरूषाशुदेव
नोमोच पस्ययपदीस्मरणातिरे कात्वं सवं देव वर पूजीतपाद पद्म
लोकोभवन्त भीद मुत्लसि तो हसीष्यत स्माद
वीलत्यमिह माचर मोच यासु

पद्मपुराण पाताल खण्ड ५३-१४-१७

भावार्थ

हानाथ हापुरूषोतममा श्रेष्ठ हादयालु सितापती प्रभो हरूको मुहार म्वभावले मनोहर सम्पन्न छ। त्यसमा कुण्डल चमकको कारणले शोभा सम्पन्न बढिरहेछ हजुर भक्तहरूको दुःख नास गर्नु हुन्छ। सर्वदा मनोहर मूर्तिधारणा गर्नु हुन्छ। अति दयालु। मलाई यो भवसागरको बन्धनबाट चाँदै प्रक्ति गरि वक्सीयोस ढिला नहोस् हजुरले गजेन्द्र आदिको संकटवाट वचाई बक्सीयोस्। भलाई बन्धनवाट मुक्त गरिवक्सीयन भने। अज्ञानी संसार हजुरको असमर्थतालाई खुसीसाथ हजुरको उडाउला, त्यसै कारण हजुरले चाँडै बन्धनबाट मुक्त गरिबक्सीयोस्।

विभिषणको स्तुती

धन्योस्मो कृत कृत्योस्मकृत
कार्योस्मीराघव। त्यत्याद दर्शना देव
विमुक्तो स्मीनसंसय।
नास्ती भत्स दृसोलोकेरामत्वत्मुर्ती दर्शनात्।
कर्मवन्ध विनाशायत्वऽज्ञानं भक्ती लक्ष्मणम्।

त्व द्व्यानं परमार्थचन्देहिमेरकुनन्दन ।।
नपाचेराम राजेन्द्र सुखं विषय सम्भवम
त्वत्पाद कनलेस्वत्या भक्ती रेवसदास तेमे

भावार्थ

हे रघुनाथ। मैले हकुरको चरणको दर्शन पाएर वहुतै कृतार्थ म रहेछु। मेरो लागि अब कुनै कर्तव्य गर्न बाँकि छैन । अब म निसंन्देह मक्त हुन्छु। हे राम हजुरको मनोहर मूर्तिको दर्शन पाएकोले म समान भाग्यवानी कोही हुँदैन अब यो संसारमा म समान अरू पाइँदेन । रघुनन्दन । कर्मबन्धनवाट नष्ट गर्न ज्ञान ध्यान बक्सीयोस् । राजरजेश्वर राम मलाई विषयको इच्छा छैन भए यहि माग्दछु कि हजुरको चरणको भक्ती कहिले तृप्त नहोस् ।

अध्यात्मा रामायण युध्द कान्ड ३।१७।५

तुल्सीदासले हनुमानको पुकार

त:तस तुलसीदास सएमार रघुनन्दन । म् हनुमर्न्ततत्पुरस्ता तुष्ठव मूक्त र सकम् । धनुर्वाण धरोवीर सितालक्ष्मण संयुक्त । रामचन्द्रवे सहयीमेकींकरीष्य त्वयं मए । हनुमन्तजनासुनो वायु पुत्रमहावल ।द महालङ्ग लविसेपनि। हताखिल राससम्म । श्री राम हृदयानन्द त्रीपतोदं शरणं भव । असव सो विनीसय कुलीशा गुन खाञ्चीत । सि हतादेव हतायित्र विपदी शरणं भव भवलक्ष्मणं निहेते भूमौ नित्वाँद्रोण चलेतताक्षं यथा जिवित वान धताँ सक्ती प्रकृति कुरूयेन । लके अशोवीरोनिसंतं विज्ञीतत्वया । दुर्नीस्या पिदे वानांत द्वलं दर्शनाधुयाय । ययालंकवा प्रवीस्पत्व ज्ञानवानजानकीं स्वयम । राबणान्तपुरे त्यगेताँ बुध्दि प्रकृतिमी कुरू । रूद्रावजार भक्तार्ती विमोचन महाभुज । कविराज प्रपन्नस्त्वांसावहा भवरक्षमाम् । इत्यष्ठ हनुमतीय पठेच्छुध्द यान्तीत सर्वका विनीर्मुक्तिलभते वान्छीतंफलम् ।

शतनाम स्त्रोत्रको मुल पाठ

नमाम्यहं ऋषि केशं: केशवं मुधुसुदनम् । जयँतँ विजयँ कृष्ण मनन्तँ मनँ तथा अनधत्वध हर्तारँ नारासिंह श्री य प्रियम । श्री रामँमाधव क्ष क्षमारूपँजना दनेम । हरि मुरारीँ गोविंदम पदमनाभँ प्रजापतीम् । युत सुबलँ नंद्र वकव्यक्त परावरम । मुकुन्द च विवैकुण्ठ मेकरूपं कवी म् गोप्रयँ गोरितं यज्ञँ यज्ञाँज्ञँयज्ञवर्धनम् । वेद वेदजँरूपुँ तँ ग्रावासं सुरेश्वरम् पुष्करँ पुष्करासेच बाराह धरणीधरम् । सर्व ध्यँ महासौध्यँ साँप्तँच पुरुषोतम अतुरारीलोक नाथं ध्यँ पदम हस्तँ धरं वृद्धाना थँ वृहत्कायँ पावन पापनासनम् परात्नानुं पराचिशं लंकार्यमानुषम नामनाँ शतँनाली तुतुण्य कर्ता यस्तोती कृष्णा सास्थीरेन ।

नाम्नांशतं महापुण्यं सर्वपातक शोधमम् । नित्य मेव नरपुण्यं स्नानं फलं लमेत सुदनं सवदेत्यानां नारायण मनामयम । वेश्वरँपुण्यँ विश्वात्म नमुरार्चितम् । श्रीमति श्री धर श्रादँश्रीनीवासं दय । सर्वज्ञम सर्व वेतारम् सर्वसंसवेदायम् । आनन्दम ज्ञान सम्पन्न दँ ज्ञानदायकम् योगेश्वरे जगद्योनी ब्रह्मरुप महेश्वरम् बासुदेव देव ब्रह्मण्यं ब्राह्मण प्रियम यज्ञ स्यापी सुभोत्मा र वेद वेदाङ्गपारगम क्षँचमहाहँ शशंङ्ख पाणी पुरातनम् । प्रद्युम्न कामव्यासं ध्यात महेश्वर तं महेश्वरम । योग रूपँमहाज्ञानै योगीसमजी तप्रीयम । गुहावासं वासं महाजनम गोपिनाथ गोयसखंगोपाल गोग णाश्रयँ । मी निखिलँनीत्यँ । मनोवाकाय कर्मँर्मी सयाती लोकं मधुसुदन हाय दोषानिहपुण्य सुत ।

अनन्य मनसाध्यायेज्ज मध्यान समन्वीत तस्यासुस्थीरो भूत्वास नमनाजयत ।

श्रावणको लुगा महोत्सवमा नाम पुजा

ॐ व्रजनाभायनम, ॐ गोकुलायंनमः

ॐ मथुरायेनमः: अयमुयंनम

ॐ गोवर्धनायैनमः ।

ॐ वासुदेवायैनम, शंकरशनायेनमः

ॐ अनीरूद्रायैनन ॐ प्रद्युम्नायेनम

गोपपर्जन्यका छोरा

धरानन्द, धुवनन्द, उपनन्द, अभीनन्द, यसस्वीनन्द, सुनन्द कर्मान धर्मानन्द, वल्लभ जी ।

अरू गोपहरू

नन्द गोप, उपनन्द, धुवधरा नन्द, महरीज सोदा, किर्तीदा, वृषभा कुअरी, विहरती, मनभाडा मधुमंगल, सुवल, सुवाहु मोज, अं श्रीदामा, मण्डली ज्वाल ।

श्री कृष्णको सखाहरू

रक्तक पत्रक पत्री पुत्री, मधुवतं, रसाल, रमाल, विशाल प्रेमक सदानन्द, चन्द्रहास, पयद, वकुल रसदान, शारद, बुद्धि प्रकाश ।

श्री कृष्णको पितामाता

श्री वसुदेव, देवकी, नन्दवावा, यसोदा,

न्बाउने– हे योगेश्वर हे देव होगोवर धन धारने यज्ञका गोविन्दनाथ, नेदका प्रिय, पुरूषोतमाये नम, नन्द त्मज, यशोदा त केशी सुदनय, भुमारोतारक, अनन्तः बिष्णु रूप घृकः प्रद्युम्न, अनीरुद्ध निलकण्ठ, सकलास्त्रघृक, बाचस्पती, केशव, नन्दात्मजामैनैम ।

श्री विष्णु दुत

नन्द, सुनन्द, अर्हण, प्रवल

श्री मधुशुध्दको अङ्ग पुजा

विद्वानहरू (आप्पायस्व) इत्यादि मन्त्रले ८ सय पटक जपगरोस, शुद्रले पनि गरे हुन्छ, शोभायनम, वस्दायैनम, विष्णुवेनम, यो मन्त्रको जय गरोस्, फलफूल चढाइ श्री मधुसुदन भगवानको पुजा गर्नु शोभाय, शान्तायनमः भनि भगवानको चरणको अनन्त धाक्ने नमको उच्चारग गरेर उनको घुँतनोको र पिण्डलिको जलोदराये नमबाट दुवै जाँघको । काम सुख प्रदायेनमबाट चन्द्रमा स्वरूप भगवानको कट्टी भागको । अमृतोदरायेनम उदरको, झासौंकायेनमबाट नाभिको चन्द्रायैनमवाट मुख मण्डको । द्वीजानामकियैनम दांतको, चन्द्र मस्यैनमबाट मुखको, मोदवन प्रियमैनमबाट ओठको । वनौष्संनामधीया नमबाटनासीकाको । आनन्द-वीजायैनबाट दुवै भौंको इन्द्रीयवर व्याशकरायैनमवाट दुवै भौं को । इन्द्रीयवर ब्याशक रायनमबाट आँखाको । समस्त सुरविन्दी ताय दैत्य नीषुदनायनमबाट दुवै कानको उदकी प्रियायनमबाट चन्द्रमाको लालतको शुसुप्नाधि पटयनमवाट कपालको रौं को । झासांकायँनमबाट मस्तकको । विश्वेस्वरानमबा भगवान मुरारीको किरीरको पुजा गर्नु ।

अनि रोहिणीनामध्येय लक्ष्मी शौभाग्य सौप्यामृत सागराय पद्म श्रीयनम रोहिणीनाम धारण गर्ने लक्ष्मीको सौभाग्य र सुखरूप अमृतको समुद्र तथा कमलको जस्तो रङ्ग भएको भगवानको नमस्कार छ, यो मन्त्रको उच्चारण गरी भगवानको अगाडि मस्तक सिर झुकाउनु त्यसपछि सुगन्ध पूष्प फुलनैवेद्य र धुप आदिबाट इन्द्रपत्नी रोहीणीदेवीको पनि पुजा गर्नु ।

यस पछि राती भूईंमा सुतोस सवेरै उठेर स्नान गरेपछि पाप वीना सायँनम उच्चारण गरेर पवित्र ब्राम्हणलाई घ्यू र सुवर्ण सहित जलले भरेको कलस दानदेवस त्यसदिनभर उपवास वसोस गो मुत्र पियर मासवजिर्त एवं खारेनून रहित अन्नको एकतीसंग्रास घ्यूसंग भोजन गरोस् । त्यसपछि दुई घण्टातक पुराण तथा भजन गरोस् सुनोस् ।

चन्द्रमाको कडम्व, निलकमल, के वडा जाती पुष्प कमल शत
कन्जको फुल, सिन्दुवार चमेली अन्यान्य स्वेत पुष्प करवीर तथा
येहि फुल चढाउनु पर्छ हरेक जातको फुल श्रावण महिना समेतमा
अर्पणगरोस् जुन महिनामा व्रत शुरू गर्छ, जुन फुल हुन्छ। त्यसै
श्री हरीको पुजा गर्नु ।

यसरी १ वर्षसम्म यो व्रतको विधिपूर्वक व्रतवसोस समाप्त
शयनो पयोगी सामग्रींकोसाथ शैय्यादान गरोस् ।

रोहिणी र चन्द्रमाको सुवर्ण मूर्ती वनाउनु उसमा चन्द्र
अंगुलको रोहिणी ४ अगुलकी हुर्नु पर्दछ ८ मोतीकोसेतोआँखा
उस प्रतिमाको अक्षताले भरेको कांशको पात्रमा राखेर दुग्धपूर्ण
माथि स्थापना गर्नु र वस्त्र र दोहनीकोसाथ दुध दिने गाई
पात्र प्रस्तुत गर्नु । उत्तम गुणले युक्त भएको ब्राम्हण दम्पतिलाई
उनीको लुगा गहना लगाई देउ । मनमा यहि भावना राखो
ब्राम्हण दम्पतिको रूपमा रोहिणी सहित चन्द्रमा विराजमान छ। त्य
उनको यस प्रकार प्रार्थना गर्नु ।

चन्द्रदेव तपाई सवैको परम आनन्द मुक्ति दिने हुनुहुन्छ त
कृपाले मेरो भाग र मोक्ष दुवै प्राप्त होस् भनि बिन्ती गरि सैय्या
तथा धेनु सवै ब्राम्हणको दान दिनु ।

संसारमा भएभीत भएर मोक्ष पाउने इच्छा राखतछ
निमित्त यहि एउटा व्रत सर्वोत्तम छ। यो व्रत जसले गर्ने इच्छा गरि
त्रिभुवनको अधिपती भएर एकाईससय कल्पतक चन्द्रलोकमा
गर्दछ । त्यसपछि मुक्त हुन्छ।

चन्द्रमाको नाम कीर्तनद्वार भगवान श्री मधुसुदनको पुजाको यो
जसले सुन्दछ उसलाई भगवानले उत्तम बुद्धि दिनुहुन्छ र भगवान वि
धाममा गएर देवताद्वारा पुजा गर्नु होला ।

संक्षिप्त पद्म पुराण सृष्ठी खण्ड

योवै गृहाश्रमंत्यक्त्वा
मचोतो जायतेनर
नित्यं स्मरन्ती गोविन्दं
सर्वंपाप क्षयोभवेत्
ब्रम्ह हत्या यूर्तंतेत
कृत गुर्वङगनागम्
शतं शत सहृश्चै च
पैष्ठिमद्यस्य भक्षणम
स्वर्णा देहं रणं चैव
तेषां संसर्ग कश्वीरम्
एतान्य न्यानी पापानी
महान्ती पातकानीच
अग्नी प्राप्यथातुलं
तृणमासुप्रण रूपती
तस्मान्यनाम गोविदं
स्मृत्वा युतोभवेनर
योवा गृहाश्चमेतीष्ठे नीत्यं
गोविन्द घोषणाम्
कृत्वाचपुत्रित्वा च
सपापात्स तरोभवेत्
भगीरथी तटेरम्ये
खगस्ये ग्रहणेशिवे
गवाँकोटी प्रदानेन

भत्फलं समवान्योती
सहश्क्षचेधिकं चव्रत्
गोविन्द कितंनेतात
मत्पुरेचा क्षयं वसत्

भक्तहरूको नाम समेत

व्रम्हमा विष्णु शिव, नारद, सनक सनन्दन सतातन, सनत्
कपिलदेव, मनु प्रल्लाद, भिष्म बली, शुकदेव, यमराज, अत्री व
मैप्रलह, श्रृतु अंगीरा गौतम, सुमती, सुमुख, विश्वामित्र, स्थुला
सवर्त, प्रतर्दन, रैम्य, वृहम्पति, च्यवन, कश्यप, भृगु, दुर्वाशा, जमः
मार्कण्डय, गावल, उसना, भरद्वाज, यवकृत पुलास्य, म
कण्णेडमेघातीथी, शुक्राचार्य, पर्वत स्वगन्धी, शवल, धौम्य, शता
अकृत, वरुण, जमदग्नी, कुमार, पर्शुराम, अष्टक, कृष्ण द्वैपायण,
वेदव्याश उध्दव अंकुर, कृपाचार्य, पुलस्त्य, अत्री, मरीची, गोकर्ण, व
वसीष्ठ ध्रुव, भीष्म, श्रीरामको सचिव, धृती वीजय, जयन्त, नीत
शुचीर, वीनीता, राष्ट्र र वर्धन, नीपुण, सुराष्रा परम पुनीता, अ
आनन्द, धर्म पालक, तत्वबेता, मंत्रीवर्ज, मुसन्त्र चतुरभुज, मन्त्रं
अनायसा रघुपती, दिनकर, सुत, हरिराज, वालीवछ, केशरी अं
दधीमुख दुवीद, मयद, ऋच्छपती समकोपीरस, उल्का समुट, सुषेन
मुख, कुमुद, नील नल, शरभ, गवय, गवासपनस, महा
गन्धमादन, भरद, जाम्ववान, उल्का मुषेण, शरम गवय, गवास, धर
ध्रुवनन्द, सुनन्द, कर्मानन्द, धर्मानन्द, उपनन्द, अभिनन्द, यस्वसं
बल्लभजी, नन्दगोप, महरीजसोदा, किर्तिदा, वुक्षभानु, कुअरी, म
मनभाडा, मंडलीवाला, रक्तक, पत्रक, पत्री मधुकेण्ठ, मधुवर्त, र
विशाल प्रेमकन्दा मकरन्द, सदानन्न चन्द्रहास, पयदवकुल, रस
शारद, बुद्धि प्रकाश,

श्री शंकरजीको स्तुती

लंका काण्ड

रामकामारी ऋसेब्यँ
भवभए हरणंकालमते मासंहै
गोविन्दे ज्ञानगम्यँ
गुणनिधि मजीतँ निगुंण निर्वीकारम
मायातितँ सुरेसँ
खलबधनीरतँ ब्रम्ह वृन्दै कदेवं
वन्देकन्दा वदातँ
सरसिजन पनँदेब मूवेशरूपम्
शङ्खेन्द्वाभवती वसुन्दर तनुँ
शार्दुल चर्माम्बरं
काल व्याल करा लभुषण धरँ
गंगा शाशाङ्क् प्रियम
काशी शंकली कलमषौधशमनो
कल्याण कल्प द्रुमं
नौमिहया गिरी जापतीं
गुणनीधि कन्दर्प शङ्करम

बाल काण्ड

वर्णानामर्थ संघानां
रसानां छन्द सामयो
मङ्गलानां चकर्तारौ
बन्देवाणी वीनायकौ

भवानी शङ्करौवन्दे
श्रद्धा विश्वास रूपीणौ
याभ्यांवीनपश्यन्ती
सिध्दास्वान्तमोश्वर

वन्देवोध भयंनीत्यं,
गुरूशङ्कर रूपीणम्
यमाश्रृतोहि ब्रकोपि,
चन्द्रसर्वत्रवन्ते

सिताराम गुणग्राम
पुण्या रण्य विहारीणौ
वन्देविशुध्द विज्ञानो
कवीश्बर कपिश्वरौ

उद्भब स्थिती संहार
कारीणी क्लेश हारिणीम्
सर्वश्रेष्य स्करिसिता
नतोहं राम वल्लभाम

यन्माया वशवर्ती विश्वमखीलँ
ब्रम्हादिदेवासुरा
यत्सत्वाद भृषैवभातां
सकलँ रज्जौय्था हेर भ्रम
यत्वादणलव मेकमेव
हिमवाम्भोधेस्ती तोर्षावतां
वन्देहँतम शेषकारण परँ
रामाष्य मिसंहरिम्

अयोध्या काण्ड

यसाङ्के चविमातीभूधर सुता
　　देवापगामस्तके
मालेवालविधुगले चगालं
　　यस्योरसी ब्यालराट्
स्वयं भूती विभूषण
　　सुरवर सर्वाधिप सर्वदा
सर्व शर्वगत शिव सशी निभ
　　श्री शङ्कर पातुमाम्
प्रसन्नतांयान गताभिषेंकतस्त
　　था नामम्ले वनवास दु:स्वत
मुखाम्ब्रुज श्री रघुनन्दनस्य
　　मेसदास्ते सामन्जेल मंगलप्रदा
निलाम्बुज श्यामलकोमलाङ्गं
　　सितासमारोपितवाम भागम्
पाणौमहासाधक चारूचापं
　　नमानी रामं रघुवंशनायम्

अरण्य काण्ड

मुलं धर्मतरो विवेक जलधे
　　पूर्णेन्द्र मानन्द द
वैराग्याम्दुजभास्रं हचधधन
　　ध्वान्ताप्यहंतापहप
माहाम्मोघर युग पाटन वीधो
　　स्वलम्भसं सङकरं

वन्देव्रम्हकुलंकशङ्क शमनं
श्रीराम भूप प्रीयम
सान्द्रानन्द पयोद सौभगतन्नुं
पिताम्वरं सुन्दरम
पाणंवाणशरास नै
कटील सतुणीरभारंबरम
राजीवायतलोचन
धृतजट जुटेन संशोभीतँ
सितालक्ष्मण संयुतं
पाथिगतं रामामी रामंभजे

सुन्दर काम्ड

शान्तँ शास्वतम प्रेमय यमघं
निर्वाण शान्ती प्रदँ
ब्रम्हाशम्भु फणीन्द्र सेव्य मनीशँ
वेदान्त वेधँ विभूम्
रामाण्यम् जगदिश्वरं सुरगुरू
माया मनुष्यं ररिम
वन्देहँ वरूणाकारँ र धुवरं
भुपाल चुडामणी म्
नान्यास्मृहार धुपते
हृदय स्मदिप
सत्यम वदामिच भवान
खिलान्तरांतमा
भक्ती प्रपच्छ र धुपुङगच
निर्भरौं मे

कामगदी दोषरहितं
कुरूमान सचैं
अतुलीत वलधामं
हेम शैला भदेहं
दनुजवन कृशानुं
ज्ञानी नामग्रगण्यम
सकुल गुण निधानँ
रघुपति प्रीय भक्तं
वात जातं नमानी

उत्तर काण्ड

केकीकण्ठा भनीलं
सुरवर विलस
द्विप्रपादादुज चीन्ह
शोभा ढ्यपितवत्रं
सरसिजनयनं सवैदासुप्रसन्नम्
पाणैनारा च चायं
कपिनीकर युत्तंम
वन्छुना सेव्य मानं
नैमिड्य जानकीसे
रधुवर मनिशं
पुण्यकारूढ रामम्
कोसंलेन्द्र पंद
कन्ज मन्जुलो
कोमल वज
महेश वन्दीतो

जानकीकर शरोज लाली ती
घीन्त कस्ये मन भंग संङगीनौ
कुन्द इन्दुदर गाँरसुन्दरँ
अम्वीका पति मभीष्ठ सिद्धीदम
कारूणीक कल कन्जलो चनँ
नौमीशं कर मनङ्ग मोचनम्

हे नाथ यो पतीतको

हे नाथ यो पतीतको अपराध बीर्सी, पक्री लगाम तलखस्न विन्ती। जो पर्छ दुख यसमा सपना नगराउ। हे कृष्ण शान्ति सरीता बहाउ। संसारको मरणका भएले दराई घम्दा अहो, म्थान कहीन पाई। आफै प्रभु चरणमा अबस्थान देउ हे कृष्ण रसको सरीता बहाउ पोल्यो कडा विषय वैभवले मलाई आश्चयकै तिर हाइ हाइ। चर्को रहेछ मव भित्र कठोर घाउ हे शान्वी रसको सरीता वहाउ। इर्षा दीरन्जीते कडा कटुसब्द सुदै भए वचन रजर्ज जीर्ध जात्राम्। आनन्द प्रेम वहने मुरली हे कृष्ण शान्ती र सकोसरी तावहाउ। ती कामीनीकन कमा मनयो धेरै गरै लधर्म अधर्म कर्म अहो बुरेर।

यो उग्रपापहरूबाट हरे बचाउ।
हे कृष्ग शान्तीरसको सरीता वहाउ।
हे कृष्ण बृन्दावनको वीहारी।
हे सतयको सुन्दर रूपधारी।
हे विश्व व्यापी त्रयतापहारी।
उद्धार हाम्रो गर हे मुरारी।

राजा किल्हदेब र भक्त बालख नाभाजी

श्री किल्हदेव स: बालख तिमी को हौ ।

बालख:- महाराज मलाई थाहा छैन म को हु । जवाफको तात्पर्य यहि थियो संसारको सबै प्राणी तिन गुण पाँच तत्वबाट बाहिर हुदैन त्यसैले म को हु ।

किल्ह देवब स- तिमी कहाँबाट आएका हौ ?

बालखको ज:— यौटा भुल हो तात्पर्य यहि हुन्छ जीव आफ्नो भुल र अज्ञानको कारण कर्म अनुसार अनेक जन्म लिन्छ । यहाँ कसैले आउने कसैले जाने । बास्तव आवागमन जस्तो कोही वस्तुपनि छैन ।

कील्ह देव स- तिमी कहाँबाट आएका हो ।

बालखको ज:- यौटा भुल हो तात्पर्य यहि हुन्छ जीव आफ्नो भुल र अज्ञावको कारण कर्म अनुसार अनेक जन्म लिन्छ । यहाँ कसैले आउने कसैलो जाने । वास्तव आवागमन जस्तो कोई बस्तु पनि छैन ।

कील्ह.देक- तिम्रो पालन कर्ता को हुन् ।

नाभाजी— जो सबैको पालक हो उहिनै मेरो पनि हो ।

यो बालकको जवाफले राजा किल्हदेव प्रभावित भयो । राजाकैसाथ बालक लिई गए ।

गोदावरी नजिक श्री रामदास नामक महाराष्ट्र ब्राम्हणले नाभाजी बालकलाई हनुमानजीको अंश अवतार मान्दथ्यो । उच्चकोटी रामभक्त थियो । हनुमान वंशको आदि पुरुष यहि थियो ।

यो डोम वंश भन्दछ इनलाई निच देखाउन बहुतै ठूला पण्डितहरूले अनेउ प्रकारको सवाल गर्दै थिए । यीनले सजिलैसंग जवाफ दिन्थ्ये । सवाल गर्नुको कारण राजाको बिश्वासपात्र थियो । ती ब्राम्हणहरूले यो डोम जाति त हुन भन्ने निचदेखि सवाल गरेको अभिप्राय बुझ्दै नामाजी गन्दछन् ।

मृतक चीर जुठनी बचन
कागवीष्ठा अरू मित्र
शिववीर माल्य आदि के
यै सब वस्तु पवित्र ।

भावार्थ

कफन गाईको बच्चाको जुठो कौवाको बिष्ठा नीरमाजय यो शिव नीरमाल्य यो सबै पवित्र । नामाजीको भनाइको तात्पर्य यही थियो । कागको विष्ठाबाट उत्पति पिपलको रूख सबै मनुष्यको पुजनीय हुन्छ ।

यहि प्रकार कुनै कुलमा जन्मेपनि यदि भागवत प्रेमले सबैभन्दा उच्च हुन्छ ।

राजा शिवी

राजा शिवी उसीरनका छोरा थियो । उनी केटाकेटीदेखि दयाबान परोपकारी, शरणागत बत्सवल धार्मीक थिए ।

यसको गुणहरू देबलोकतक पुगेको थियो । देवराज इन्द्रले धर्मको परीक्षालिन चाहेको थियो । एए वखत राजा शिवी यज्ञ गनं लागेका थिए । त्यसै समय एउटा परेवालाई वाजले लखेट्दा कता कता जाउँ के गरूँ गरी प्राण बचाउन राजा शिवीको धोतिम घुस्न पुग्यो र लुक्यो ।

वाझ पनि यज्ञस्यलमा उत्र्यो र वाझले भन्यो राजा मेरो आहारा लुकाई राखेको छ मेरो आहारा लुकाउनु यो कुन धर्म हो ।

एउटाको जीव रक्षा गर्नु हुन्छ अर्को तर्फ प्राण लिन खोज्नु हुन्छ के तपाईलाई थाहा छैन परेवा मेरो आहार हो । यो खाएन भने म बाँच्न सक्तैन म मरेपछि मेरो कुटुम्बहरू पनि जीबीत रहन सक्तैन ।

तपाईँले धर्मको ढोङ्ग रचनु भएको छ. वास्तवमा यो धर्म हैन । राजाले नम्र भावले भन्नु भयो कि तिम्रो विचार पेट भर्नु की हो मार्नु हो ।

वाज भन्दछ- मेरो त पेट भर्नु छ ।

राजा शिवीले भन्नुभयो- यदि पेट भर्नु छ भने परेवाको छोडदिनु मेरो भण्डारमा जानु जो इच्छा छ खानु ।

वाज भन्दछ- म मांसाहारी जीव हुं परेबाको वदला कुनै वस्तुको मासु दितु खाएर म धर जान्छु ।

राजा शिवजी भन्दछ- वाज तिमीले ठीक भन्यो तर प्रत्येक प्राणीको आफ्नो शरीरको प्यारो हुन्छ अरूलाई मारेर तिमोलाई दिंदा केही धर्म हुँदैन ।

वाज भन्दछ- महाराज तपाईंले परेवा बरावरको मासु आफ्नो शरीरवाट काटी दिनुस् । त्यसमा म संतोष भएर जानेछु परेवाको पनि ज्यान बच्नेछ मेरो पनि भोजन हुन्छ । धर्मको पनि रक्षा हुन्छ ।

राजा शिवीजी भन्दछ-पंक्षीराज तिमीले ठीक भन्यौं परेवा बराबरको मासु काटेर दिउँला भनी तराजुमा एकापट्टी परेवा अर्को तर्फ आफ्नो मासु राखे सबै मासुसकियो परेवा लराबर गर्न तयःर भयो र पुरो शरीरमा जति

मासु छ सबै काटी पेट भर्नु भनि भनेको शब्द सुनेपछि आकाशबाट पुष्प वर्षा भयो ।

ईन्द्र देवले भने– म इन्द्र देव हुं निम्रो परिक्षालिन आएको हुं तिमी धर्मात्मा शरणमा आउनेलाई रक्षा गर्ने सानुको अपमान ठूलोको इर्ष्या पनि गर्दैन संसारमा सधैंभन्दा उत्तम छौ । तिम्रो मन वासुदेवमा लगाइ रहन सकोस् भनि गयो । शिवी पछि भगवानको धाममा गए ।

श्री शौभरी जी

भक्त शौभरी यमुना किनारमा वसी तपस्या गर्दथ्यो । ज्यादा वृध्द भएको कारणले हात ताउको काम्दथ्यो । एक दिन यमुना किनारमा नुहाउन जाँदा माछाहरू आफ्नो परिवारकासाथ खेली रहेका देखेर मनबीचलीत भएछ ।

राजा मानघाताको ५० कन्या थियो । ती ५० सै कन्यासग शौभरीले विवाह गर्ने इच्छा गरी राजा मान्धातासंग शौभरीले भने मुनीको कुरा काट्न सकेन ५० कन्यामा जुन मनपर्छ छानी बिवाह गर्नु भनि राजाले भने ।

वृध्द शौभरीले ५० सै कन्यासंग विवाह गर्ने इच्छा गरे । वृध्द भएकोले तपस्याको फलले जवानी र राम्रो भयो । सबै कन्या शौभरीसग विवाह भयो ।

तपस्याको बलले घरवार बगैंचा र भनेकौं भोगविलासको सामाग्री हरू जम्मा गरी अनेकौं समयसम्म भोग विलासमा दिन बिताएपछि । भगवानको भक्तिमा लागीरहेको मन यस्तो तुच्छ चीजमा लागेछ भनि

पश्चाताप हुँदै फेरी सबै भोगविलास छोडी भक्तीमै लिनभयो । उनको भक्तिको प्रभावले सबै पत्नीहरू पनि भगवानमै लिन भयो ।

रघु कुलरीती सदाचली आए प्राण जायतो वचन नजाय

श्री राजा रघु

दानी राजा रघु सारा साधुसन्त भक्तहरूमा दान दिन्थ्ये एकदिन दान लिन आउनेले रघुको श्रमीती राम्री देखिन रानीलाई मैले लैजान पाए हुने थियो तर कदाचित दिएन अथवा लान पाएन भने सिरै काटी मर्दछु भनि ति साधुले प्रतिज्ञा गरी सिर काटी मर्न पनि तयार हुन लागेछ । राजाले थाहा पाइ श्रीमती र धन दौलतको साथ श्रीमती दान दिए ।

व्रजधाममा भक्त ग्वाल

वज्रधामको कुनै ग्वालले बहुतै श्रद्धा पूर्वक साधुहरूको सेवा गर्द थियो । सधैं भैसीलाई जङ्गलमा चढाउन लैजाने गर्द थियो एक बखत तीहारको समय थियो पकदान पकाई भैंसी चराउने ठाउँमा स्वाभवान् लगेका थिए ।

ती पकवान आफुले नखाई साधुहरूलाई खुवाउन लगेछ पकदान खुवाई साधुहरूको सेवा गरी आउँदा ढीला हुन गएछ भैंसी चोरले चोरी धपाइ कता लगेछ पत्ता नलागी ग्वालले त्यसै घर फर्की गएछ ।

ग्वाल त्यसै फर्की घर आएको देखि घरका परिवारहरूले भैंसी कहाँ छोडी आयौ भनी सोधनी गर्दा ग्वालले भन्दछ । हाम्रो भैंसी सज्जन व्राम्हणलाई छोडी आएको छु अवध्यू समेत राखि भैंसील्याई दिने छ । भनि आमाहरूलाई गाली .इएला भने संझी झूठा कुरा गरेछ ।

धेरै दिन वितेपछि चोरले भैंसी राम्रोदेखि चाँडीको मांला पहीरा दिएका थिए चोरले भैंसी चराउन लैजादा भैंसी छोडी चढिरहे अवस्थामा चोर नीदाएछ ।

भैंसीले आफ्नो पुरानो घर सम्झी भैंसी ग्वालको घरमा आ ढोकामा उभिइरहेकी भक्त ग्वालले देखि भित्र लगी आमालाई भने आ भैंसी ब्राम्हणलाई दिई आएको घ्यूदिनको बदला गहना लगाइ पठा भन्दा आमाले ठिकै सम्झी खुसी भइन । भगवानले भक्तको कुरा अव पुरा गरिवचन खेर जान दिन्दैन ।

साक्षी गोपाल

कुनै १ जना बृद्ध ब्राम्हण र १ जना कुनै मामुली जात तिर्थ घुम्न गएछ जाँदा जाँदा बाटोमा बृद्ध ब्राम्हण विरामो भएछ युबकले तेस बृद्ध ब्राम्हणलाइ धेरै सेवा गरेको हुनाले विरामी अवस्था सेबा गर्नेलाई के दीउँ कसो गरूँ भन्ने ब्राम्हणले सम्झी आफूसंग धन द्रव्य नहुनाले केही दिन सकेको थिएन ब्राम्हणको घर युवती छोरी रहेछ सेवा गरेको वदलामा छोरीनै दिन्छु भनि ब्राम्ह कबुल गरेछ ।

त्यस अवस्था बृन्दावनमा पुगीरहेको र पत्थरको गोपालजी साथमा सो कुरा भएको रहेछ त्यसपछि सबै तिर्थ घुमी घर फ आएपछि युवकले ब्राम्हणको कहाँसम्म सत्य रहेछ भनि छोरी दि भनेको दिने हो कि होइन भनि ब्राम्हणलाई भने छोरी दिन्छु भएको थियो सत्ये वचन हो भने दिनुस भने कुरा गर्दा ।

ती ब्राम्हण र गाउँलेहरूले आफु भन्दा जात पनि नीच र ध पनि नस्वाउने कन्या योग्य पनि होइन भनि कन्या दिन लगा

ब्राम्हणले मैले कन्या दिन्छु भनि बोली सकेको छु भनी गाउँमा भन्दा आफुलाई कष्ठको समयमा जे जस्तो पनि बोलिन्छ। बोल्दैमा दिनु पर्ने कु रा छैन भनि रोकि दिए।

गाउँ पंचायती भयो तेस वखत साक्षी को थियो भन्दा गोपालजी छ भने कुरा भयो सो भए गोपालजी यहाँ ल्याई बताई देउ भनी छोरी दिने भन्ने पनि निर्णय गरे।

निच जात मानिस वृन्दाबनमा गै गोपालजी कहाँ गएर भन्न गए पत्थरको गोपालजी हुनाले चुपचाप बसेका थिए तिनले खानपनि छोडे सुत्नपनि छोडे अगाडी बसि टाउको बजारदै रून कराउन लाग्दा सिरफुटी रगतांभ्य भए छ भनी पत्थरको गोपालजीले भने हे मूर्ख पत्थरको गोपालजी हिडेर ज्ञान सक्छु।

निच जाती युवक भन्दछ हिंडन नसक्ने बोल्न पनि सक्तैन म संग न हिंडे हजुरको अगाडी म हत्या गरि मर्नेछु भनि प्रण गरे अनि गोपालजी भन्दछ जान त जाउला जहाँसम्म पुग्ने हो तहाँ पुगेपछि तेहि तिमी खडा भै रहनु।

म तिम्रा पछि पछि आउला १ पाउ हलुवा मलाई दिनु दुवैजना आधि आधि बाँधी खाँदै जाउँला तर तिमीसँग सँगै आउन सक्तैन तिमी अघि लाग म पछि पछि जाउला म आएको मेरा पाउको नुपुर छम छम बज्ने छ तेसको आवाज तिमी सुन्दै हिंड तिमीले फर्केर हेर्यो भने म आउन सक्तैन भनु भयो तेस सर्टमानी गए जहाँ पुग्नु पर्ने हो पुगे पछि निच जाची खडा भयो।

गोपालजी पनि बस्नु भयो पंचायत र सबै बोलाएर ल्याएपछि सबैको अगाडी गोपालजीले ब्राम्हण्को छोरी निच जाति युवकलाई दिन्छु भन्नु भएको हुन भनि साक्षी बकेकोले आश्चर्य मानी छोरी दिएपछि गोपालजी फर्की विन्द्रावन जानु भएन आजसम्म उही दिसामा विराजमान हुदैछ। भक्त उपर भगवान् जे गर्न पनि तयार हुनु हुन्छ।

नेपाल भाषाको भजन

झासँ २ कृष्ण कन्हैया गन झायतेना
मथुरा यागलीं चाचा हिला
धौ दुरू लाका नैम्ह
आसे आसे कृष्ण वने मते धासाँ
झन झन बीस्युं वन्हिम्ह ।। धु ।।
मुसुमुसु न्हिला वशी पुया ।
जीमीगु मन खुया काइम्ह
ग्वाल वाल फुक ल्यू ल्यू तया
सारी लाका हइम्ह । गन झाय
यमुना यातिरे तिं तिं न्हुया
भकुंग्वारा म्हीता जुइम्ह
कंशराज छम्ह थरथर खाता
राक्षस छोया हइम्ह । गन झाय

नेपाल भाषाको

छैं दुःख बिइ मते बनधारी रे
जीत कैब्यु सरण मुरारी
छंगु शरणे थौं जी मवस्यें
सुइगु शरणे-वनेगु ।
छवीना मदुसे हे सहारा !
सुइथाय् जी थौं वनेगु
धारे छलाँ हे गिरधारी रे ।। छं दुःख ।।

दुखया भरोसा जीत थों जगते
सुं हे मदु थौं बीइपिं ।
थ्व जीगु दुनिया खीउस्ये च्वनीन
छ वीना सुं मदु मेंपि
वया जिला छंगु पुजारी रे
छं दुख बिइ मते बनवारी ।

वंशी बजाउ

स्याम सखे लौ मलाई वंशी बजाउ
जहाँ तिमी मधुवनमा गाई चराउछौ
तिम्रो पाउ पर्स हुने धुलो बनाउ ।
वृन्दा वनमा जहाँ तिमी रास रचाउछौं
रास भवन या मलाई कुन्ज बनाउ
पाउको नुपुर बनुं गोवर धन गीरी वनुं
या बनाउ नन्द भवन यमुना कोनीर वनुँ
हार बनुं प्यार वनुं मुरली मन्जु राग बनुं
या मलाई तिम्रो चरणको
जोनी बनाउ कृष्ण जोती ।

हृदय उजागर

हृदय उजागर मै तुलसीको
जीवन पार लगायथ्वो
सुरदासको दिव्य नयन बनी
भक्ती ज्योती जप गायथ्यो

मिराको भैं प्राण पियारा
प्रेम सुधा वर्षाएथ्यो
सुखको तिमी दोस्ती वनी वनी
प्यासा पूर्ण गरायथ्यो ।
किर्ति उज्यालो भैं सदनाको
उच्चा पदवि दिलायथ्यो
नरासिंलाई हुण्डी चुकाई
पाद्धल प्रेमी नाएथ्यो
कृपा सिंधु भैं कर्भैंतीको,
दुखको फन्द छुडायथ्यो ।।
हृदय उजागर ।

तिमी अति दयालु

तिमी अति दयालुनाथ प्रभुजी । आई
दुखी छुं प्रभु दिन दयालु
आई दुख छुटाउ । प्रभुजी
यो मंदीरमा मुरली बनाउ ।। आइ दर्शन
गर्दछौं पुजा आउ प्रभु अव
दिनहरूको मंदीरमा
आतमा कमलको आसन सजाउ
नयको नीरले चरण पखालुं । आइ
हृदयको यो थाल बनाऊ ।
मनको यसमा दीप जलाउ ।।

आरतीले उ आत्मा कृष्ण ॥ आई
नाम हजुरको पतीत उद्धारक
नाम हजुरको सुन्दा भन्दा
चन्दाल पनि तर्दछन् रे
जसको दरसन पाए साक्षात् ।
के होला के भनूँ हरे
तस्मात झटपट देहन लब्दै नर्क नजाने काम
गरोस सधं हरि कितन जसले
भाग्दछ भए दुख पाप तमाम
दुखै दुखको खाडल गिरी
गिरै बनाउ दास प्रभु
कहिले आफ्नो चरग कमलमा
बोलाउदछौ लौन प्रभु ।
हे नाथ तिम्रो गती जानेर
सरणपरै मतपाही भनी
जाउँ कहा अवजे गर्छौं प्रभु ।
तिमी वीनाको हि छैन गती
नाम हजुरको पतीत उद्धारक
सरण हे र भनी प्राण पुकार छुँ
आतुरदेखि चाडै आई
भवसागरको दु:ख छुटाउ
आइ दर्शन देउ प्रभु जी
कृष्ण सरणम ॥२

जय गोविन्द हरे

जय गोविन्द हरे, जय गोपाल हरे
पानीको फोको सरी जिन्दगी
अहिले होकी भरे। जय गोविन्द
भक्ती भजन विनु नर नारीहरू
भवको दुखमा परे । जय
भक्तहरूको संकष्ठ छिनमा
प्रभुले दुर गरे। जय गोविन्द
भजन गरि गरि प्राण छुटोस प्रभु।
अन्त्ये समयमा मरे। गोविन्द
स्वार्थ मामूली भजन गरेमा
पाउदछ दुख मरे हे राम
जय गोविन्द हरे । जय गोपाल तरे

ब मुरली वाले

व मुरली वाले, राखोलाज हमारी
तेरी चरणमे आया प्रभुमे
राखोलाज हमारी
सब जगमे प्रभु तुहि तुहे
ऐसे हे गिर धारी
चरण कमलका दाश वनाले
कसे हे गिरधारी
जव जव भीर परि भगतनपर
तुहि पार लगायी

ऐसे हो गिरधारी प्रभुजी । राखी
गीरि परवतको तुमने उठाया
जय जय कार मचाथा त्रिभुवन मे
ऐसे हो गिरीधारी प्रभु । राखो लाज

मेरे लाज राखो

मेरे लाज रखो नन्द लाला
मेरी लाज राखो गोपाल ।
तेरे भरोसे पि गइ मिरा
आज जहर का लाल प्याला मेरे –
पग मे धुंघरूराखके नाची
अपने स्यामके रंग जाँची
पागल मिरा प्रेम दिवानी
रक्षक है गोपाआ ।
मेरे लाज रखो
सतसंगत साधुः खोगइ
तेरे नामकी जोगण हो गइ
लेकर तम्मुरा मचल गइ वो
नाच उठा गोपाला । मेरी लाज ।

जो करते रहोगे

जो करते रहोगे
भजन धिरे धिरे
तो मिल जाय राधा, रमन धीरे धिरे
विषय वासनाओंके मनसे हटाकर
करो किर्तन मन, भजन धिरे धिरे

जगतमे नही कोही
साथी तुमारा
लगावो हरि सें
लगन धिरें धिरें
विनोद अन्तमे
भजन हि काम देगा
एकते रहोगे
सुभयदन धिरे धिरें
जो करत रहोगे भजन धिरे धिरे

मिरा

जोगिया तुं, करवे मिलोगे आइ, तेरे कारण जौगलीयो है
घर घर अलख जगाइ
दीनन भूख रैनहि निन्या
तुमवीन कछुन सुहाँई ।। जो
मिराके प्रभु गिरधर नागर
मिलक तपन बुझाइ ।। जो

मिरा

जोगि मत जा, मतजा, मतजा
पाँव पडुँ मे तेरी है ।
प्रेम भक्ती को पेडोहि न्यारो
हम कुं गैल बताजा ।
अगर चन्दन की चित्ता बनाउँ

अपनो हाथ जला जा ।। जो
जल बलभई भस्मकी ढेरी
अपनो अंग लगाजा ।

मिरा कहे प्रभु गिरधर नागर
जोतमें जोत मिला जा
जोगी मतजा मजता, मतजा

हमारे प्रभु

हमारे प्रभु, अव गुण चीत नधरो
एक नदी एक नार कहा वत,
मैली नीर भरो
जव दोनो, एक वरण भइ
गंगा नामपरो ।। हमारे
कछु भेड, पारस नहि राखत
कंचन करत खरो
एक लोहा, पुजा मे राखत
एक घर वधीक परो
एक करे गउकी नीत पुजा
काटन एक गरो ।। हमारें
सो दुवी धा गई झनन हि राखत
देबत दुत करो
ईकमाया इकबूम्ह कहावत
सुरस्याम झगरो
मेरो तुम नीवाहे करो प्रभु
कही प्रण जात तरो
हमारे प्रभु, अब गुण चित नधरो ।

मिरा

दरस वीनु दुख नलागेनै न
जवते तुस वीछरे पियप्यारे
कन हुन पायो चैन
एकटक टकी पंथनी हाये
भईछ मासी रेन ॥ दरसनदीनु
वीरह वीथा कासु कहुँ सजनि
वहगइ करबत. ऐन
मिरा के प्रभु कबरो मिलोगे
दुख मेटन सुख देत
टरस बीनु दुख नलागेन

मिरा

चलो मन गंगा जमुना तीर
गंगा जमुना निरमल पाणी
सितल होत सरीर
वंशी वजावत गावत कन्हा
संगलीया वछवीर ॥ चलोमन
मोर मकुट पितांवर सोंहे
कुंडल झलकत हिर ।
मिरा के प्रभू गिरधर नागर
चरण कंवल पैसिर ॥ चलोमन

प्रिती गरेर सबमा

प्रिती गरेर सवमा छोड्नाम नीसाना
पाप पुण्ये दुइ साथ छ जाने
बाकि प्राणपनि छोडेर जाने
रहदो रहेन छ केहि आखीर
छोदु नाम नीसाना।
प्रिती गरेर सवमा छोड नाम निशाना
प्राण हँश जव नभ वीच उडाला
काम गर्ने यो देहले छोडला
कोमल सरिर भन्थ्यो जसले
छीछीलैजा भनला छोढुं नाम निसाना
सागर का वीच घडा फुटेमा
पाती पानी मिली एक भए झैं
अन्त्य कालमा काम रहि नभैं
सागरमा मिली लाज छोडु नाम सीसाना
प्रिती गरेर सवमा छोढु नाम निसाना

गीत

रचनाः– छिन्न लता
स्वरः– अनिता श्रेष्ठ
संगीतः– कमल क्षत्री

हे विश्वका विधाता
दर्शन म गर्न पाउँ
अर्को छ को र फेरी
कसको शरण म जाउँ
भमरा नवस्छोनाले

थोसँ फुली रहेको
स्वीकार होस प्रभुमा
यो फुलने चढाउ
अर्पण छ जे छ मेरो
आएँ प्रभुको छेउ
मैलाई नै चढाउ
जीवन सफल गराउ
जानी नजानी मैले
गल्ती कुनै गरेको
पर्ली चरण म पर्छु
विन्ती छ माफ पाउँ ।

गीत

गणेश राज वन्तको रचना
संगीत कमल क्षेत्री
गायिका– अनिता श्रेष्ठ

कसरी हरि तिम्रो मन्दीर आउँ
शुद्ध पदारथ छैन, मसंग केहि
के प्रभु ल्याइ चढाउँ
हिलो मैलो चिपलो बाटो
अग्लो होचो अँध्यारो
तिम्रो सहारा बिना कसरी यो बाटो
प्रभु म पार लगाउ–कसरी
घोर भयानक भवसागरमा
डुब्न लागे भवरिमा
विन्ती छ विन्ती हे मनमोहन
छिटो पार लगाउ – कसरी

दुःनिया

दुनियामे जुरम कर्ता
बहभि आदमी
जुलुं मे सितमसे भर्ता
चहभी हे आदमी
एक वहनसीव वाला
जों पालकी मेचर्ती
वहनसिव बहे
जो पालकी उठाता
कंधेका वीझ वनता
वोभी आदमी
एक नसीव वाला
सजधजके जारहाक है
चौपरेमे कोइ अपने
तनको छुपा रहा है
मुहे कफन सेलीपता
वहा म आम्दमी
जुलुंमी सितमसे मर्ता
वब भि आदमी ॥

झुला महोत्सव

राधा र कृष्ण झुलेको सम्झी
समस्त झुलेको
बिर्सेर सारा वाहिरी लिला
प्रभुमा झुलेकी ॥ हरे
गोवर्धनको कालो हे मेघ कृष्णको निलो जल ।
आमाको म्वाइ गाइको दुध, बनको मिठो फल ॥

कृष्ण गोपले संगमा ल्याएको रे छन् जमुना आदि फल।
भोजन गर्न लाग्नु भो कृष्ण लिएर प्यारो वल ।।
बोली छ मिटो अमृत जस्तो रूप छ नीलो धन ।
नाच्दछौ हामी मपुरवनी जादैन कहि मन ।।
वृक्षको सुन्दर टोडका भित्र राम र श्याम छन् ।।
कन्दरा भित्र गोपाल बसि संगीत गाउछन् ।।

झुला बहारे लय

आयो सावन अती मन भावन,
आज छ वर्षानावीच झुलन । धु ।
नभमा प्रीयतम न भवन गायक व्रज
अवनीको लहलह कानून ।
बृन्दावनको कृष्णधावन
गिरवरको त्यो झरना पावन
मधुर मधुरी नृत्य मनोहर
वरपर चरिको मार्मिक कलख
वनवनको फल फुल जामुन ।
मानो साक्षात पावन ऋतु हुन
व्रत तीलताहरू लहरींएको ।
वीच बिच कुसमित कुसुम जडेको
झुला श्यामल सत्य अवनिमा
हेरन राधा श्याम झुलेको
वरसानुको सरर झुलन
आउ झुलाउ श्याम सखिजन
सव विस्फारीत हृदय वीलोचन
निनिभिषीले हेरी रहेछन्
कुन ऋतुको यो कस्तो ती क्रडा

यो हो प्राकृत धिनमय लिला
जम्मा छन् व्रजवासी गोकुल
रम्पमहोत्सव आज छमजुल
जाउ जाउ वेर नलाउ
जाउ व्रज भै फेरी नआउ
लोचन पुष्मल सफल गराउ
झुलन राधा श्याम झुलाउ
विरह जलन यौसमन गराउ
चिर आकां स्या झपुचाउ।
कोटी नपुगको अभिलाषा यो
आउँ गाँउनभुलो व्रज त्यो
वल्ल मिल्यो स्थिति अमृतमय यो
जाउ गाउ नभुलो व्रज त्यो
भित्र लुकेको श्यम प न त्यो
हाम्रै निम्ति वाहिरी तहमा
आइ खेल्छन् हामी नजानु
खेदछ सारै जाउँ जाउँ

जगन्नाथमा खिचडीकोभोग कर्मावाइ

कर्मावाईले भगवानको भोग लगाउन शास्त्रको रिं-थिति केही जानेको थिएन। खाली प्रेमले दिन प्रात कालमा भाँडाहरू केहिसफा नगरी श्री जगन्नाथ जी को तिमित्त खिचडी वनाई भोग लगाई रहन्थी।

प्रभुले यो भागको अन्नय प्रेमले खानु हुन्थ्यो सबै भोग भन्दा कर्मावाइकौ भोगलाई नै सन्तुष्त हुन्थ्यो प्रातकालमा कर्मावाइ कै घरमा भगवान वच्चाको स्वरूप भै भोग खान जानु हुन्थ्यो।

एकदिन कुनै साधुले देखि कर्मावाइले विना आचार विचार अशुद्ध

अपवीत्र गरी बनाएको खिचडी भगवानको नाउँमा भोग लगाई रहे देखेछ। उनले भन्यो यो तिमीले सारै अपराध गरेका छौं भनि लामो सा फेदँ उपदेश दिन लाग्यो शुद्ध पवित्र गरि वनाउने तरीका सिकाइ साधुले बताएको तरीका अनुसार वनाउन लगाउँदा धेरै समय लागेछ।

भोग खाई भगवान मदिरमा जाँदा ढोका खोल्न आउने पन्ना टाकुरजीको मुखमा खिचडी खानु भयो मुख नधोई कन वस्नु भएको खिचडी मुखमा रहन गएछ।

पन्नाले हात जोरी विन्ती गरे प्रभु के भयो आज नयाँ कुरा दे रहेछु भगवान भन्नु हुन्छ कर्मावाईले निसकपट भोग लगाउथे मैले उसक गैं खाइ आउथे हिजो सन्त आएर पवित्र गरी बनाउने विधि सिकाइ ग सन्तले जानेको थिएन मलाई खुशी गर्ने तरीका अनन्त प्रकार छ रीति एकै किसिमको हुन सक्तैन तैपनि उसको मनमा अपराध सम्झिएछ। ज भोग तत्व जानेको छैन भने अरू कुनै रीति चलाउन खोज्नु अन्याय हु प्रभुको यो उपदेश सुनि पन्नाले साधुलाई भने कर्मावाइ कहाँ गई पैलेज भोग लगाउद थियो त्यही ठीक छ भनि दिनु भनेपछि पन्नाले कर्मा लाई भनि दिएपछि कर्मावाइले त्यसै गरे। साधुले विचार गरे भोग लगा सबैको समान हुँदैन प्रमुखको आज्ञाले जगन्नाथमा आज सम्म सबं भ खिचडी कै भोग लाग्दछ।

जगन्नाथ पुरीको राजाले प्रसादको अपमान

एक समयमा जगन्नाथ पुरीको राजा पासा खेली रहेका थिए पण्डि जीले जगन्नाथको प्रसाद लिई राजालाई दिन जाँदा दाहिने हातले पा खेलीरहेको हुनाले वाँया हातले प्रशाद छोयर भै गयो भनी प्रशाद वा दिए।

पन्नाजी प्रसादको अपमान गरेको देखेर प्रसाद लीई जाने दरवार गएन सधैं प्रसाद लिई जाने दरवारमा त्यो दिन गएन।

पासा खेली राजा दरवारमा जाँदा रानीहरूले पन्नाले सो दिन प्रशाद नल्याएको कुरा राजालाई भन्दा पासा खेली रहेको समयमा प्रशाद ल्याउँदावायाँ हातले छोइ भँगयो भनि पठाएको कुरा सम्झी भगवानको प्रशादलाई अपमान गर्ने दाहिने हात मेरो सरीरबाट अलग गरी देवस भनि आफ्नो अपराधको स्वीकार गर्न लागे परन्तु राजाको हात कसैले काटन मानेन उनी वहुतै दिक्कदार मान्न लागे थिए ।

त्यसै समयमा मन्त्री आइ राजालाई दिक्क लागेको कुरा किन हो भनि सोधनी गर्दा रातमा जव सुत्न लागेपछि खात मुनिबाट हात पठाउछ मैले केही गर्न नसकेकोले दिक्क लागेको हो भनेपछि !

मन्त्री भन्दछ आज म त्यो खातमा सुत्छु । हात काटी दिन्छु भनि भनेपछि राजा सुत्ने खातमा मन्त्री लाई सुत्न दियो राजा खात मुनी गइ राजाले दाहिने हात रातमा पठाएपछि मन्त्रीले भुतको हात सम्झी काटी दिए जब त्यसरी काटेको राजाको हात हुन भन्ने थाहा भएपछि !

मन्त्री वहुत अपराध माने तर राजाले उक्त हात वगैचामा लगी दिने बचव दिए अनुसार लगी गाडी दिए ।

त्यसपछि श्री जगन्नाथले पन्नालाई प्रशाद लिइ राजालाई दिनुभयो र सो अनुलार राजालाई प्रशाद दिन जाँदा राजाले हात नभएको भुल्न गइ दुबै हात उठाई प्रशाद थाप्दा काटीएको हात अघि जस्तो थियो त्यस्तै भए प्रसाद प्रेम पूर्बक छातीमा लगायो बगैचामा गाडेको हातबाट टुसा-उम्री श्री खण्ड हुन गयो श्री भगवानलाई दिन दीन चन्दन लगाइन्छ ।

ऋचकर जमदग्नी

ऋचक मृगु वंशको थियो राजा गान्धीको छोरी माग्न गए १ हजार घोडा दिन्छौ भने छोरी दिन्छु भने काले वरूण संग घोडा मागी ल्याई दिई सत्यबती संग विवाह गरे त्यसबाट जम डग्नी पैदा भएका हुन जमडग्नीले रेणुका संग विवाह गरे एक दिन जमडग्नी होम गर्न पानी लिन रेणुका

लाई पठाए गंगामा पानी लिन जाँदा राजा चित्ररथजल कृपा गर्न ला
हेरी रहँदा आउन ढीला भयो रेणुकाले मानसिक वेविचार गरेको जम
ले थाहा पाइँ ।

छोरो परशुरामलाई आमा काट्ने पिताजीले आज्ञादिए सो आज्ञा
परशुरामले आमालाई काटी दिए आज्ञापालन गरेकमा पिताजी खुशी
वरदान पाउन आज्ञा दिन्दा मरेको आमा वचाउने वरदान मागी व
जमदग्नी कहाँ भएको काम धेनु गाई सहश्रवाहु अर्जुन ले चोरी
सहश्रवाहुले अर्जुनलाई मारी दिए।

त्यसरी मारेपछि सहश्रवाहुको छोराले जमदग्नी लाई मारी
परशुरामले पनि २१ पटक सम्म क्षत्रिय वश निर्मुल गरी दिए।

श्री राजा सुधन्वाजी

हंशध्वजको छोरा सुधन्वाजी चम्पक पुरीका राजा थिए ए
पाण्डवको अश्वेमेघ यज्ञ गर्न छोडेको घोडा सुधन्वाजीका राज्य सि
मा गएको कुरा थाहा भयो। सुधन्वाले विचार गरे म वृद्ध भएँ आज
भगवान वासुदेवको दर्शन पाएको छैन यो घोडा रोकेर युद्ध भूमिमा
अर्जुनको सारथी श्री कृष्णलो दर्शन गरेर जीबन सफल बनाउद छौं ।

घोडा रोकी पाण्डवहरू सँग लडन सेनाहरूतयार गरी जान
उता राजाका आज्ञा अनुसार सबै सेनाहरू सनयमा युद्ध भूमिमा आएन
उसलाई पकाएको तेलको कराईमा राख्ने छ भन्ने घोषणा गरेको थिए।

सबै लडेने सुरवीरहरू रण क्षेत्रमा पुगे सुधन्वा पैले आमा संग
मागन गयो र आमाले आशिरवाद दिंदै भने तिमी युद्धमा जानलागेका
विजय भएर फर्कन सकोस । मलाई घोडा हात्ती रथको आवश्यक छैन
कामना यही छ की श्रीहरीको दर्शन गर्न सके उनलाई साथै
आउनु ।

उनको पराक्रम देखेर डराउनु पर्दैन किनभने पुरूषोतमको सनमुख- तिमी विर गतीमा प्राप्त गरीस भने २१ कुल तर्ने छौ यस प्रकार आमाले आशीरवाद दिए पछी वहिनी संग भेट गरी आफ्नो रानी प्रभावती कहाँ जांदा पती आउनु अघि नै आरती तयार गरी प्रतिक्षा गरी रहेकी उन्को पनि आज्ञालिई रण भुमीमा पुग्दा समयमा पुग्न नसकी समय विती सकेछ ।

सुधन्वा अबेर आएकोबाट दुतहरूले सुधन्वालाई पकाई राखेकोले तेलको कराईमा राख्ने निश्चीत गरे ।

सुधन्वाजी श्री भगवानको प्रार्थना गर्न लागे हेरी नवन्धु मलाई मर्नेको भए छंन मरेर पनि हजुरको दर्शनको शौभाग्य प्राप्त भएन मत मर्न लाई नै आएको हुँ तर हजुरको पाउमा गिरेर हजुरको वाण ले धायल भएर मर्ने निश्चीत गरेर आएकोमा पुरूषौतमको दर्शन सम्म नभएकोले सारै अपशोच हुन लाग्यो ।

भगवानको दर्शनको मेनमा स्मरण गर्दै नाम उच्चारण गरेर पकाई राखेको तेलको कराईमा डुब्न गयो । उस्को निमित तेल सितल भयो सबै देख्नेहरूले उस्लाई केहि नभएको देखेर आाचर्य हुन लाग्यो ।

यस्मा कुनै जादु छ भन्दै तेलमा हरीयो नरीवल राखी दिए तेलमा पर्न वितीकै नरीवल फुटेर दुई टुक्रा भयो । तव भने सुधन्वाले औषधी लगाए र अथवा कुनै जादु मन्त्रले पाकेको तेलले छुन नसकेका हुन कि भन्न लाग्यो ।

तेलमा पकाउने आदेश दिने देशको राजा स्वयं पनि पकाएकै तेलमा फाल हाले सुधन्वाले स्मरण र नाउको उच्चारण गरेको प्रभावले सबं तेल ठंडा भं रहेकाले राजालाई पनि तेलले केहि गरेन ।

त्यस पछि मुनीहरू र राजाले पनि छातीमा लगाई सुधन्वालाई भन्न लाग्यो तिमी धन्य हो हामी व्राहण र शास्त्र जांने भएर के गरूं भगवान को विमुखको कारणले हामी बिच भन्दा भन्दा निच मैं रहे छुं ।

तिमी अब कराईबाट वाहिर आउ र रण भुमी मा जाउ भनी पठाये तिन्को प्रताप चारौ तर्फ फिजी सकेका थिए वृषकतु प्रद्युम्न कृत वर्मा, सात्यकी आदी प्रधान बिरहरू धायल भएर फर्के लडन सकेन।

आखीर अर्जुन सामुन्ने आयो सुधन्वा आफ्नो प्रभुको विश्वास थियो उस्कै सहारामा लडेका थिए। अर्जुन जव आयो उस्को रथमा भगवान थिएन तव सुधन्वा भन्दछ। प्रत्येक युद्धमा तपाई विजयी भै रहेछ तपाईको पराक्रम हैन श्री कृष्ण तपाईको सारथी भएर हुन, आज कला कहाँ छोड्नु भयो।

मलाई लाग्छ श्याम सुन्दरलाई मेरो साथ युद्ध गर्न इच्छा नगरे र नआउनु भएको होला तर कृष्ण बेगर तपाई म संग लडन सक्छ।

जव यैती भने पछि अर्जुनलाई अति क्रोध आयो उस्ले वाण वर्षा गर्न लाग्यो सुधन्वाले वाण काटेर रथलाई पनि तुक्डा पारी अर्जुनलाई घायल भै मैमा गिर्न लाग्यो।

तव सुधन्वाले भने श्याम सुन्दरलाई साथली लडन आउ अर्जुन लाचार भएर श्याम सुन्दर मनै मनले पुकारा गर्न लागे, माधव हाँ सेर सा भने मा आउनु भयो र अर्जुन सुधन्वा दुवैले भगवानलाई प्रणाम गरेर अर्जुनलाई सुधन्वाले भने धनजय अव भगवाग सवारी भयो यो लडाई मा तिम्रो विजय हून्छ।

अर्जुनले भगवानको भक्तीको शक्तिको ध्यान राखेको थिएन उनलाई मेरो गाँडी वबनुको पराक्रम यस्तो छ भने अभिमान गरी वसेका थिए।

अर्जुनले ३ वाण थोष्काबाट झिकि भने मैले यो ३ वाणको सहायता लै तिम्रो सिर काट्न सकेन भने मेरा पुर्खाहरू पुण्य हिन भएर नरकमा जानेछ। सुधन्वाले पनि भने श्री कृष्ण साछी हुनु हुन्छ तिम्रो त्यो ३ वाण काटी गिराउन सकेन भने म घोर नरकमा पर्ने छ भन्दै युद्ध हुन लायो सुधन्वाले अभिमाण रहिन् भएर भगवान स्मरण गर्दै वाण चलायो अर्जुन को रथ ४ सय हात पछाडी हटाई दियो कृष्ण अर्जुन दुवै धायल भयो।

मितमीले मेरो सल्ला वीना कठोर प्रतिज्ञा गर्यो यो भक्तछ यस्को धेरै वल छ।

श्री कृष्ण अर्जुनलाई भन्नु भयो कौन्तय सुधन्ववा हुतै विरछ तिमिले मेरो सल्ला बिना कठोर प्रतिज्ञा गऱ्यो यो भक्त गऱ्यो यस्को धेरै वल छ ।

अर्जुनले भने भगवान भएपछि काल पनि आउन सक्तैन प्रतिज्ञा पुरा भै हाल्छ भनि वाण चलायो कृष्णले त्यो वाणमागोर्धन धारणको पुण्य अर्पन गरिदिनु भयो र वाण चलायो ।

सुधन्वाले गोवर्द्धन धारी श्री कृष्णको ध्यान गरेर यौटे वाणले अर्जुन गरेर यौढै वाणले अर्जुनको वाण टुक्रा गरी दिए पृथ्वी काप्न लागें अर्जुनले दोश्रो वाण चलायो त्यस वाणमा श्री कृष्णले अनन्त पुण्येको फल राख्नु भयो त्यो वाणपनि काटी दियो ।

अर्जुन हतोत्साह हुन लाग्यो फेरी अर्जुनले तेश्रो वाण श्री कृष्णको आज्ञालिई माधब ले उक्त वाणमा समस्त पुण्यको फल राख्नु भयो ।

वाण पछाडि ब्रम्हाजी लाई राखि दिनु भयो वाणको अगाडि स्वयम वस्नु भयो सुधन्वाले सबै देखि रहनु भएको थियो तव उसको आत्म प्रसन्न भएको थियो मेरी उद्धार गर्न भगवाणले स्वाँग गरिरहनु भएको छ भनि मनेमनै विचार गरि अर्जुनलाई भन्नुभयो धनन्जय कृष्णको यो प्रयत्न पनि मैले फेल गरी वाण काट्ने छु । तर बिजय तिम्रै हुन्छ ।

किनकि जीवनको फल पाए अब जीत हुन चाहन्न अर्जुनको वाण छुट्यो सुधन्वाले भगवानको जय भनेर ती वाण पनि काटि दियो सुधन्वा को प्रतिज्ञा पुरा भयो । पाण्डव डलमा हाहाकार मचियो तर अर्जुनले पनि भगवानमा आत्मा समर्पण गरीसकेको थियो त्यसकारण वाणको अगाडिको भाग भुईमा गीरेका थिएन ।

त्यसले सुधन्वाको गर्दन काटी दियो भगवानको चरणारविन्दमा मिल्यो र भगवानले हातले उठाई दिएको थियो हातको पर्स पाएर दिव्यज्योति निस्केर श्यामसुन्दको सरीरमा मिल्यो ।

अश्वमेघ यज्ञ युधिष्ठीरको

ऋषीवालमीको

युधीष्ठीर महाराजले अश्वमेघ यज्ञ पूर्ण भयो भएन भनि परिचय गर्न निमित्त श्री कृष्णवाट संखको स्थापना गर्नु भएको थियो ।

उक्त संख यज्ञ सम्पूर्ण भएपछि स्वय आफै वजन भने यज्ञ पूर्ण भयन त्रुटी भय भनी जान्नु । यज्ञ समाप्त भएपछि पनि शंख वजन यत्यो देखेर सदैलाई चिन्ता पर्न थाल्यो श्री कृष्ण पाण्डवहरू संगै वस्नुहुन्थ्यो पाण्डवहरू ले कृष्णसंग संख नवजेको कुरा सोधनु भयो संख नवजेको कारण भगवानले कारण भगवातले भन्नु भयो ।

यसमा केहो भेड भयो सो बमोजिम सबैले मानेर काम गर यसको यौटा रहस्य म भन्दछुय पुर्णाहुतीको समयमा हजारौं ऋषी मुनीहरूले भोजन गरे दिशाको सबै बोलाए खुवाय तर कोहीपनि भगवानको प्रेम भएको भक्तक भोजन गरेको छैन ।

मैले के भन्नु यज्ञमा आउने भक्तहरू प्रेमी छंन तैपनि मेरो मनमा यौटा कुरा वाँकि हुन गयो कहाँ भने सबै ज्ञानी भनिएका कृषीहरू आफ्नो जात कुल तथा आफु स्वयं ठुलो हुन भन्ने अभिम.न छोडेको छैन ।

मेरो भक्तता मेरो दाशको पनि दाश भयर रहन्छ जात कुलको अभिमान कैलेपनि गर्दैन जाती कुलको अभिमान निर्मल धारामा वहाई दिन्छ यसको गन्घ पनि भक्तलाई सुहाउदैन ।

यदि यज्ञ पुर्ण गर्ने ईच्छा भय यस्ता भक्तलाई भोजन गराउनु भन्नु भयो यो सुनेर युधिस्थिर भन्नु हुन्छ यस्तो भक्त सहरको आपसमा कोहि छैन सच्चा कुरा ताके भने वासना ईच्छा रहित अभिामानको गन्घतक नभयको भक्ततायो लोकमा छैन न त अरू लोकमा होला ।

श्री कृष्ण भन्नु हुन्छ तिम्रै सहरमा यस्तो भक्त छ तिम्रै घरमा विहान बेलुका आते जाते गर्दछ तर पनि आश्चर्य लाग्यो कि उसलाई कसैले चिन्ह सकेन तिनले आफ्नो स्वरूप म यस्तो हुँ भनि अरूलाई कैले देखाउने छैन यो सुनेर यस्तो सन्तको दर्शन गर्न सबैलाई उत्सुक हुन लाग्यो यो भक्तको हुन छिटै भनि वक्सीयोस यो भक्तको चरण पर्दछु ।

श्री कृष्ट पाण्डव संग भन्नु हुन्छ यो संसारमा जति मेरो दास छ आफै यस्तो हुँ भनि कैले भन्दैन यदि मैले प्रकाश गरीदिए उसलाई अत्यन्त दु:खहुन जान्छ नगर्नु भने तिम्रो यज्ञ पूर्ण ;भयको नदेखिने भयो भनुं भने उसैलाई दुखभएर त्यो आफ्नो देश छोडेर वाहिर जाने सम्भव हुने भयो ।

युधीष्ठीर भन्नु हुन्छ की हजुरले आज्ञा भएको जस्तो नगरी वोलाएर मात्रा ल्याउछु उसलाई भोजन गराइ वक्सीयोस भएपछि कृष्ण भन्नु हुन्छ वाल्मीकी को घरमा जानु तीनि वहुतै सच्चा साधु हुन मैले यो भन्नु पनि मलाई अपराध लाग्छ ।

अर्जुन भीम वाल्मीकीको घर जान तत्पर भयो श्री कृष्णले शान्त तरीकाले भन्नु भयो तर जानत लाग्यो भक्ती भावना भनेको पवित्र सीर हुन केही खराव भावना हुने वितिकै भक्ति दुषित हुन जान्छ । कृष्णले. वताउनु भए वमोजिम वालमिकीको घर गै उनलाई देखन वितिकै झुकेर प्रणाम गरे भित्र गएर हेर्दा राम्रो स्वच्छ पाए वाल्मीकीले राजाको भाई आफ्नो घरमा आएको देखि सबै काम छोडी लाज र संकोचले भूमीमा आफ्नो शिर निहुरीएर आज अनर्थ भयो मेरो भाग्य कति रहेछ भनि पाण्डवहरूको प्रशंसा वाल्मीकीले गरे हजुरहरुको जुठो म सधैं उठाउछु वढार कुडार गर्छु अरू कतै कसैलाई म हेर्दीन ।

तव अर्जुन छकीत भएर भने महात्मा जी कै ान्न ला नु भएको हो हिद्नुस यज्ञमा भोजन गर्नुस अब तपाई संग केही कुरा लुक्दैन मैले जाने तपाईको भक्ति पुरा वास गरेको छ वाल्मीकीले यो सुनेर सारै लज्जित

भयो र श्री कृष्णले भन्नु भएको होला भनि मनले भनि श्री कृष्ण संग पनि राम्रो गर्नु भएन भनि भन्नुभयो र यता अर्जुनलाई भन्नु भयो तपाई राजा हुनु हुन्छ तपाईले भन्नु भयको कस्ले नमान्ला अर्जुनले भने भोलि बिहान आउनुस भनेपछि वाल्मीकीले मन्जुर गरे ।

भिम अर्जुनले वाल्मीकी भक्तको प्रशंसा गर्दैमा युधीष्ठीरको मनमा वाल्मीकी प्रति प्रेम भरेर आयो इनलाई ख्वाउने द्रौपती खाना बनाउन लागे श्री कृष्णले भन्नु भयो ।

तिम्रो हात आजदेखि बल्ल सफल भयो जति प्रकारले बनाउन आउछ सबै राम्रो बनाउ तयार भएपछि युधीष्ठीर स्वयम वाल्मीकी लिईआय पछि वाल्मीकी भन्दछ मलाई बाहिरै राख्न दिनुस भने तर श्री कृष्णले मान्नु भएन ।

घर भित्र लगी वसाले वडा प्रेमले भोजन राखीदिए वाल्मीकीले मुखमा हाल्न वितिकै स्वयम आफैंशङ्ख वज्न लाग्यो बज्नु पर्ने उस्तो नवजी बीचमा खाली गरी अनि श्री कृष्णले शंखलाई आफ्नो छडिले हाने शंख विन्ती गर्दछ प्रभु नराम्रो नवजेको कारण द्रौपती संग सोध्नी वक्सीयोस् द्रोपती संग सोध्नु भएपछि ।

द्रोपती विन्ती गर्नु हुन्छ मैले यो ८४ बेञ्जन कती कष्ट गरी बनाएको यो शुद्ध जात वाल्मीकीले यस्को कदर गरी खान के जान्दछ र मेरो पाक विद्या यस्तो भनि के थाहा होला भनि मनमा राखी खुवाएको थिए भनी बिन्ती गरीन ।

वाल्मीकी संग श्री कृष्ण सोध्नु हुन्छ सदै पकवानहरू यकै ठाउँमा मिसाई खाइ दिंदा भिन्दै स्वादको केही थाहा हुँदैन किन यस्तो गरी खायको भन्दा वाल्मीकी विन्ती गर्दछ प्रभु यो ८४ वेञ्जन मलाई राखी दिनु बितीकै के यसको सबै स्वाद हजुरलाई अर्पण गरी सके फेरी मैले ती स्वाद मैले लिन नसकेको हुनाले एकै ठाउँमा मिसाई खाय कोही

स्वाद लिए भने मेरा भक्ती बुद्धी प्रष्ट भै हाल्छ त्.स कुराबाट द्रोपती सभेमको पाक विद्याको घमण्ड नास भयो र शंख राम्रो वज्यो ।

लोमस ऋषी

यो उनै ऋषी राज हुन यी हजारौं वर्ष तक भगवानले आफ्नो छातीमा राखी आफ्नो माहिमार चरी वेद खाय आखिर चरीत्र देखा देखी ऋषी राज निदाउन लागेपछि भगवान उनलाई बाहिर निकाली दिए ।

बाहिर आयपछि यीनी भगवानको छातीमा क्षण भर पनि बस्न पाएन भनि फेरी भगवानको माया हेर्न इच्छा गरे यीनलाई प्रलयको भयंकर दृस्य देखाई दिए । वो देखेर यीनी सारै डराए र भगवानको माया लिई नै इक्छा गरेर प्रार्थना गरे ।

भगवानले उनलाई भक्ती देखेर उनको चिरन्जिवी हुने वर दिए यसको लामो आयुले छटपटीय भगवान संग यिनले मृत्युको उपाए सोधेपछि भगवानले भन्नु भयो ।

कृष्णभक्त र ब्राम्हण भक्तको निन्दा गरेपछि चौडै मृत्यु होला भन्नु भयो । अनि ऋषि खुशी भयो र आश्रम तिर जान लाग्दा बाटोमा सानो पोखरी मेटी यो त्यसमा थोरै पानी रहेछ । सुंगुरले खेली खेली धमिलो राखेको थियो उसैको किनारामा यौटी आइमाई २ वटा बक्चा काखमा लिई बसी रहेकी रहेछ । ऋषिले देखेकी ती आईमाईले १ बच्चा लाई दूध धोइ मात्र अर्को लाई पिलाउने रहेछ ऋषी अश्चर्य मानेर यी जनाना संग सोधे आफ्नो बच्चालाई दूध पिलाउने रहेछ ।

ऋषी आश्चर्य मानेर तीनजनाना संग सोधे आफ्नो बच्चालाई दुध पिलाउँदा धुनु पर्दछ । आइमाईले भनिन यौटा बच्चा मेरा हून अर्को ब्राम्हणको हुनाले ब्राम्हणको बच्चालाई खुवाउन धोयकि हुं भनिन र ती

ब्राम्हण बच्चाको सुंगुर खेलेको पानीले पाउ धोइ खाँदा ऋषोको आयु अघी भन्दा डवल बढेछ ।

महाराज दीलीप

महाराजा दिली श्री रामको बृद्ध पितामह थिए परम भक्त धार्मिक पराक्रमी सन्तान नभएकोले रात दिन चिन्तित अवस्थामा थिए । एक दिन गुरू वसीष्ट संग वीन्ती गरीन र बसीष्टले सन्तान नभएको मा अपराध गरेको कारण दिलीप ले सोधे ।

वसीष्ठले भने यक दिन तपाई दैत्यको लडाईमा गयर आउदा बाटो-मा काम धनु गाई वसी रहेको थियो उन्को केहि सत्कार नगरी आयो त्यसैले निसन्तान हवस भनि श्राप दियको थिय पानी परी रहेको अवस्था हुनाले तपाईले श्राप सुन्न सकिन ।

दिल्लीप विन्ती गर्दछ अब ति गाई त हुन्दैन के गर्न पर्यो भन्द वसींष्ठ भन्दछ । ति गाईको सन्ता मकहाँ छ उन्को सेवा गर्नु पर्यो भन्दा गुरूका आज्ञा पाइ दिलिप गाईको सेवा गर्न लागे ।

गाईलाई हर दिन खुवाउने पिलाउने दिलिप आफैले जंगलमा लगी हरीयो घाँस छानी चढाउने ईत्यादि गर्दा गर्दै धेरै दिन वेतित भयो । येक दिन यौटा हरियो रूखको छहरी निरगाई गय छ त्यहि नजिक यौटा सिम्ह पनी देखे सिम्हले गाइक अगाडी आयको देखि दीलीपले आफ्नो वाणको सरलीई बाणमा राखीं हान्न खोज्दा दिलीपको हात ढुंगा जस्तो सुद्धि वुद्धि केहि भयन । दिलीपले विचार गरे इनीमासुली सिम्ह हैन भन्ने सम्झीइनी देवतातहैन भनी देवता हुन भने गाईलाई छोडी दिनुस भन भन्दछ यो रूख भगती पार्वतीको हो यसमुनी आय पछि मैले खानु पर्दछ गाईलाई कसैले बचाउन सक्दैन ।

दिलीपले शान्त भावले भन्दछ यो गाइ मेरो गुरूको हुन कृपा साथ छोडी दिनुस यस्को वदला मलाई खाई सन्तोष गर्नुस भने पछि सिम्हले दिलीप लाई भने ।

स्कात यत्तँ जगत् प्रभू त्वँ, नवँ चयकान्त पिढँव प्रञ्च ।

अल्यस्पेह् तोर्वहु गार्वरू हात मिच्छन्, वीचा मुढ प्रती मासीमोत्वम् संसारको एक छत्त राजाभइ यौटा सामान्य गाईको नीम्ति आफै समाप्त हुन खोज्नु कहाँ सम्म मुख हो यस्को भदला १ लाख गाई दि बसीष्ठ खुसीगर भनी सिम्हले सम्झाय मानी धेरै वेर सिम्हको अगाडी उभि रहे ।

पछि सामुन्ने हेर्दा न सिम्ह छ न कुनै रूखै छगाईले भनिन यि सवै मेरा माया हुन तिमि संग खुशी भयँ दुध पिई सन्तान पैदागर भनि गाईले भन्दा दिलीप भन्दछन् गुरूलाई पिलाउनु पर्दछ अनि मात्र म पिउछु गुरू को आज्ञावेगर केहि गर्दीन भन्दा त्यस बचनले गाई अती खुशी भै गुरू कहां गाई दुध पिई सन्तान पैदा गरे ।

पापनास ब्रत

पद्म पुराण सृष्टि खण्ड

पुलसय मुनील भिष्म पितामहलाई बताउनु भयको !

पुलसयमुनि भन्नु हुन्छः - यो ब्रत शंकर जी ले भन्तु भयको हो रातमा अन्न तयार गरेर ।

जो मनुष्य यसै प्रकार दान गर्दछ । सिव लोक मागएर आनंद प्राप्त गर्दछ । यो महापातक नास ब्रत हुन । कुटुम्बी वृम्हणलाई बोलाउनु र भोजना गराउनु । यौटा गर्इ सुवर्ण मय चक्रले युक्त तथा त्रीशुल र दुई वस्त्र धोती र चहर दान गर्नु ।

जो एक दिन एक भक्त व्रत रहेर एकै अन्नको भोजन गरेर दोश्रा दिन तिलमय गाई र गोरू दान गर्दछ यो रूद्र व्रत हुन।

जो १ वर्ष तक १ दिन विरायर राती भोजन गर्दछ बर्ष पूरा भएपछि तिलकमय सुवंग भर कमल र चिनी भरीयको पात्र र वैल दान गर्दछ। भने श्री विष्शुको धाम प्राप्त गर्दछ। योनिलै व्रत भन्दछ।

जो मनुष्य आषाद देखि चार महिना तेल लगाउन छोंडी दिन्छ भोजनको सामाग्री दान गर्दछ त्यो श्री हरीको धाम प्राप्त गर्दछ यस्को नाउ प्रीती व्रत भन्दछ।

जो चैत्र महिनामा दहि दुध घ्यू र शखर त्याग गर्दछ। गौरीको प्रसन्न को निमित ब्राहण दम्पतीको पुजाको साथै मिहिन वस्त्र र रसले भरीएको पात्र दान गर्दछ गौरी देवी प्रसन्न हुन्छ यो गौरीं व्रत भन्दछे भवानी लोक प्राप्त गर्दछ।

जो आषाद आदी चर्तुमासमा कुनै पनि फल खादैन चर्तुमास बितेपछि घ्यू र चिनीको घडा साथ एवं कार्तिक पुर्णिको दिन केहि सुवर्ण ब्राम्हणलाइ दान दिन्छन भने यो शिव बृत भन्दछ शिव लोकमा पुगीन्छ।

जो मनुष्य हेमन्त रीतु र शिशीर ऋतुमा पुष्पको सेवन छोडी दिन्छ र आफ्नो शक्ति अनुसार सुनको तिन फुल वनाई फालगुण पुर्णिमाको दिनमा भगवान श्री शिव र विष्णु प्रसन्नको निमित्त दान गर्दछ त्यो परंपद प्राप्त गर्दछ यसैलाई शौम्य बृत भनिन्छ।

जो फागुण देखी प्रारभ गरेर प्रत्येक महिनाको तृतियाको दिन नुन छोडीं दिन्छ १ वर्ष पूरा भयपछि बृाम्हण दम्पती पुजा गरेर सैया र आवश्यक सामृगीको साथ घर दान गर्दछ त्यो १ कलपतक गौरी लोकमा वस्दछ यो सौभाग्य वृत भन्दछ।

जो बृाम्हण १ वर्ष तक मौन भावले सन्ध्या गर्दछ वर्षको अन्तमा घ्यू को २ घडा वस्त्र धोती चहर तिल वटा बृाम्हणलाई दान गर्दछ भने सरश्वता लोक प्राप्त हुन्छ त्यस वृत सरश्वता हुन ।

जो प्रति दिन गोवरको मण्डल वनाएर उसमा अक्षताद्वारा कमलवना वस तेस उपर श्री शिव विष्णु प्रतिमा राखी त्यसमा घ्यूले स्नान गराउनु विधीवत पुजा गरावस १ वर्ष वितेर जावस । ८ सुनको अंगुलको कमल र तिलको गाई दान गर्ने शिवलोक प्राप्त गर्दछ । त्यसलाई शाम वृत बन्दछ ।

नवमि तिथीमा एक भक्त भय र षटि छाक भोजन गरेर कुमारीहरु-को भक्ति पुर्वक भोजन गराउनु र गाई सुवर्ण धोती चदर सुनको सिहासन वृाम्हणलाई दिनु शिवलोक जान्छ ।

मनुष्येलाई सुख दिने (विरवृत) नाउको वृत चैत्रमा प्रारम्भ गरेर चार महिना तक विना प्रती दिन मानिसलाई मांगपानी पिलाव यो वृत समाप्ती भरपछि अन्न वस्त्र सहित पानीले भरेको माटोको गाग्री तिलको पूर्ण पात्र र सुवंग दान गरोस यस्तो गर्नेबृाम्हण लोकमा पुज्ये हुनेछ ।

जो मानिस मासु विलकुल परीत्याग गरेर वृतको आचरण गरोस उस्ले गाई मृग दान गरोस अश्वमेघ यज्ञको फल प्राप्त गर्दछ सुनको यो अहिंसा वृत हुन पछि अन्तमा राजा हुन्छ ।

माघ महिनामा सुर्योदय पैले स्नान गरेर वृाम्हणको दम्पतीको पूजा गरी भोजन गरावस यथा शक्ति वस्त्र र आभुषण दान देवोस यो सुर्य वृत हुन सुर्य लोक प्राप्त गर्न हुन ।

जो नियत काल तक प्रति दिन संध्याको समयमा दिप दान गर्ला घ्यू र तेलको सेवन गर्दैन वृत समाप्त भयपछि वृाम्हणलाई दिपकचक्र सुनधोटी वदह दान गर्ला यो तेजस्वी भएर रूद्रलोक जान्छ त्यसको नाउ दिपपतीब्रत हून ।

जो कार्तिकमा आधारम्भ गरेर प्रत्येक महिनाको तृतियाको रातको समय मा गाईको सुत्रमा पकाएको जौ को लप्सी खायर रहन्छ र वर्ष

समाप्त भय पछि गोदान गर्दछ भने गौरी लोक निवास गर्दछ त्यस पछि जन्ममा राजा हुन्छ यो रूद्रवत हुन ।

जो ४ महिना तक चन्दन लगाउन छाडी दिन्छ अन्तमा सिपी चन्दन अक्षता दुई श्वेतवस्त्र रोटी चदर वृम्हणलाई दान गर्दा वरूण लोकमा जान्छ (त्यो दृढ वृत हुन) ।

जो ३ दिन तक दुध मात्र पियर रहन्छ आफ्नो शक्ती अनुसार १ तोला भन्दा बढिसुनको कल्पवृक्ष बनायर १ सेर चामलको साथ वृाम्हण लाई दान गर्दछ त्यो वृम्ह पद प्राप्त गर्दछ । (कल्प वृक्ष बृत हुन ।

जो १५ दिन सम्म उपवास बसेर वृाम्हणलाई कैलोगाई दान गर्दछ भने वृम्हलोक जान्छ यस्को नाउ (प्रभा वृत हुन)

जो वर्ष १ तक यौटै अन्नको भोंजन गर्दछ भक्ष्य पदार्थको साथ जलको दान घडा गर्दछ भने शिबलोक जान्छ । (यो प्राप्ती बृत भन्दछ)

जो अष्टमीको रात प्रत्येक एक पटक मात्र भोजन गर्दछ भने समाप्त भएपछि दुध दिने गाई दान गर्दछ भने त्यो ईन्द्रलोकमा जान्छ यो (सुगती बृत भन्दछ)

जो वर्षा आदि ४ ऋतुमा वृाम्हणलाई (ईन्धन दान दिन्छ) अन्तमा घ्यू तथा गाई दान गर्दछ यो सर्व पापनास गर्ने (खस्वानवै) बृत हुन ।

जो प्रत्येक तृतीयाको दिनमा शिव मन्दिर गई हात जोडदछ भने १ वर्ष पुरा भएपछि दुध दिने गाई दान गरे देव लोक प्राप्ति हुन्छ । (भवानी वृत भन्दछ)

जो स्वयं कन्या दान गर्दछ र अर्को कन्या विवाह गराई दिन्छ यो २१ कुल बृम्ह लोक जान्छ कन्या दान जस्को अर्को कुनै दान छैन । विशेष पुस्कर तिर्थमा कार्तिक पुर्णिको दिन जो कन्या दान गर्दा उ स्वर्गमा अक्षय वास पाउँछ ।

माथि लेखिएको वृत र दान हेरी सकनुभयो सक्नेले गर्नु सारै उत्तम छ तर पुण्यको आशाले गर्नु हूदैन दानमा अभय दान जस्तो ठुलो दान अरू कुनै दान छैन भनि लेखिएको छ तल हेर्नु स । सरस्वती नदीको नाउ नदा भएको ।

श्री पुलस्य जिले भिष्म पितामहलाई भन्नु हुन्छ ।

प्रभन्जन नाउं गरेको यौटा प्रसिद्ध राजा थिए एकादिन वनमा मृगको सिकार खेल्न गएको थियो उसले यौटा झाडी भित्र यौटा मृगदेखे राजाका सामुन्ने माती मृग थियो ।

राजा प्रभन्जनले आफ्नो तिखो वाण मृग उपर चलायो मृग लाईलागे चारै तर्फ हेरे तव राजाले फेरी अर्को तिखो वाण हातमा लिइ रहेको मृगले देखे । तव भन्यो हे मुढ तिमीले यो के गरेको हो । तिम्रो बहुत पापपुर्ण वाण हो किन भने । मैले झाडी भित्र तललिर हेरी निभय साथ आफ्नो बच्चालाई दुध पिलाइ रहेको थिए । यसै अवस्थामा तिमीले हानेको वाण ले मलाई लाग्यो मैले अपराध गरेको थिएन ।

तिम्रो बुद्धि बहुतै निर्दयी रहेछौ तिमी मासु खानमा धुर्त रहेछौ मासुखानको निमित्त यहि जंगलको वाघ भएर रहनु परोस ।

मृगीनीको यो श्राप सुनि राजाको दश इन्द्रीय नै कामन लाग्यो राजाले हात जोडेर भन्न लाग्यो कल्याणी मैले जानेको थिएन तीमैमिले बच्चालाई दुध पि लाइ रहेछौ अन्जानलाइ हार्नेछु ।

म तिम्रो श्रापले वाघनभै छोडने भएन म वाघ योनीबाट मनुष्य कले हुने हो उद्धार हुने अव अवधि भन्नुस ।

राजाको यो कुरा सुनी मृगीनीले भनिन राजन आजवाट एक सय वर्ष वितेपछि मनंदामा उको यौटी गाई आउली उसको साथ तिम्रो कुरा भएपछि तिमी श्रापबाट मुक्त हुनेछौ ।

पुलस्त्य जी भन्नु हुन्छ मृगनीको भनाइ अनुसार राजा प्रभन्जन तुरून्तै वाघ मै हाल्यौ ति वाघको सरीर वहुतै ठुलो र भयानक थियो ।

त्यसैले त्यो वन भित्र वसि मृग तथा अन्यजीव र मनुष्यहरू समेत बहुतै मारी खान लाग्यो आफुले आफैलाई निन्दा गर्दै भन्न लाग्यो कि अब म कैले मनुष्यको सरीर धारणा गरूंला यस यौनीमा मेरो उद्धार हुन सक्दैन खाली हिंसा मात्र मेरो वृती भएको छ ।

यस प्रकार त्यस बनमा ति बाघ सय वर्ष सम्म विताउन लाग्यो एकदिन त्यस वनमा गाईको बथान देखा पर्न लागेको थियो त्यहा विशेष पानीको सुविधा थियो ।

ती गाईको वथानमा यौटी वहुत राम्रो हृष्ठ पुष्ठ नन्दा नामकी गाई थिइन चर्दै चर्दै तिनै वाघको सामुन्नेमा पर्न गयो र अरू गाईसंग विछुट हुन गयो वाघले देखि भन्न लाग्यो आज मलाई भगवानले राम्रो आहारा मिलाई दिए वाघको त्यो वचन सुनि गाईले घरमा रहेको आफ्नो वच्चाको याद गरे ।

तव गाई आफ्नो बच्चाको मायाले हुम कारण लाग्यो वाघले भन्न लागे सबैले आफ्नो तकदीरको भाग भोग्दछ आज स्वयम तिमी मेरा सामुन्नेमा आईरहेछौ । अब दुखः मानी रहनु पर्दैन तिमी किन कसका निमित्त रोई रहेकी छौं।

वाघको यस्तो कुरा सुनि नन्दाले भन्छीन वाघ तिमीलाई मेरो नमस्कार छ मेरो सारा अपराधलाई क्षमा गरि दिनुस मैले जानेकी छु तिम्रो पासमा आएको प्राणीलाई माफी हुन सक्दैन एक न एकदिन अवश्य मर्नु पर्छ तर मैले यौटा वाछो जन्म दिएकी छु ।

पैलेको प्रथम पुत्र हुनाले मेरो ज्यादा प्यारो भएको छ खाली मेरो दुध पिएर प्राण धानेको छ घाँस खान जानेको छैन यो समयमा मेरो वाटो हेरी रहेको होला ।

मनभएपछि मेरो वच्चा कसरी जीवन विताउला एक पटक दुध पिलाउने मेरो इच्छा छ केही समयलाई मलाई छोडी दिनुस र उसको

टाउको चाटी आउला र उसको रक्षालाई उसलाई र मेरो साथीहरूलाई पनि उसको हेर देख गर्नु भनि आउला अनि तिमीले मलाई खानु ।

नन्दाको यो कुरा सुनि वाघले भन्दछ तिमी तिम्रो छोरा संग के काम छ । नन्द ले भन्दछः- पैले पायको प्रथम पुत्र मेरो वहुतै प्यारो लागेको छ त्यस कारण मलाई जान देउ तिमीले म लाई पठाइ देउ म आएन भने आमा वावु ब्राम्हण मारेमा जो पाप लाग्छ उहि पाप मलाई लागोस । म अवश्य आउला तिमी यो कुराको विश्वास लेउ अरूलाई भन्दा म आफै ठगीएला ।

वाघले भन्छ तिमी जाउ सवैं संग विदा मागी तिम्रो छोरालाई दुध पिलाई आउ । पुलस्त्य भन्नु हुन्छ । ति नन्दा गाई वहुतै सत्य वादिनी थिइन वाघ संग बिदा मागी पुत्र कहाँ आई छोरा देख्दा गहभरी आँसु लिई छोरालाई दुध पिलाउन लागे तव छोराले भन्दछ कि आमा आज किन के भयो तिमी सारै दिक्दार देख्छु ।

नन्दा भन्दछ– छोरा दुध खाउ यो हाम्रो अन्तिम भेट हो अब देखि तिम्री आमाको दर्शन दुर्लभ हुतेछ आज एकदिन मेरो दुध पिउनु भोली देखी कस्को पिउला म अहिले फर्कर जानु पर्दछ मैले कृया हाली आएकी छु भोको वाघको निमित्त जीवन अर्पण गर्नु छ ।

वाछा भन्दछः– आमा तिमी जहाँ जान लागेकी छौ म पनि साथै जान्छु तिमी नरहेमा म मरी हाल्छु तर तिम्रै सांथ किन नमर्ने वाघले तिमीलाई मारेपछि मलाई पनि मारी हाल्छ आमाको मात्र वच्चा छुटेमा वच्चाको जीवनको के प्रयोजन आमा नै रक्षक हुन ।

नन्दाले भन्दछ— छोरा, मर्नु अवश्य छ तिमी वहाँ नआउनु जसको मर्नु छ उनै मर्दछ एक दिन सबै मर्नै पर्दछ सबै शोक छोडेर मेरो वचन मान भनी छोरालाई सम्झाए पछी संगीहरूलाई पनि छोराको

हेर चाह गरि दिसु भनि सवलाई प्रणाम गर्दै जहाँ बाघ रहेको छ त्यहीं पुग्ने बितिकै उसको वाछो पनि पुच्छर ठाडो गर्दै अघिबाटै पुगेछ।

जब त्यसरी छोरा आएको नन्दाले देखि सत्य धर्म पालन गरेर तिम्रो सन्मुखमा आएको छु अब मेरो मासु खाएर तृप्ती हुनु होस।

वाघले भन्दछ– गाई तिमी बडो सत्यवादिनी रहेछौ कल्याणी तिम्रो स्वागत छ सत्यको अंगाली नै कहिले नास हुँदैन भयंकर प्राण लिने पशुको साथबाट गै सकेपछि तिमी फेरी मेरो साथ कसरी आउला भनि तिम्रो सत्यको परिचय लिन लाई छोडि दिएको थिएँ।

सत्यको खोजीमाथि पै तिमीना सत्य भरीपूर्ण रहेछ मैले पाए यही सत्यले तिमीलाई छोडिदिएँ आजदेखि तिमी मेरो वहिनी भइ तिम्रो छोरा मेरा भाजा भयो। हिजो तिमीले मलाई यही ज्ञान दिएको थियौ की 'सत्य ले नै लोकले मान्नेता दिनहुन सत्यमा नै धर्म टिकेर छ कल्याणी तिम्रो सत्य देख्दा खुसी भएँ तिमी जन्मेको देश धन्य हो।

तिम्रो दुध पिउने छोरा पनि धन्य हो मैले हजारौ जीवात्माको हत्या गरी नीर्दयी पूर्वक खाई सके त्यस्तो बुद्धि नआवस के गर्दा दया उत्पती हुन्छ त्यस कर्म बताउ अब बाघको योनीबाट छिटै उद्धार हुनु पर्यो भनि गाई संग विन्ती गरे।

गाईले भन्दछ– भाई वाघ विद्वान मानिस सत्य युगको तपस्यालाई प्रशंसा गर्दछ। त्रेता युग मा ज्ञान तपस्याको सहायक कर्म, हुन द्वापर युगमा यज्ञ उतम भनेका छन्। किन्तु कली युगमा सर्वोत्तम दान भन्दा ठूलो दान केही छैन अभय दानि दिने मानिस बृम्ह प्राप्त गर्दछ।

अहिंसा समानको दान र त्यो जस्तो अरू कुनै छैन अहिंसा रूखको छायाँ त्रिवीध तापनास गर्ने हुन। धर्म र ज्ञान त्यो रूखको फुल हुन स्वर्ग र मोक्ष उसको फलहो यो मैले छोटकरीमा भनेकी छु।

बाघले भन्यो- म पैले राजा थिएँ किन्तु मृगीनीको श्रापले बाघको सरीर धारण गर्नु पर्यो त्यहाँ देखि दिन दिनै प्राणी मार्दै खादै आएकोछु सबै कुरा भुलें यस बखत तिम्रो संग तर उपदेशले मेरो सबै सम्झना आयो तिमी पनि यो सत्यको प्रभावले उत्तम गति प्राप्त होंला म तिमी संग यौटा कुरा सोधनी गर्दछु ।

बाघले भन्दछ तिम्रो नाउँ के हो नन्दा भन्दछ मेरो लोग्नेको नाउँ नन्द हो उसैले मेरो नाउँ नन्दा राखी दिए ।

प्रलस्त्यजी भन्नु हुन्छ नन्दाको नाउँ बाघको कान भित्र जान वितिकै राजा प्रभन्जन श्रापवाट मुक्त भयो यो सरश्वती नदी मेरै नाउँबाट प्रष्यात होउन भनि छोरा र आफु उत्तम लोकमा गइन जो मनुष्य सरश्वती नदीको नाउं मात्र उच्चारण गर्ला र स्नान गर्ला स्वर्ग जाने सिद्धि वन्दै जानेछ ।

निषध नाउँको सहरमा विष्णु भक्तको दर्शनले वैश्य उद्धार

नीषध नाउँ गरेको शहरमा यौटां बैश्य वस्दथ्यो उसको नाउँ कुण्डल थियो उत्तम कुलमा जन्म भएकोले सतकर्म गर्दथियो देवता ब्राम्हण अगनी पुजा गर्नु उनको नियम थियो ।

खेती व्यापारको काम गर्दै थियो यसबाट करोडौ सुनको मुद्रा कमाएको थियो ।

यसरी व्यापार गर्दा गर्दै कानमा उम्रेको रौ समेत सेसो भयो तव उसको चित्तमा संसार क्षण भङ्गुर उसको सम्पत्तिमा ६ भागको १ धर्म कार्य गर्न शुरू गऱ्यो विष्णुको मन्दिर, पोखरी, शिवालयहरू बनायो ।

सूर्य उदय देखि अस्ततवक खुवाउने व्यवस्था गरे अरु अनेक दान दिए सधैं देवता पुजा र पुराण, किर्तन, अतीथी सत्कारमा वेस्थ हुन्थ्यो ।

उनको २ छोरा थियो जेठा श्री कुण्डल कान्छा विकुण्डल थियो दुवै छोराहरूमा घरको भार सुपी आफु भजनको निमित्त वन तिर गए ।

उसले आफ्नु शरीर क्षिण गर्दै वासुदेवमा मन लगाए ती दुवै पुत्रहरू को धनको घमण्डले आफ्नो स्वधर्म नगरी चापलुसि गर्ने साथीहरूको संगतले भजन किर्तन केही नगर्ने दान पुजा पनि नगर्ने कुनै धर्ममा पनि मनदिने गरेन ।

उसको सम्पति थोरै दिनमा समाप्त हुँदै गयो त्यसरी धन सकिदै गएपछि कुल कुटुम्वीहरूले पनि छोडी दिए सहरमा उनीहरू वहुत गरिवी अवस्थामा पर्न गयो त्यसले घरमा वस्न नसकि वन तिर लाग्यो ।

त्यसपछि जेठोलाई सिंहले मारे कान्छालाई सर्पले डसी मारे पछि यमदुतले लिई गएपछि १ जनालाई नर्कमा हाल १ जनालाई स्वर्गमा लैजाउ भनि यमराजले भने ।

ज्येष्ठ पुत्र नरकमा राखेवि कुण्डलाई स्वर्गमा लान लिगए वाटोमा भने दुधवर यौटो आमा वाबुको छोरा एकै काम गरि रहेको दाजुले के गयो मेरो के पुण्यले स्वर्ग जान पाएको भनि विन्ती गरे ।

देवदूतले भन्यो:- वैश्वर सुन हरिभित्रको छोरा स्वभित्र वाहुन वनमा वस्द थियो तिनी वेन शास्त्रमा विद्वान थियो यमुना नदीको दक्षिण किनारमा उनको पवित्र आश्रम थियो उनी वनमा वसेको वखत मुनीसंग तिम्रो मित्रता भयो ।

उसको संगतले कान्दीय पवित्र जलमा स्नान गर्यो यौटा माघ स्नानको पुण्यले तिम्रो सबै पाप मोचन भयो दुइ पटक माघ स्नान गर्यो दोश्रो ले स्वर्ग प्राप्ती भएको हो ।

तिम्रो दाजु असीपत्र वनी पत्रको जंगलमा सरीर छीन्न भिन्न गराउछ र रातो गरि फुकेको गोलमा भुटदछ यो सुनि शरीरको खडा हुन लाग्यो तव भन्यो दूतवर सत पुरूषको साथ लागी हिडेमात्र पनि उत्तम फल मिल्दछ ।

मनुष्य के गर्दा यमलोक जानुपर्दैन के गर्दा नरक जानु पर्दछ भनुस ।
देवदूत भन्दछः– जो मनवाणी र कर्म द्वारा अरूलाई कष्ट दिदैन यमराज कहाँ जानु पर्दैन अहिंसा परमोधर्म नै तपस्या भनि मुनीहरूले भनेका छन् ।

जो मनुष्य दयालु हुन सबै प्राणीलाई आफु वरावर देख्दछ आफुले खानको निमित्त कुनै जिवको हत्या गरि खान खुवाउछ (काल शुत्र) नाउं गरेको नरकमा राखि दुर्गति भोगाउंछ त्यहाँ कुकुरको मासु पीप र गत खुवाइ चर्पि विष्ठामा टाउको दुवाइ राखि दिन्छ ।

एक कल्पतक कष्ट दिई हजारौ पटक किरा जन्म दिन्छ पछि अन्धाले गडा जन्म रोगी, दरीद्री अंग हिन गरि जन्म दिन्छ जो मानिस सुख पाउन इच्छा छ भने कुनै जीवको हिसा नगर्नु कहिपनि केही कुराको भय हुदैन ।

जो मनुष्य अनाथ स्त्री ब्राम्हण बुढा रोगी दरीद्रीको सदा पालन भने गर्दछ स्वर्गमा भोग गर्दछ जो वीना स्नानले भोजन गर्दछ भने ती पनि नर्कै भोग गर्दछ जो वीना सत्यवादि सदा मौन प्रिय वर्गमा श्रीर हिन अर्काको दोष नदेखने प्राणीलाई नरकमा यातना गर्नु पर्दैन ।

अरूलाई अनेक दोष लगाउने अरूलाई चित्त दुखाउने जिवहिंसा गर्नेहरू तिर्थ स्नानले पनि उद्धार हूदैन भयंकर नरक भोग गर्नु पर्दछ ।

तिर्थ मागरेको पाप तीर्थमा लिएको दान पचाउने मुम्कील छ एक पटक गंगाजलमा स्नान गरि पवित्र भएपछि धेरै पाप गरेपनि त्यो नरक पर्दैन ।

जो ब्राम्हण दान लिन सामर्थ भएर पनि दान लिदैन आकासको तारा वनेर वस्नेछ जो गाईको रक्षा गर्दछ गौशालामा मृत्यु हुन्छ जो सदा प्राणयाम गर्ने यमलोकमा जानु पर्दैन ।

१६ पटक प्राणयाम गरे ब्रम्ह हत्या गर्ने पनि पवित्र हुन्छ प्राण यामको बलले मनुष्यको पपा सारा क्षण भष्म हुन्छ जो पुत्र आमा बाबुको देवता समान मान्दछ यमराजको घरमा जानु पर्दैन ।

जो धर्मको उपदेश गरेर हिड्छ उसको कुनै पाप रहदैन ब्रम्हलोक प्राप्त गर्दछ जो विष्णु भक्तको सेवा गर्दछ । ॐनम नारायणय मन्त्रको जप गर्ने मानिसको दर्शणले पनि पापी उद्धार हुन्छ । माथिको दृष्टान्टहरूले हामीले हिंसा गर्नु खानु उचित छैन भन्ने सवै शास्त्रले प्रष्ट वताई रहेको षाउंछौ तरपनि खाइ रहेको जीवनमा एकै पल्ट छोडन मुस्कील पर्ने स्वभावीक हो यस्तो कार्यबाट रोक्नलाई सर्वप्रथम संगत त्यसपछि वैराग लिदै अलि अलि गरि साधन गर्दै जानु पर्दछ त्यस्तो गर्न तलको दृष्टान्त पढनुस ।

कुनै देशको राजाले १० बाखीलाई खुवाएर सन्तोष गरेमा आधा राज्य दिने आदेश

कुनै देशको राजाले १० वटी वाख्री पाली राखेको रहेछ ती १० वाख्रीलाई कसले सन्तोष गरी खुवाउला उसलाई आधा राज्य दिन्छु भन्ने देशमा राजाले आदेश दिएको रहेछ ।

त्यसरी राजाको आदेश वमोजिम त्यस ठाउंको मानिसहरू आए राजाले १० वाख्री दिई पठाए मानिसहरूले वाख्री लगी वाख्रीहरूको पेट फुट्ने जस्तो गरि खुवाइ सकेपछि राजाको अगाडी ल्याइ दिन्थ्यो ।

त्यस वाख्री ल्याए पछि राजाले ती वाख्रीलाई आफ्नो वाकमवाट हरियो घाँस ल्याइ बाख्रीको अगाडी राखि दिन्थ्ये हरियो घाँस अगाडी देखेपछि वाख्रीले ति घाँस खान खोज्द थियो र वाख्री सन्तोष गरि खुवाइ ल्याएको छु भन्ने मानिसहरू कसैको पनि काम सफल भएन ।

एवं रीतले आधा राज्यका मानिसहरू आउँदै क्रमश: बाख्री लैजाँदै खुवाउँदै राजाको अगाडि ल्याउँथ्यो राजाले हरियो घाँस वाख्रीको अगाडि राखीदिएपछि जति सुकै खुवाइ ल्याएपनि वाख्री हरियो घाँस, फेरी खान खोज्ने गर्दा ती वाख्री कसैले लगी खुवाउन सकेन ।

त्यसपछि १ जना भक्त आई राजासग विन्ति गरे यी वाख्रीहरू मैले लगी खुवाई अघाई ल्याउंछु भनि विन्ति गरेपछि राजाले भन्दछ यसलाई अघाइ ल्याउने कसैको सामर्थ हुने छैन । भनेपछि भक्तले कोशीस गर्छु भगवानको कृपा हो मैले गर्ने हैन भन्ने अहंकार रहित कुरा गरेपछि राजाले ती वाख्री दिई पठायो ।

जव भक्तले वाख्रीलाई लगी आफ्नो आश्रममा पुगेपछि ५ दिन सम्म केहि खुवाएन त्यसपछि हरियो घाँस ल्याई अगाडी राख्दै आफ्नो हातमा पनि यौटा लठ्ठी लिई अगाडी वस्न थाल्यो ।

जव वाख्रीले घाँस खान खोज्दछ लठ्ठीले ठूतुना तांकी कुट्ने गर्दथिए एवं रितले १ हप्तासम्म त्यसरी गर्दा ती वाख्रीहरूले हरियो घाँस अगाडी ल्याई राखे पनि हेर्दैनहेरी वस्ने भयो । किनभने हरियो घाँस अगाडी राखेपछि भक्तले लठ्ठीपनि लिई अगाडी रहन्थ्ये लठ्ठी देखे पछि वाख्रीहरू चुपचाप रहन्थी घाँस तर्फ हेर्दैन थियो यसरी १ महिना सम्म वाख्रीहरूको प्राण पनि नजाने यता यसरी वानी वसालेपछि राजाको अगाडी वाख्री ल्याएँ अघाइ खुवाइ ल्याए भनि राखि दिए ।

वाख्री ल्याए पछि राजाले वाकस भित्रको हरियो घाँस लिई वाख्रीको अगाडि राखि दिए भक्तले पनि आफ्नो लट्ठी हातमा लि वाख्री अगाडी

जाँदा वाख्रीहरुले घाँसलाई हेर्दैन हेरी वसे त्यो देखि राजाले भक्तहरुको साधनलाई धन्यवाद दिइ आधा राज्य दिने कबुल गरे भक्तहरुले ती राज्य लिन इन्कार गरे।

साधन बेगर केहि हुन सक्तैन साधन द्वारा सवै कुरालाई त्याग्न सकिन्छ भने वाख्रीलाई साधन द्वारावाट घाँस त्याग गराएको प्रष्ट छ।

भगवान खुसी गर्न दैलेतिकै खुस गर्नु पर्दछ भन्ने कुरा तुल्सीदास कै कार्यवाट प्रष्ट हुन्छ पितृ कार्य गर्न भिष्मपिताहरुलाई पुलस्य मुनिले वताउनु भएको संक्षीप्त पद्म पुराण सृष्टी सडमा लेखिएको संक्षेपमा वर्णन गरिएको छ।

(१) पुलस्त्य मुनीले पितृको वंशको वर्णन सुनाउनु भएको यस प्रकार छ।

स्वर्गमा पित्रृको सात गण छ उस्मा ३ मुर्ति रहित ४ मुर्ति वानमा सवै अमित तेजी हुन।

इनमाजो मूर्ति रहीत पितृ गण हो वैराज प्रजापतिका सन्तान हुन उनी वैराज नामले प्रसिद्ध छ देव गणहरूले भजन गर्दछ।

अव पितृको लोक सृष्टिको वर्णनमा सोम पथनामले प्रसिद्ध केही लोक छ जहाँ कस्यपको पुत्र पितृ गण निवास गर्दछ देवताहरू उनको सम्मान गरि रहेको हुन्छ अग्नीष्वात नामले प्रसिद्ध छ।

यज्वा पित्रृ गणले त्यस लोकमा निवास गर्दछ स्वर्गमा यी भाज नामको जुन तेजस्वी लोक छ वहाँ वहीषद संज्ञक पितृ गण निवास गर्दछ। वहां हजारौ विमानहरू छ र संकल्पतय वृक्षपनि छ जुनसंकल्प अनुसार फल दिनेहरू हुन।

जो मनुष्य यो लोकमा आफ्नो पित्रृहरुको निमित्त श्राद्ध गर्दछ तिनी विभ्राज नाउंको लोकमा गएर वहुतै ठुलो भवनमा आनन्द सुख भोग गर्दछ।

वहाँ मेरो सैकडौ पुत्र छ, जो तपस्या तथा योगवलले सपन्न महात्मा महान सौभाग्य शाली र भक्तको अभय दिनेहरू छ ।

मार्तण्ड मण्उल नामक लोकमा मरिची गर्भ नाउंको पित्र् गणहरू बस्दछ तिनी अगीरा मुनिको पुत्र हुन अरू लोकमा हवीष्मान नामले प्रख्यात छ ।

तिनी राजाहरूको पित्र् हुन स्वर्ग र मोक्ष्य रूप फल दीने हो तिर्थमा श्राद्ध गर्ने क्षत्रीहरू त्यही लोकमा जान्छ काम दुघ नामले प्रसिद्ध लोकमा इच्छानुसार भोग प्राप्ती गराउने हुन । त्यहा सुस्वधनामको पित्र् निवास गर्दछ लोकमा आज्यप नामले प्रसिद्ध र प्रजापती कदमको पुत्र छ । पुलहको दाजुबाट उत्पन्न वैश्य गण उनी पित्र्को पुजा गर्दछ। श्राद्ध गर्नेहरू त्यस लोकमा पुगेछि एकै पटक हजारौं जन्मको परिचित आमा, भाइ बाबु सासु मित्र सम्वन्धित या भाई बन्धुको दर्शन मिल्दछ ।

चौथा पित्र् गण ब्रम्हलोक माथि सुमानस लोक छ जहाँ सोमप नाउले प्रसिद्ध सनातन पितृको निवास छ उनी सवकासव धर्म मय स्वरूप धारणा गर्ने ब्रम्हाजी भन्दा श्रेष्ठ स्वधाले उनी उत्पती भएकोहो ।

श्राद्धमा उनी सबैको लागी चाँडीको पात्र अथवा चाँडी युक्त पात्र प्रयोग गर्नु स्वधा शब्दको उच्चारण पुर्वक पित्र्को निमित्त गरेको दान श्राद्ध पित्र् सधै सन्तुष्ट भै रहेको हुन्छ ।

विद्वान पुरूषले पित्र्को तृप्ती गर्नु ब्राम्हणको हातमा जलमा शिवजीको स्थान नजिक पित्र्को निमित्त दान गर्नु यहि निर्मल स्थान हुन पित्र् कार्यमा दक्षिण दिशामा उत्तम मानिएको छ ।

यज्ञो पवितको सप सब्य अर्थात दाहिने काँध तर्फ गरिएको तर्पण तिल दान तथा स्वधाको उच्चारण पुर्वक गरिएको श्राद्धले पितृ तृप्ती गर्दछ ।

उश, उडय, साठी धानको चामल गाईको दुध, मह, गाईको ध्यू साँवा मंसीरको चामल जौ तिनाको चामल, नू ंग, सेतो फुल यो सर्व पित्रृको प्रिय छ।

श्राद्धमा वर्जीत वस्तुहरू मुसुर सन, मटर, राजभाष, कुलथी, कमल नीब्बु, म्चार, धतुरा, पारीमद्राट, रूषक, भेडा र वाख्रीको दुध, कोदो दाख र कैथ, महुवा, अलसीयो सव पित्रृको निम्ति निशेध मानेको छ। भक्ती भावले पित्रृको संतुष्ठ गर्नेले स्वर्ग प्राप्त हुन्छ पितृको अधिपती सुर्य देव श्राद्धको देवता मानिएको छ अन्न र जल वा दुध फलफुलबाट पितृको संतुष्ट गरि दिनौ श्राद्ध गर्नु पर्दछ श्राद्ध ३ प्रकारको हुन्छ।

नित्य नैमितीक, काम्य, पहिले नित्य श्राद्धको वर्णन सुन्नुस् उसमा अर्घर आवाहनको कृया हुदैन। उसमा अदैव सम्झना गर्नु पर्दछ। त्यसमा विश्व देवताको भाग दिनु पर्दैन। पर्वको दिन जु श्राद्ध गरिन्छ। उसलाई पार्वन भनिन्छ। पार्वण श्राद्ध भाजुमा ब्राम्हण निमन्त्रणा गर्नु योग्य हुन त्यसको वर्णन गर्दछु।

जो पन्चाग्नी सेवन गर्ने स्नातकव्रती सोपणवेदको ब्याकरण आदी छ हौ अंगको ज्ञाता वैष्णवको श्राद्धमा निमन्त्रणा गर्न योग्य हुन।

पतीतको पुत्र, नपुंसक, चुगलौ खोर, रोगीहरू श्राद्धको समयमा त्यागी-दिनु योग्य छ, पीत्रृहरू पुरोहितको सरीरमा वायुरूपले प्रवेश गरेको हुन्छ। क्रोध छोडी भगवान नारायणको स्मरण गरी रहनु पर्दछ श्राद्धको पिण्ड गाईलाई खुबाइ दिनु गाई नपाएमा खेतवाजलमा वहाइ दिनु श्राद्धमा भोजन गर्नेहरूले फेरी भोजन नगरोस।

पितावसुको पितामह रूद्रको प्रपिता मह आदित्यको स्वरूप हो यहि वेदको वाक्य हुन। पित्रृको नाउं र गोत्र नै पित्रृलाई पिण्ड पुऱ्याइ दिने हुन। मन्त्रको सक्ती र हृदयको भक्ति द्वारा श्राद्धको भाग पितृईला पुग्दछ।

पितृमा कुन व्यक्ति केहि जन्म हुन गएको छ उनको कुनै न कुनै नाउं गोत्र देम्र त भै हाल्दछ सुभकर्म योगद्वारा वाबु आमा दिव्ये योनीमा प्राप्त भयको छ भने श्राद्धमा दियको अन्नजल अमृत भयर उस अवस्थामा पनि कुनै न कुनै प्रकारवाट उनलाई प्राप्त हुनेछ ।

उनी वंक्तयोनीमा भाग रूपले पशुयोनीमा घाँस रूपले सर्पयोनीमा पुरूष र यक्ष यौनोना पानरूपले पाउनेछ यहि प्रकार आमा वाबु मनुष्य योनीमा पानरूपले पाँउनेछ यहि प्रकार आना वाबु मनुष्य योनीमा छ भने अन्न पाँन आदि रूपले श्राद्धको अन्न प्राप्त हुनेछ । श्राद्धने तृप्त भएको पित्र् आयुपुत्र धन विद्या राज्य लोकिक सुख, स्वर्ग मोक्ष्य पनि मिल्न सक्छ ।

श्राद्ध गर्न पुष्कर नामको तिर्थमा सवै तीर्थ भन्दा श्रेष्ठ मानिएको छ त्यहाँ गरिको होम श्राद्ध जप सारै उत्तम छ उक्त तिर्थ पित्र् ऋषीहरूको सारै प्रिय छ यिनै सरह शिवा, नन्दा ललिता, मायापुरी हरिद्वार पनि पुष्कर समान छ गंगासागर सवै तिर्थ मय मानिएकोछ, ब्रम्ह सरश्वती, सतलज नदिको जलपान सुद्ध छ ।

नैभिषारन्य मात्र भगवान यज्ञ वराह देवाधी देव शुलपानी वीराजमान छ नैमिषारन्यमा गति गंगाका सनातन श्रोत प्रकट भएको छ ।

अठार भुजा भएको महादेव छतिस देवताको दर्शन नारायणको घाममा पुग्दछ । कोका मुख तिर्थ छ यो इन्द्र लोकसा जाने वाटो हो ।

पाप र पुण्यको फल

पद्‌म पुराण भुमी खण्ड

जुन मानिस वेदको निदा गरि कुलको आचार त्याग गर्दछ र अरूको कुलको आचार गर्दछ र भक्तहरूलाई दुख दिन्छ तिनीहरू पातकी हुन तत्ववेताहरूले ती दुस्कर्मीहरूलाई पातकी नाउँ राखिएको छ ।

. जो आमाबाबुको जिन्दगीको निन्दा गर्दछ बहिनीहरूलाई पिटने गर्दछ भने ती पनि पातकी हुन । जो श्राद आएपछि काम क्रोध अथवा भयले पाँच कोष भित्रमा भएको दीदी बहीनी भान्जाभान्जी ज्वाईहरू बोलाउँदैन अरू नै खुवाउने गर्दछ उसको श्राद्धमा पितृहरूले कैले पनि तेहाँ भोजन गर्न सक्दैन पितृहत्या समान हुन वडो ठुलो पातक भन्दछ।

त्यस्तै दान दिने समय धेरै व्राम्हण आवस त्यसमा १ जनाको दिएछ अरूको दान दिएन भने त्यो दानको फल नष्ट गर्ने पनि वड ापातकी मानेका छन् ।

ब्राम्हण क्षेत्री वैश्य र सद्रको उचित छ की पुजा गरोस जहाँतक हुन सक्छ उसलाई धन प्राप्त गराई देवस ।

श्राद्धको समय निमन्त्रणा गरेका व्राम्हणको अतिरिक्त अर्को कुनै ब्राम्हण आयो भने ती दुवैको भोजन वस्त्र ताम्वुल र दक्षीण समेत गरी पुजा गर्नु पर्दछ श्राद्ध गर्नेको पितृ वडा हर्ष हुने छ । जसले श्राद्धमा ब्राम्हण को यो भोजन गराएर आर पूर्वक दक्षिणा दिंदैन उसलाई गौंहत्या गरे समान पाप लाग्ने छ ।

सर्व प्रथम भागवत पुराणको पुजा गर्नु विष्ण, हरिवंश, मत्स्य पुराण, कुर्म पुराणको पुजा गर्नु उचित छ जो पद्मपुराणको पुजा गर्दछ मधुसुदनको प्रत्यक्ष पुजा हुन्छ । जो गुरूको पुजा विना शास्त्र सुन्न चाहन्छ गुरूको वचन पालन नगरी भङ्ग गर्न खोज्छ गुरूलाई बाद बिबद गर्न खोज्दछ गुरूलाई रोगले पिडा दिएको छ असमर्थ छ विदेशमा छ शत्रु द्वारा गरेको अपमान सुनेर देखेर गुरूलाई छोडी दिन्छ भने त्यो पापी कुम्भी पाक नरकमा निवास हुनु पर्दछ ती पापीं १४ इन्द्रको आयु पुराण नभए सम्म नरक बाट छुटने छैन ।

जो गुरूलाई उपदेश दिन्छ भने ती व्राम्हण घाती समान हुन जो चुक्री लगाई हिंडछ जो सबैको दोष खोजी हिंडन तत्पर हुन्छ ब्राम्ह घाती

समान हुन आमाबाबु गुरूको आदेश नमानेर वनको पशु पंक्षी मार्ने भयंकर पापी मानीएको छ विवाह गर्न योग्य कन्याको विवाह गरी नदिने ठुलो पापी मानिएको छ कसैको छीपीएको पाप ग्रहको अगाडि खोली दिनु गौ हत्या समान मानिएको छ ।

जस्को शरिर आलस्यले व्याप्त भै रन्छ जो वारंवार सुतेको हुन्छ जसले निधो पशुलाइ काममा जगाउँछ वल पूर्वक हाँकदछ धेरै भारी दोकाई दु:ख दीन्छ त्यो महा पातकि हुने जो भोक प्यासमा परी आफ्नाले आएको अतिथीलाई सत्कार गर्दै न त्यो नरकमा पर्दछ ।

छाडी जानु पर्छ यो पिंजरा

छाडी जानु पर्छ पछि यो पिँजरा
किन नलिनु यो हरी नाम
साथी संगती तेरो येकाती रहला
जैल छुटी जाला विती यौ जाला पिंजरा
किन नलिनु हरी नाम ।
छाडी जानु पर्छ यो पिंजरा
जहान वच्चा तेरो घरबार रहला
पाप र धर्म साथ साथै जाला
किन नलिनु हरी नाम
छाडी जानु पर्छ पछि यो पिंजरा
कर्म कर्तु तेरो साथमा रहला
दैवको ईच्छा निश्चय पुऱ्याई हालला

किन नलिनु हरि राम

भाई दोस्तान तेरो उदेर जाला

मन पछु ताउला बितिजाला पिंजरा

पिँजरा किन नलिनु हरी नाम

मेरो प्राण छुटोस्

मेरो प्राण छुटोस भगवान

सन्ध्या कालमा श्री पशुपति

आरती घण्ट वजोस

आर्य घाटमा कलकल जलमा

सितल वायु वहोस

अर्ध जलमा भजन सुनी सुनी

मेरो प्राण छुटोस भगवान

राम नामको केशरी ब्डने

गिता शिरान बनोस

चन्दन लेपन छिनमा तुलसी जलले कण्ठ भिजोस्

राम नाम यो उच्चारण गरी गरी

मेरो प्राण छुटोस । भगवान

आत्मीय जनहरू कोही रोउन

सारा शान्त हवस जगवान

मेरो प्राण छुटोस

बटुवा आफ्नै घर तिन लागे

यस्तो भाव फिजोस

मेरो प्राण छुटोस्

भगवानलाई भेटाउन खुशी गर्न क्रोध लोभ अभिमान भए सम्म पाउन सक्दैन भन्ने निश्चय छ।

शंकर पुरमा बस्ने देव ब्राम्हणको श्रीमती चन्द्र वदन थिए विष्णुदेव पण्डितको काम गर्दथिए पन्डितनीको गर्भ धारणमा पन्डित परलोक भए।

पन्डित नभए पछि उन्की श्रीमतीले असहाय दुःख पाइन त्यसै मौका छोरा पैदा भयो जमानहरू द्वारा वल्न तल्ल कर्म काण्ड सिध्याएका थिए।

हुँदा हुँदै बालक ५ वर्षको भएपछि गुरु कुलमा राखी पढाउन पनि सक्ने सामर्थ भएन आमाको पुकारले दयालु जजमानले पाठशालामा भर्ना गरी दिएछ आर्थिक कमजोरीले गर्दा गुरुलाई खुशी गराउन सकेको थिएन त्यसैले ती पण्डितको छोरालाई गुरुले त्यती राम्रो नपढाए पनि दुःखी हुनाले उन्को मन विद्या उपार्जन गर्नमा नै भएको हुनाले पाठशालाम अरू विद्यार्थीले ती गरीब ब्राम्हणलाई उछिन्न सकेको थिएन।

ततपश्चात सबै धनीक छोराहरू मिलि ती गरीब बच्चा ब्राम्हणलाई पाठशाला आउँदा वीचमा जङ्गल पर्ने हुनाले जङ्गलमा पुगेपछि बाघ आयो भन्दै चिच्याई अरू सबै लडकाहरू अघि दगुर्दै जाने गर्दथिए।

ती गरीब ब्राम्हणको छोरा निबल तागत थिएन अरू साथी भन्दा धेरै पछि पर्दथ्यो। एक्लै जङ्गलको बाटो सारै अतासी थियो घरमा पुगेपछि आफ्नी आमासंग साथीहरूले जङ्गलमा बाघ आयो भनि अत्याउन लागी जाने गर्दथियो मलाई सारै डर लाग्छ भनी आमासंग कुरा गर्दा।

गरीव ब्राम्हको आमा भन्दछीन बाबु मँ ढीकी जाँतो गरी तिमीलाई पालनाल गर्नु पर्दछ अरू हाम्रो सहायत कोही छैन बाबु तिम्रो साथीहरूले तिमीलाई जङ्गलमा छोडी जाने गर्दा तिमीलाई डर लागे कृष्ण दाई मलाई रक्षा गर्नु भनी जोरसंग पुकार गर्नु कृष्ण आई रक्षा गर्ने छ भनि आमाले भनेपछि आमाको बचन मानी छोडी जाँदा बालक ब्राम्हणले जङ्गलको अत्यासले जोरसंग चिच्याउँदै कृष्ण दाई मलाई रक्षा गर्नु होस

भनि वरावर कराउने गर्दा गर्दै पिताम्बरको धोटी पहिरीरहेको हातमा मुरली लिने मनोहर मूर्ति वाला कृष्ण आई पऱ्यो भनि बृाम्हणको अगाडि आई भन्नु हुन्छ ।

वालख बृाम्हण भन्दछ घरसम्म पुऱ्याई दिनु पर्यो भने पछि मानिसहरूको आवागमनको स्थान नजडिकमा पुराउने गर्दथियो बच्चालाई जङ्गल डर लग्दो थियो र जोर संग कृष्ण दाई भनि जङ्गलमा पुकार गरेपछि कृष्ण दाई जुन समयमा पनि आउनु हुन्थ्यो ।

एवं रीतले १ समय पाठशालामा सरश्वति पुजा जाने समयको आयोजना हुनाले सबै लडकालाई मास्टरहरूबाट फलफुल रोटी यठा सके ल्याउनु भनि आदर गरेको थियो ।

वृाम्हण वालकले पनि ली जानु पर्ने हुन आयो आमा संग भन्दा विहान बेलुका हात मुख जोर्न समस्या छ तिम्रो निमित्त केही दिन सक्दैन उही कृष्ण दाई संग माग्नु भन्ने आमाको वचन मिल्यो ।

वालख वृाम्हणले पुकार गर्दा कृष्ण दाईसंग भन्नु हुन्छ सरश्वती पुजा गर्नु यस बाटै आउनु पर्दछ मलाई बोलाउनु र दिई पठाउला भन्नु भएपछि पुजाको दिनमा सबै लडकाहरू लि. हिंडेको देखा पर्न लाग्यो आफुसंग केही नभएको देखि बृाम्हण वालख जङ्गलमा सारै जोर पूर्वक कृष्ण दर्दको पुकार गर्न लाग्यो पछि कृष्ण दाईले १ चौठाईसम्म जाने माटोको गवुवामा दहीं ल्याई बाम्हण बच्चालाई दिनु भएपछि वच्चा भन्दछ दाई सबै साथीहरूले पाठा पाठी भन्दा बढी दही रोटीका किस्तीहरू लगे म गरीब हुनाले केही लगीन तपाई कै आधारमा आएको छु यती १ चौठाई दही कसैले लिने छैन भन्दा कृष्ण भन्नु हुन्छ बाबु यती दही भए पुग्छ हामी गरीवले धेरै लैजानु हुदैन भन्नु भए पछि ती बृाम्हणले १ चौठाई दहीको गमुवाली सदश्वती पुजामा सामेल हुन गयो अरु धनी वर्गका छोरा छोरीहरूले धेरै दही रोटी केरा लीई आएको हुनाले माष्टरहरूले ती धनिका

छोरा, छोरीहरूले ल्याएको दही केरा रोटीहरू मात्र लिई स्वीकार गरे गरीव ब्राम्हणले केही भन्न नसकेको लाजले कुनामा त्यसै बसी रहेका थिए ।

पुजामा गएको सबै विद्यार्थीहरूलाई खुवाय तर केही बाँकी हुँदैमा दही सकिएछपछि त्यसै बेला गरीब ब्राम्हणले केही दहि ल्याएको कुरा मास्टरहरूमा याद आयो ।

ती वच्चाको गबुवाको दहि सानु भाँदामा खनाइ लिदा ती भाँडा भरियो दही बाँकी भयो त्यस्तै अरू सानातीना भाँडा सबै भरियो हुँदाहुँदै ठुलो भाँडाहरू पाइन त्यस बखत ब्राम्हण बच्चालाई माण्टरहरू भन्दछ यो दहि कहाँ बाट कस्ले दिएका हुन ।

वच्चा भन्दछ मेरो कृष्ण दाईले दिनु भएको हो भन्दा माण्टरहरू भन्दछन कृष्णदाई कहाँ वस्नु हुन्छ मलाई भेटाई दिन सक्छु भनेपछि मास्टर पनी जङ्गलमा जाँदा बच्चाले देखि माण्टरको हात समाई कृष्ण दाईको हातसंग जोडी दिदा पनि माण्टरले देखेन र भेटाउन सकेन ।

मायामोह लोभमा फसेका मानिसले भगवानलाई कहाँ भेटाउन सकिएला ब्रास्हण बच्चासंग लोभ क्रोध केही नभएको भनि सम्झी माण्टर गए ।

चारधाम तीर्थहरू जाँदा

गया, फाल्गुनदि, यजाधर नाथ, श्री विष्णु चरणमा पदुका बौद्धगमा, क्षयबट गरूड दर्शन ।

कलकत्तामा हवडा

चौरगी, काली, विरला पैलेटोरीया, मेरारीपल, तारकनाथ, गंगासागर, गंगा श्री, जमुना श्री, कपीलदेव, जगन्नाथ, कोर्णकहीरोणी

कुण्ड । अरूण स्तम्भ, बृम्हयासन भंडप, चक्र तिर्थ, वडी हनुमान चक्रनारायण ।

कर्नान्तक

सुर्य मन्दिर, वार चक्रको सूर्य रथ, सुर्य चक्र, भव्य मन्दिर पुरीबाट जाने, **भुवनेश्वरः**– विन्दु सरोवर, पाप नासिनी, गंगा, यमुना, कोटी तिर्थ देवी ।

पापहरा मेघतिर्थ अलाबुतिर्थ अशोक कुण्ड, वृम्ह कुण्ड श्री लींगराज-मंदीर पुरीवाट जाने ।

मद्रासः– पार्थ सारथी जी को मन्दीर कपिलेश्वर जि मंदीर, फोर्ट वीलीयम किल्ला मैरोना चिना वजार आर्को नाम यहि वाट शिव कान्छी, विष्णु कान्छी र श्री तिरुपति वालाजी वस वाट जाने ।

त्रीचनापल्लीः– कावरी स्नान गणेशजीको मंदीर रंगनाथ शेषनाग माथि भगवान नारायणको दर्शन रंगनाथजी गोल्डेन राकमाथी, विनायक जम्वुकेशर जल वत्तालीमग सप्त गंगा स्नान मदुराईः– महाविशाल धर तीमाथि स्वर्ण श्री मिनाक्षी मन्दिर प्राचिन कदम्बे वृक्षी सहश्र मण्डप जलतर्र वृद्धान स्तम्भ, अँधेरा मण्डप, श्री स्वकर्णाणी सरोवर ।

श्री रामेश्वर शिव मन्दिर र परीक्षा, गंध माधव, सती यही पर्ततवाट हनुमान जी कुडेर समुद्र पार गरेर लंकामा पुगेको थियो । श्री राम भरोशा लक्ष्मण तिर्थ भगवानको शयन राम सेतु समुद्र स्नान समुद्र माथि १४२ खम्वा दाला पुलको दृश्य धनुष कोटी स्नान ।

टिस्नेल भली: र यहाँबाट कन्या कुमारी शुष दूम, लवना रावण तथा केप विश्व प्रशिद्ध सुर्योदय दर्शन अरव सागर वंगोपसागर हिन्दु महा सागर कानिवेणी संगम् ।

त्रिपतीवालाजी: त्रिपती बालाजी द र्शन ती रूपलाई यसै पर्वत म थि राजा दशरथले पुत्र प्राप्तको लागि तपस्या गरेको । आकाश गंगा पाताल गंगाको स्नान ।

नासिक:– पञ्च बटी गोदावरी स्नान, कपील मुनी आश्रम यही स्थानमा सुपनखाको लक्ष्मनजिले नांक काटेको थियो ।

बम्बई:– देवीजीको संदीर, महालक्ष्मी जीको मंदिर एलीफेन्टा गुफा तुलसी तलाउ मछली घर एक्वेरिवम्, कमलानेहरूपार्क, इन्डीया गेट म्यूजीयम आदि ।

अहमदाबाद:– महात्मागान्धीको सावर मती आश्रम ।

श्री द्वारीकापुरी:–द्वारिकाधिस, रूकमणि गोपितलाव, नागेश्वर ज्योती लिङ्गनरसिंह जी को हुन्दी स्वीकार स्थान, स्याप सरोवर, शारदा मठ, सुनको क्षरीका, मत द्वारीका कृष्ण सुदामा भेट, साक्षी गोपाल, रणछोडजी, उज्जैन:– सीप्रानदिस्नान महाकालेश्वर दर्शन भरयी गुफा, मथुरापुरी यमुना स्नान बर्साना कंश किल्ला, गोवर्धन, द्वारीका धिस बाँके विहारी जीको मन्दीर सके ८४ कोशपरिक्रमा ।

नयाँडिल्ली:– लक्ष्मी नारायण मन्दिर, पाण्डव किल्ला, संसदभवन, राष्ट्रपति भवन, चिडिया घर, लाल किल्ला, रामघाट महात्माको समाधि, शान्ति भवन, नेहरूको समाधी, कुटुमीनार ।

कुरूक्षेत्र:– सुर्य कुण्ड, गिता उपदेश स्थल, वान गंगा, महाभारत युद्ध स्थल ।

हरीद्वार:– ब्रम्ह कुण्ड, हर किमैदि गंगा स्नान, यहिंवाट ऋषी केश ।

ऋषी केश:– भारत मन्दिर, स्वर्ग श्रम शंकरजी कार्य सुरादश प्रजापतीको यज्ञ स्थल, कनक खलमा वद्री केदार, गंगोत्री यमुनोत्रीको प्रमुख द्वार हरीद्वारवाट नै जानु पर्दछ ।

बारानण:– श्री विश्वनाथ गंगा स्नान, विश्व विद्यालय, सारनाथ सामनगर, हरीचन्द्र घाट, तुलसी मानस मन्दिर, प्रेत कुण्ड ईत्यादि ।

इष्टेसन

रक्सोलवाट : मजफरपुर
मजफरपुरवाट : पटना.
पटनावाट : गया,
गयावाट : कलकत्ता,
कलकत्तावाट : जगनाथपुरी
जगनाथपुरीवाट : गंगासागर,
गंगारवाट : मद्रास,
मद्रासवाट : इरोड,
इरोडवाट : ट्रीचिरापल्ली,
ट्रीचिरापल्ली : मदुराई,
मदुराइवाट : टिरू मेलमैली,
टिरू मेलमैली : मदुराई,
मदुराईवाट : रामेश्वम्,
रामेश्वरम्वाट : ट्रीचिरायल्ली,
ट्रीचिरायल्लीवाट : इरोड,
इरोडवाट : आरको नाम,
आरको नामवाट : मिटियु,
व : मिटियुबाट : नासीक पु,
नासीक पुवाट : भूसावल,
भूसावलवाट : सुरत,
सुरतवाट : अहमदावाद,
अहमदावादवाट : हाथा,
हाथावाट : द्वारीका,
द्वारीकावाट : हाथा,

हाथावाट : अहमदावाद,
अहमदावादवाट : उज्जैन,
उज्जैनवाट : नागदा,
नागदावाट : मथुरा,
मथुरावाट : नयाँ दिल्ली,
नयां दिल्लीवाट : कुरूक्षत्र,
कुरूक्षत्रवाट : हरीद्धार;
हरीद्वारवाट : लखनउ,
लखनउवाट : वनारस,
वनारसवाट : पटना,
पटनांवाट : वरौनी,
वरौनीवाट : मुजफरपुर,
मुजफरपुरबाट : रक्सोल ।

हरी भजनले खुसी हुन्छ

हरी भजनले खुसी हुन्छ (धु)
कोहि पुष माघको तुसारो
वाग्मतिमा डुव्कन्छन
पाँच आच विप्र वस्छन
कोहि कोमल पाक खियाई
मन्दिर मन्दिर मडकन्छन्
कोहि नीजर्लनी राहार बसी
देहलाई दुख दिन्छन्
कोहिमा लानी त्यसै फिराई
आँखा चीम्ली जप गर्छन

कोहि पद्न सनमा वसीकन
बृक्षमुनीमा तप गर्दछन
कोहि थोत्रा स्तोत्रहरु
के के गुण गुण गुण गुण गर्छन
कोहि घन्टौ घंटी पुजा टीन टीन टीन गर्दछन् ।
वेद उपनिषद पुराणाको
सार यहि हो हरिको नाम
आफ्नो सानो कुटीमा नित्र
बसन सारा तिर्थधाम
शंख चक्र गदापद्म लिइ
उनी अगाडी उभिन्छन
ज्योति पुजनी रन्जन मुर्ति
आई दर्शन पनि दिन्छन् ।
हरी भजनले खुसी हुन्छन ।

मोहन प्रेमबीना

मोहन प्रेम बिना नहिमिलता
चाहेकरले काँटी उपाए
मिलेन जमुना सरस्वतीमा
मिलेन गंगा नुहाय
प्रेम सरोवर मँ जव डुवे
प्रभुको झलक देखाए
मिलेन पडीत और ज्ञानीको
मिलेन ध्यान लगाई
अढाइ अक्षर प्रेम पढेता

तिम्रो गुण खाली छ पन्छी
कहाँ होला भेट, कृष्ण कैले होला भेट
तिमी पन्छीतरूवर वासी
म तछस्वी देह निवासी
आउमिली जुली वंशी वजाउ
निधुवन जाउं रास रचाउ
होला कहिले भेट, कृष्ण
श्रावण आयौ तिमी आएन
वीकल भएरसव झुला। बरसन लागे
अश्रुधारा। होला कहिले भेट
सुखको सपना, दुखको विपना
कति धाउँछ यो दुखि मनमा
होला कहिले भेट,
मनको ब्यथा बुझ्दैन कसले
हायकथँ भन्दछ कसले। होला कैले भेट।
जो छ बुझ्ने बुझ्दैन त्यसले
होला कहिले भेट।। कृष्ण

प्रेमले भजनु राधेश्याम

प्रेमले भजनु राधेश्याम
सफल हुनेछ काम तमाम
द्रोपदीजाको वस्त्र तानी
देइजत्त पार्ने मनमा ठानी
शरण परिन जब दयालु जानी
सारी वनेतव श्री घनश्याम

प्रल्हाद देखि दैंत्यरीसाइ ।
मार्नै आटे खडग समाइ
नाम रामको रहे पुकारी
प्रगट भए हरि फोरी धाम
ग्राहको मुखमा गजेन्द्र पर्दा
मर्नै लागे लडडालडडा
नाम लिइ हरि निश्चय गर्दा
डौडी आए श्री भगवान
वालख ध्रुबले हेला पाइ
वनमा खोज्दै धाइ धाई
आखिर प्रभुको ध्यान लगाइ
ध्रुव पद पाए सुख विश्राम
भुप नहर्ने चोर नचोर्ने
जल अग्नीले केहि नगर्ने
जनम जनमको कलमष हर्ने
प्रेम भक्तीले जप श्री राम ।

✷

भजो नारायण भजो नारायण

भज नारयण सज्जन हो

१) मर्नु छ निश्चय भोली की पर्सी
चाहिन्छ सहारा उसदिनको
२) क्षण पल घडी दिन सांझ विहान
घडी घडी नाम भज वरू छोड खाना
३) काल जमाउछ खेल तमासा

आयुघटे तर घटदैन आशा

४) देह हुनेछ नाङ्गो केहि हुदैन
नाउं वाहेक अरू सम्पति हुदैन

५) चितामा राखि देह जलाउन
सम्झन्न त्यो दिन मन आशैमा जान्छ
भजो नारायण भजो नारायण
भजो नारायण भज सज्जन हो ।

६) घरद्वार त्यागी जोगी हुन थाल्छन
तेही जोगी पछि भोगतिर ताक्छन

७) हुने छैन पछि जोगी भएको सार
घर परिवार सम्झी जान्छ द्वारद्वार

८) साधन वेगर जोनगरि टार वार
दिन मात्र खेर गयो त्यसैको वारवार
भजो नारायण भजो नारायण भजो नारायण ।

बुद्ध

विश्वका तारा हाम्रो सहारा २
हे बुद्ध भगवा २
आयौं प्रभुको चरण सरणमा २
गर्दै प्रभुको ध्यान २

विश्वका तारा

छैन कोहि ज्ञानको ज्योति
सत्य दिलाउने हामीलाई १
प्रेम नै छन हाम्रो बौधीको ज्ञान १
जगमा फिजाउने ज्ञानलाई २
विश्वका तारा हाम्रो सहारा
लेउ शरणमा देउ ज्ञान १
भक्तको दुख हटाउन १
आयौं सत्ये मार्ग देखाई १
देउ मोक्षको यान २
विश्वका तारा हाम्रो सहारा ।

श्री कृष्ण लीला

रचना :- अनिता श्रेष्ठ

हेरन श्यामले लीला रचायो
वृन्दावनमा खुशीले छायो
कुञ्ज गलीमा दही चोरी खायो
श्यामले धुमधाम मचायो
राधाले जव मधुवन धाए
श्यामले मधूर वशी बजाए
ग्वालवाल सव अति रमाए
मधुवनले अब फूल वर्षाए
वृन्दावनमा पूर्णीको रात
गोपीवरू मिली श्यामको साथ
लिए सबले हातमा हात
रास रचाए अनाथको नाथ

नतवर नतै समाय
मोहन प्रेम वीना नहि मिलता
चाहेकरले कोटी उपाए
मिलेन मन्दिर मसजीत मै
मिलेन अलख जगाए
कहत विन्दु गोश्वामी
भक्तौको सनमान मोहन प्रेम विना नहीं मिलता ।

सरणागती

यो लोक परलोकका दुखबाट छुटकारा पाएर नित्य अखण्ड परमानन्द को प्राप्तका निमित्त भगवानको सरणागत नै मुख्य उपाय हुन । एक पटक सर्वभावले आफ्नो परमात्माको चरणेमा अर्पण गर्दछ, त्यो सबैको लागी निर्भय निश्चिन्त परम शुखी हुन्छ, उसको योगक्षमको समस्त भार भगवान स्वयं बहन गरिदिनु हुन्छ । स्वयं केवट बनेर ससार सागरको जालबाट उतारी सुरक्षित तरीकाले परमानन्द धाममा लगी दिनु हुनेछ उसले कुनै कुराको चिन्ता गर्नु पर्ने छैन ।

सरणागती भन्ने शब्द वाक्य प्रयोग गरेरमात्र छैन फेरी चुप लागी वसी रहनु पनि सरणागती हैन । सरणागतीमा क्रिया त्याग गर्ने त प्रश्नै छैन । सरणागती भक्त त आफ्नो अहं र अहं संग सम्बन्ध हुने सुक्ष्म भन्दा सुक्ष्म भावको पनि परमात्मालाई अर्पण गरी दिन्छ ।

उसको मन बुद्धि सारा क्रियाहरू परमात्माको मन अनुकुल हुन जाने छन यसै प्रकार मन बुद्धि इन्द्रीय शरीर समस्त प्रपन्च सहित सर्वभावले समर्पणनै सरणागतिका स्वरूप हो ।

प्रभुको हातमा आफु सोपी दिएपछि भय चिन्ता हुनेछैन ।

सरणागतीको साधनमा साधकले चार कुराको ध्यान राख्नु पर्दछ।

१) जुन परमात्माको सरणागत ग्रहण गर्दछ उसको निरन्तर समरण राख्नु।

२) उसको इच्छाया आज्ञानुसार जीवन वनावनु।

३) जे जस्तो प्राप्त हुन्छ उसको संन्तुष्ट रहनु।

४) कुनै पदार्थको चाहना नराख्नु यस्तो जति भाव बढ्दछ सरणमा अग्रसर भं रहने सम्झनु।

वैराग्य

वैराग्यको कुरा वैराग्यवानले नै भन्न सक्छ किन भने वैराग्यवान पुरूषका साथ वैराग्य मुर्तिवान भएर हिड्दछ उनी जुन वाटो हिड्छ त्यहि वाटो वैराग्यको वारि आउँछ। वैराग्यवान पुरूषको आँखावाट वैराग्यको लहर चारौ तर्फ फैली रहन्छ। जुन मानिसको हृदयमा वैरागको भाव जागृत हुन्छ उसको तिव्र हुन्छ। वैराग्यकोसाथ उपरामता एवं ध्यानको अविछिन्न सम्वन्ध छ। अघिअघि वैराग्य उसको पछि उपराम तथा यी दुवैको पछि परमात्माको ध्यान हो।

वैराग्यवान पुरूषको दर्शनमात्रले वैराग्य उत्पति हुन्छ वैराग पुरूषको प्रवचनले वेश्या पनि वैराग्य भएका थियो।

अब समाज सुधार प्रभु

अब समाज झट सुधार प्रभो
सवदिनको दुखटार प्रभो
अवला पगला सब दुखि मऱ्यो
जसको वल यो उसको सव भो
व्रत नियम सु संयम प्रेम घट्यो

नीतयोग र पाठ अनेक टुट्यो
वरणाश्रमको धर्म घटयो
सुख शान्ति विवेक विचार छुट्यो
नत न्याय यो नत मान रहयो
झन कुटनीती वेवहार भयो
कसको भरमा अब को परने
सतमार्गमा पनि कसरी अडने
अब जात कुजात भने नहरे
द्वीज ब्राम्हण पुल्कस एक भए
झन भक्ष अभक्ष चपाइ लीने
सब हिन्दु समाज मिटाइ दिए
परमारथ शास्त्र विवेक नभै
अब स्वारथ शास्त्र प्रचार भई
क्षण सुख निम्ती भुलेर सदा
प्रभु याद भएन मनुष्य भई

★

जगते सारगुहरीयानाँ

जगते सारगुहरीयानाँ ॥ ध्रु ॥
कस्यप स्यायत नरसिंह जुया दील
तछ्याना लोथ यायाँ
कीसीया कण्ठ तंकावालवं,
कपा छफो पलेस्वां जगते
द्रोपती यागु इज्जत कायमफु
पसिन्छ्याको हे सा साँ

ब्याधायात मुक्तयानबिल
अखतं नांकासां-जगते
सवरी यागु वयर नयावील
क्वजात चींपसां
विदुरयाछें पाहां जुयानल
केराखोला काकाँ
भक्ती भाव यायव खुसीजुइ
झिके छुं मदु सां-जगते
फक्व प्रभु या नाँ मुँकाका
पुल्यम्वागु दाँछी दाँ।

दया धर्म याय् फतले

दयाधरम या फतले
नीन्हु प्यन्हुया थ्व ज्यू दतले
पछुतावे जी औसर वंका
अभ्यन तरया ज्ञान खँका
लोमंके मते न्ही नतले
रत्न युजोगुतन झीगु
मनँतुनाथें सिद्ध यायज्यूगु
बनी न्ही औसर द्यंतले । दया
अभीमान तोती प्राण
छन्हु तोतावने मानी
थ्व संसारी सतले ।। दया

गोपी वीलौना

होला कैले भेट कृष्ण ।। धु ।।
दिन बितेमा सवीते, वीते वर्ष अनेक

ॐ पूर्णमदः पूर्णमिदं पूर्णात् पूर्णमदः नुच्यते, पूर्णस्य, पूर्ण मादाय पूर्ण मँ वा वशीष्यते ।

१. संसार समुद्रमा लिन चाहने डुवेर जान्छ जस्ले दिन चाहन्छ त्यो तरेर जान्छ ।

२. शरीरको आवश्यक पूर्तिको निमित्त अनेक प्रवन्ध इश्वरले गरी दिनुभएको छ तर तृष्णाको पूर्तिको निमित्त कुनै प्रवन्ध छैन ।

३. मनुष्यहरू आसक्ती लिएर संसार संग सम्वन्ध जोडी रहन्छ संसार कैले जोडदैन ।

४. यदि परमात्माको प्राप्ती चाहनेले भोग र संग्रहलाई महत्व दिन हुदैन ।

५. संसारसंग मिलेमा संसारको ज्ञान हुन सक्न तर परमात्मासंग अलग रहेमा परमात्माको ज्ञान हुन सक्दैन ।

६. श्रद्धा, उत्साह, प्रेम, निस्कामले निरन्तर शान्ती हुन्छ ।

७. हामीलाई सुःख सुविधा पाइ रहेको संसारको सेवा गर्न मिलेको हो ।

८. सुःख भोग्न नरक सुख दुःख भन्दा माथि आनन्द परमात्मा प्राप्ती यो मनुष्य लोक हो ।

९. प्राणी मात्रको हितमा जस्तो प्रेम छ उस्को निमित्त भगवान भन्नु हुन्छ त्यसलै मलाई नै प्राप्त गर्दछ । तै प्राप्नुवती मामेव सर्वभुत हितेरता (गीता १२।४)

१०. जो गृहस्थी छोडेर साधु हुन्छ उसलाई त्यागी भन्दछ तर असल त्यागी उनै हुन् जो आफ्नु आराम, लोभ वडाई आराम सुख अरूलाई देवस् ।

११. भोगले कैले तृप्ती हुदैन, उसले वास्ना बढदै जान्छ भोग्नेलाई नै भक्षण गरी दिन्छ ।

१२. सच्चा यज्ञ भगवान प्रसन्न जगत कल्याण गर्ने हुन ।

१३. सच्चातप धर्मको निमित्त प्राणलाई वलिदान दिने ।

१४. सच्चा दान दिन:फल दिने त्यस्मा यथार्थ त्याग होस् ।

१५. सच्चा जीवन केवल प्रभूको सेवा र लोक हितमा लागि रहोस् ।

१६. सच्चामरण जो काललाई सदाको निमित्त मार्ने ।

१७. सच्चा त्याग जुन त्यागको सम्झनालाई पनि त्यागी दिनु ।

१८. सच्चा वैराग सवैलाई मनमा राख्न नदिई निकालोसर प्रभू सेवाको लागि एकान्तमा तयार भै रहनु ।

१९. सच्चा विश्वास जो विपत्ती र नासमा पनि प्रभू कृपाको दर्शन गराई रहोस् ।

२०. सच्चा सत्य कैले नमेटोस् भएर हानीमा पनि प्रकाश रहोस् ।

✳

चिरि चाच जल लैगई
नदिन धत्यौनीर
दानकिय धन न घटै
कहिगय दाश कविर
तुलसी पंक्षिन के लिय
घटैन सरूवर निर
धर्म किंय धन घटे
जो सहाय रघुविर

अर्थ

नदी सरोबरको पानी
पंञ्छीले पीएर सुक्दैन
धर्म गर्दा पनी धन सकिदैन

२१. सच्चा योग जो जीवको सत्य सच्चिदानन्द रूप भगवान संग नित्य संयोग गराई दिनु ।

२२. सच्चा धन नित्य प्रभुको सेवा म नियुक्त रहोस् ।

२३. सच्चा वन्धु सुख दुःखमा समान प्रेम गरोस् । साथ नछोडोस् ।

२४. सच्चा मन्त्र प्रभुसंग तुरून्त मिलाई देवस् ।

२५. सच्चा भजन प्रभूको भजनमा निरन्तर प्रेम लागि रहोस् ।

भगवान प्रत्यक्ष दर्शन हुन सक्छ

जस्तै सत्य युग आदि युगमा ध्रुव प्रल्हादले दर्शन पाएको प्रमाण पाउछौ उस्तै कलियुगमा पनि सुरदाश तुल्सी दाशहरूले पनि प्रत्यक्ष दर्शन पाएको इतिहास पाउछौ । विष्णु पुराणमा त सत्य युगमा भन्दा कलीमा भगवानको दर्शन पाउन अति सजिलो बताएको छ ।

सत्य युगमा निरन्तर ध्यानले त्रेतायुगमा यज्ञद्वारा, द्वापरमा प्रजा उपासना गरेर परम गति प्राप्त हुन्छ कलि युगमा त्यस्तो दुःख गर्न नपरिकन केवल नाम किर्तनले मिल्न सक्छ ।

— जस्तै सुकेको लकडी जले पछि अग्नी प्रज्वल भएर जल्दछ त्यस्तै प्रकार सच्चा हृदयवाट प्रेमले पुकारा गर्दा गर्दै भगवानको प्रेममय नामोच्चरणको गंभीर ध्वनीको प्रभावले भगवान प्रकट हुन्छ महर्षि पतन्चलिले पनि आफ्नो योग दर्शनमा भनेका छन् ।

स्वाध्यायादिष्ठ देवतासंग प्रयोग । नामोच्चारणले इष्टदेव परमेश्वरको साक्षात दर्शन हुन्छ जस्तो सत्य संकल्लका योगी जुन वस्तुको निमित्त संकल्प गर्दछ त्यही वस्तु प्रकट भै हाल्छ, उस्तै शुद्ध अन्तस्करण वाला भगवानको सच्चा आनन्द प्रेमी भक्त जुन समय भगवानको प्रेममा मग्न भएर भगवानको जुन प्रेम मयी मुर्तिको दर्शन गर्न इच्छा गर्दछ उसै रूपमा भगवान तत्काल प्रकट हुन्छ ।

गिता अध्याय ११ श्लोक ५४ मा भगवानले भन्नु हुन्छ ।

भक्तत्यात्वनन्यया शक्य अहमेबविधोर्जुन ।

ज्ञातुँष्टुचत्वन प्रवेष्टुंचँ परँतप ।।

हे श्रेष्ठ अर्जुन अनन्य भक्ति गरेर यस्तो प्रकार चतुर्भुज रुप भएको प्रतक्ष देखनको निमित्त तत्वले जान्न एकै भावले प्राप्त गर्न दृढ भक्ति गर ।

जस्तै यौटा प्रेमीले अर्को प्रेमीसंग मिलन हुन कतिकौ प्रयास गर्दछ त्यस्तै भगवान पाउन धेरै उपायहरू मध्ये सर्वोतम उपाय सच्चा प्रेम यसैलाई शास्त्रकारहरूले अव्यभिचारीणी भक्ती, भगवानमा अनुरक्ति प्रेमाभक्ति विरूद्ध भक्ती आदि नामले बताएका छन् ।

जब सत्संग भजन, चिन्तन, निर्मलता, वैराग्य, परमेश्वर विषयक व्याकुलताले विसुद्ध प्रेम हुन्छ ।

भगवानमा विश्वास नै छैन, कसैलाई अलि विश्वास हुन खोज्दैमा विषयको सुख लिप्त भइरहेका कारण भगवात मिल्ने प्रभाव यत्नको जान्न चाहे पनि क्षणिक भक्तिले नै बसिदिन्छ र थोरै साधनले निरास भइरहेको हुन्छ पैसा कमाउने वरावर भक्तिमा परिश्रम गर्दैन ।

कसैले कति परिश्रम गरे पनि दर्शन पाइन भन्दछ तर जस्तै ज्यान जाने भयो भने ज्यान बचाउन कति उपांय गर्दछ त्यस्तै भगवान दर्शनको निमित्त के उपाए गरेको थियो ।

जो मनुष्य शर सयांमा बस्दा पनि पितामह भिष्मले जस्तै भगवानको ध्यानमा मम्त भइरहे जस्तै भगवान पनि उनको ध्यानमा मस्त हुन्छ गीता अध्याय ४ श्लोक ११ मा पनि भगवान भन्नु हुन्छ ।

ये यथा माँ प्रपद्यन्ते स्तयवभजाम्य हम् ।

हे अर्जुन, जस्ले जस्तो मलाई भज्दछ म पनि उनको उस्तै भज्दछु भगवानको तिरन्तर नामोच्चारणको प्रभावले जब क्षण क्षणमा रोमान्च हुँदै आउने छ तब उस्को सम्पूर्ण पापको नास भएर उसको भगवानको सिवाय अरू कुनै वस्तुमा प्रिय नलाग्ने छैन ।

वीरह वेदनाले अत्यन्य व्याकुल भएको कारण आँखावाट अश्रु धारा वहन थाल्दछ तब त्यस्ले त्रैलोक्य ऐश्वर्यको लात मारेर गोपीहरूले जस्तै पागल जस्तै पागल जस्तै भएर जलबाट बाहिर निकालेको माछा समान भगवानको लिए छटपताएको हुने छ त्यसै समयमा ।

आनन्द कन्द श्याम सुन्दर मोहिनी मूर्तिको दर्शन हुने छ यही हो प्राप्त हुने सच्चा उपाय । कसैलाई भगवान पाउन सच्चा इच्छा छ भने रुकमणि, सीता तथा बज्रवालाहरू ले जस्तै सच्चा प्रेमको हृदयले भगवान पाउन विलाप गरोस् ।

कलि युगमा साक्षात दर्शन पाएका व्यक्ति देखन पाउने छैन । यदि दर्शन पाएको भए जस्तै प्रल्हाद भक्तको जस्तै दर्शन पाए पछि लोक प्रसिद्ध आफै भइहाल्ने छ तर भगवान प्रति विश्वास हुनु नै प्रेमको चिन्ह हो ।

मानसिक पुजाविधि गीतामा

अपिचैत्सु दुराचारो भजतं मामनन्य भाव ।
साधुरेवस मन्तव्य सभ्य काव्यव सितो हिसं
क्षिप्रं भवति धर्मात्मा शश्वच्छा न्तिनिगच्छती ।
कौन्तय प्रति जानिही नभे भक्त: प्रणश्यति

गीता (९।३०।३१)

यदि कुनै अतिशय दुराचार पापात्मा पनि अनन्य भावले मेरो अनन्य भजिरहेको हुन्छ भने त्यो साधु नै मान्न योग्य हुन किन कि त्यो निश्चय वाला हुन् । त्यसैले उनी यथार्थ निश्चय गर्ने हुन् ।

त्यसैले त्यो छिटो धर्मात्मा हुने छन् र पर शान्ति प्राप्त हुने छ। हे अर्जुन निश्चय पूर्वक सत्य जान मेरा भक्त नष्ठ हुन सक्दैन ।

जीवात्मा परमात्माको आश्चर्यमय सगुण रूपको ध्यानमा आफ्न मनै मनले प्रभूका शोभाको वर्णन गर्दछ।

अहा कस्तो चरणा र विन्दको निलमणी जस्तो चम्कदै अनन्त सूर्य को प्रकाशित भै रहेका छन् चम्की रहेको नङ्गले युक्त कोमल ओला रत्न जडित सूवर्णको नुपुर शौभाय मान छ।

त्यस्तो भगवानको चरण कमल जाने र जाँधको शरीर पनि निलमणी जस्तै पिताम्वरको भित्रवाट चमक आइरहे छ सुन्दर ४ भुना कस्तो शौभाग्य मान छ ।

माथिल्लो २ भुजामा शंख र चक्र तल्लो २ भुजामा गदा र पद्म विराजमान छ चारै भुजामा कडा आदि सुन्दर सुन्दर आभुषण शौभित छ।

भगवानको वक्षस्थलको मध्य भागमा श्री लक्ष्मीजीका र मृगु लता चिन्ह विराजमान छ र मोती र वैजयन्ती तथा सुबर्ण भाती भातीका पुष्पहरूको माला सुशोभित छ सुन्दर नासिका छ र अग्रभागमा मोति विराजमान छ।

भगवानको दुवै नेत्र कमल पत्रको समान विशाल र निल कमल पुष्प जस्तै खेलिरहेको हुन्छ कानमा रत्न जडित सुन्दर मकराकृत कुण्डल र ललाटमा श्री धारी तिलक र शिसमा रत्न जरित किरिट (मुकुट) शौभाय मान छ।

भगवानका मुखारवींद पूर्णिमाको चन्द्रमा जस्तै गोल गोल मनोहर जस्को चारौं तर्फ सूर्यको सदृश किरणको देदिप्य मान छ जस्को प्रकाशले मुकुट र सम्पूर्ण भूषणको रत्न चम्की रहेको हुन्छ मुसु मुसु हाँसिरहने आनन्द मूर्ति हरि भगवानको ध्यानमा आफ्नो सनमुख सवाहातमा अगाडि

सुकुमार अवस्थाको रूपमा भूमिबाट सवाहात माथि शेष शैयामा विराजमान भएको परमेश्वरलाई मानसिक पूजा धर्नु ।

मानसिक पुजा विधी

ॐ यादयोः पाद्य समर्पयामी नारायणा यनम ।।१

यो मन्त्र भनेर शुद्ध जलले श्री भगवानको चरण कमल धोयर उस जल आफ्नो मस्तकमा थारण गर्नु ।

ॐ हस्तडोरध्र्वं समर्पयामी नारायणा यानम ।।२

यो मन्त्र भनेर श्रीहरि भगवानलाई हस्त कमलमा पवित्र जल चढाउनु ।

ॐ आचमनीय समर्पयामी नारायणा यानम ।।३

यो मन्त्र भनेर श्री नारायणको आचमन गरावस् ।

ॐ गन्धम समर्पयामी नारायणा यानम ।।४

यो मन्त्र पढेर श्री हरि भगवानलाई ललाटमा चन्दन लगाउनु ।

ॐ मुक्ता कलं समर्पयामी नारायणा यानम ।।५

यो मन्त्र पढेर वगवानको ललाटमा मोती लगाउनु ।

ॐ पुष्पं समर्पयामी नारायणा यानम ।।६

यो मन्त्र पढेर भगवानको मस्तकमा र नासिकाको समानै आकाशमा फुल सुगन्घ छोडी दिनु ।

ॐ माल्यं समर्पयामी नारायणा यानम ।।७

यो मन्ज्ञ पढेर पुष्पको माला हरिको गलामा पहिराई दिनु ।

ॐ धुपँ माघ्रापयामी नारायणा यानम ।।८

यो मन्म पढेर श्री भगवानको अगाडि अग्नीमा धुप चढाउनु ।

ॐ दिपँ समर्पयामी नारायणा यानम ॥९

यो मन्त्र पढेर ध्यूको दिप आरती बालेर भगवानको अगाडि राख्नु ।

ॐ नेवैद्य स पँयामी नारायणा यानम ॥१०

यो मन्त्र जपेर नरिवल मिश्री सहितको फलफुल भोग लगाउनु ।

ॐ आचमनिय समर्पयामी नारायणा यानमम ॥११

यो मन्त्र पढेर श्री भगवानलाई आचमनी गराउनु ।

ॐ ऋतु फल समपँयामी श्री नारायणा यानम ॥१२

यो मन्त्र पढेर ऋतु फल केरा तथा अन्य नानाफल फुल भोग लगाउनु ।

ॐ पुनराचमनी समर्पयामी श्री नारायणा यानम ॥१३

यो मन्त्र पढेर श्री भगवानलाई फेरी आचमनी गराउनु ।

ॐ पुंगी फलं सतां बुलं समर्पयामी श्री नारायणा यानम ॥१४

यो मन्त्र पढेर सुपारी पान श्री भगवानको अर्पण गर्नु ।

ॐ पुनराचमनी मं समर्पयामी श्री नारायणा ॥१५

यो मन्त्र पढेर श्री हरिलाई आचमनी गराउनु फेरी सुवर्णको थालमा कपुरको प्रदीप गरेर श्री नारायण देवको आरती उतार गर्नु ।

ॐ पुष्पाजलीं समर्पयामी नारायणा यानम ॥१६

यो मन्त्र पढेर सुन्दर सुवास आउने फुलको अन्चली भरेर श्री हरि भगवानको मस्तकमा छोडि दिन ।

अनि प्रदक्षिणा गरेर श्री नारायण देवको साष्टाङ्ग दण्डवत प्रणाम गर्नु । त्यस प्रकार श्री हरिको मानसिक पुजा गरेर त्यसपछि उनलाई हृदय आकासमा सयन गराउनु मनले श्री हरिको स्वरूपको वर्णन गरी वारंवार डण्डवत गर्नु ।

नाउँ किन जप्नु पर्नें

शास्त्र भन्दछ,

निस्काम भावले प्रेम पूर्वक विधि सहित जप गर्ने शाधक चाडै लाभ उठाउन सक्ने छ कसैले शंका गर्दछ कि वहुतै मानिसहरू भगवान नामको जप गर्ने हरू छ कोही कसैले विशेष लाभ उठाएको देखेको छैन तर तिनीहरूले विधि सहित जप गर्ने अभ्यास गरेको छैन। अथवा जप रूप परम धनको वदलामा कुनै तुच्छ संशारीक भोग किन्न नाउं जपेको हुनु पर्दछ।

नत्र भने उस्ले विशेश लाभ उठाउनु पर्दछ यस्मा कुनै सन्देह छन सानु ठुलो कामनाको निमित्त नाउं जप्न हुदैन विशुद्ध प्रेमको लागि जप्नु पर्दछ नाउ जप कसरी गर्नु पर्दछ।

महर्षीपतन्जली भन्नु हुन्छ।

तस्यवाचकः प्रणवः।

(योग १। २७)

उस परमात्माका वाचक नाउ ॐ कार हो।

तज्जपस्तदर्थ भावनम।

(योग १। २८)

उस परमात्माका नाउं जप र अर्थको भावना र स्वरूपका चिन्तन गर्नु

ततः प्रत्यकचेतनाधिगमो

प्यन्तराया भावश्च।

(योग १। २९)

उल्लेखित साधनले सम्पूर्ण विघ्नहरू नास र परमात्माको प्राप्ती हुन्छ।

नाउ जप नामीको स्वरूप चिन्तन सहित गर्नु पर्दछ। स्वरूप चिन्तन यूक्त नाउ जपले अन्तरको नास र भगवान प्राप्ती हुन्छ।

नामी नामको अधिनमा छ।

गोश्वामी भन्नु हुन्छ।

देख अहिरूप नाम आधिना

रूपग्यान नहिनाम विहिना

सुमिरी अनाम रूप विनु देखे

आवत हृदय सनेह विसेष।

त्यसैले स्वरूप चिन्तनको चेष्टा गर्नु विना केवल नाम जप कै प्रतापले नै साधकको समयमा भगवान स्वरूपको साक्षातकार आफ से आफ हुन सक्छ विलम्व हुन सक्छ भगवानको स्वरूपको चिन्तन गरेर जपको अभ्यास गरे पछि चाडै लाभ हुन्छ।

नाउ जपको यस्तो महिमा हुदा हुदै पनि नाउमा मानिस किन विश्वास गर्दैन भने नाउको महिमा त्यहि मानिस जान्न सक्छ जस्को उपर प्रभूको पूर्ण दया भएको हुन्छ।

सत्संग प्राप्त हुन्छ र नाउ जपमा श्रद्धा हुदै जाने छ भगवानको दया सबैमा वरांवर भावले हुन्छ तर उस्को अपार दयाको मनुष्यले जान्न सक्दैन तव तक उसलाई दयाले लाभ उठाउन सक्दैन।

जस्तै कसैको घरमा गाडी राखेको धन छ तर त्यो उस्ले जानेको छैन भने उसलाई त्यसवाट केहि लाभ उठाउन सक्दैन परन्तु जब कसै जान्नेले जान्न सके भने उस्ले परिश्रम गरी उक्त धन पाई लाभ उठाई हाल्छ

त्यस्तै प्रकार भगवानको दयाको प्रभावको जान्ने पुरूषको सत्संगले मनुष्यले भगवानको दयाको जान्न सक्छ ।

दया के ज्ञानले भजनको सम्झन थाल्दछ र उसलाई चित वृति भजन मा जान थाल्दछ नित्य निरन्तर अभ्यासले उसको समस्त संचित पाप सवै नष्ट भएर जाने छ उसलाई परमात्माको प्राप्ती हुने छ।

नाम जपले पाप नास हुन्छ भने ज्ञानले नै परपद प्राप्त हुन्छ तर विश्वास श्रद्धा प्रेम र निस्काम भावले गरेको भजनको प्रभावले भगवानले ज्ञान प्रदान गर्नु हुन्छ र भगवानका स्वरूपको तत्व ज्ञान हुने छ त्यसवाट मलाई प्राप्त गर्दछ भनि श्री कृष्ण भन्नु हुन्छ ।

मच्चिता मंगतप्राणा
वोघ यन्त: परस्परम ।
कथपन्तश्च मानित्यं
तुष्पन्ति चरमन्तीच ।।

तेसा सतत युक्तानां भजता प्रिती पूर्वकम ।
ददामि बुद्वि यो गंतं यंनमामु पयान्तिते ।।
तेषाये वानुकम्पार्य महम ज्ञान जं तम
नाश पाम्पात्म भावस्था ज्ञान दिपेन भास्वता ।

(गिता १० । ६-११)

अध्यात्मारामायणको युद्ध काण्ड सर्ग ३ को श्लोक

३८ । ३६ । ४०

श्रृणुवस्यामीते भद्र रहस्यं
ममनिश्चितम्
मद्भक्तानां प्रशान्ता नां

योगिनां वितरागिणाम्

हृदय सितयानी त्यं

वसाम्पत्र नसं सय

तस्म त्वं सर्व दाशान्तः

सवं कल्मष वर्जितः

माध्यात्वा मोक्षसेनित्यं

घोर संसार सागरात्

स्तोत्रयेत त्यठंद्य स्तु

मत्प्रीतय समाभिष्ठ

साहृप्यँ सम वाण्तुयात् ।

श्री रामले विभिषण प्रति भन्नु हुन्छ

हे भद्र सुन म तिमीलाई म आफ्नो निश्चित कुरा सुनाउछु जस्ले मेरो शान्त स्वभाव, विरक्त योग निष्ठ भक्त हुन्छ उसको हृदयमा मर सीता सहित सधैं रहने छु यसमा कुनै सन्देह छैन त्यसैले तिमी सधैं शान्त पाप रहित भएर मेरो ध्यान गरे पछि संसार सागरबाट पार हुने छौं ।

धर्म के हो ?

धर्मको विषय वहु तै गहिरो छ शास्त्रहरू अध्ययन गरेको छैन धर्म ग्रन्थहरूको कर्म ज्ञान छ धर्मको तत्व भन्न म बालख छु जति जानेको छु कार्यमा परिणत गर्न सकेको छैन ।

१. यो लोक परलोकमा कल्याण यर्नें महापुरुषहरूबाट दिइएको शिक्षा धारण गर्न योग्य हुन्छ ।

२. महाँ पुरूष भनेको परमात्माका तत्ववेता पुरूयलाई भनिन्छ ।

३. तत्ववेताको लक्षण गितामा भनिएको छ ।

अद्वेष्ठा सर्व भुतानां मेत्रः करूण एवच ।
निरममो निरहंकार सम दुःख सुख श्वमी ।
संनुष्ठ सततं योगी यतात्मा दृढ निश्चय ।
मर्य्यापितमनो बुद्धि यौमद्‌भक्तः समेप्रिय ।

(गीता १२।१३।१४)

जो सबै विषयमा द्वेश भाव रहिद र स्वार्थ रहित सबै संग प्रेमी दयालु ममता र अहंकार रहित सुख दुःखमा सम रक्ष भावान अपराध गर्नेलाई पनि अभय दिने हुन ध्यान योगमा युक्त निरन्तर लाभ हानीमा संतुष्ट इन्द्रीयहरू बसमा राख्न सक्ने प्रभूमा दृढ निश्चय भएको प्रभूको प्रिय हुन्छ ।

सम दुःख सुख स्वस्थ समलोष्ठा श्मकान्चन ।
तुल्यप्रिया प्रियो धिर स्तुल्य निन्दात्क संस्तुति ।
मानाप मान यास्तुल स्तुल्यो मित्रां रिपक्षयो ।
सर्वारम्भ परित्यागी गुणतितः स उच्चतै ।

(गीता १४।२४।२५)

जो निरन्तर स्थित भएको दुःख सुखको समान सम्झने भएको तथा माटो पत्थर तथा सुनको समान सम्झिने प्रिय अप्रिय र निन्दा स्तुतीलाई पनि समान सम्झोने पुरुषलाई गुणातित भन्दछ त्यस्ता पुरुष छ तर यै हो भन्न सकिंदैन ।

४. हिन्दू धर्ममा श्रयकर हिन्दू धर्म अहिंसा, सत्य, असत्यय, ब्रम्हचर्य, अपरीग्रह, शौच, संतोध, तप, स्वाध्याय इश्वर भक्ती, ज्ञान, बैराग्य, मनको इन्द्रीय दमन, तिक्षिया, श्रद्धा क्षमा, विरता, दया, तेज, सरलता, स्वार्थत्याग, अमानीत्व दम्महिनता, अपेशुनता, निष्कपटता, विनय, घृति, सेवा, सत्संग, जप, ध्यान, नीरवरता, निरभयता, समता निरहंकारता, मैत्री, दान, कर्तव्य परायणता, शान्ति, यो चालिस गुणमा जति वढी गुण हो उहीं मत सबै भन्दा प्रथा श्रेयकर मान्न योग्य हुन् ।

५. यो ४० गुणमा अहिंसा — मनवाणी शरीरले कसैलाई कुनै प्रकारवाट कष्ट नदिनु ।

६. सत्य– अन्तकरण इन्द्रीय द्वारा जस्तो निश्चय गरिएको छ त्यस्तै प्रिय शब्दले भन्नु ।

७. अस्तेय कुनै प्रकारले चोरी नगर्नु ।

८. ब्रम्हचर्य - आठ प्रकारको मैथुनको त्याग गर्नु ।

९. अपरिग्रह— मन वुद्धिले संग्रह्ह नगर्नु ।

१०. शौच– वाहिर र भित्र पवित्र रहनु ।

११. सन्तोष— तृष्णाको सर्वथा अभाव ।

१२. तप– स्वधर्म पालन गर्न कष्ठ सहनु ।

१३. स्वध्याय– परमार्थी ग्रन्थहरू अध्ययन र भगानको नाम र गुणको किर्तन ।

१४. इश्वर भक्ति– भगवानमा श्रद्धा र प्रेम हुनु ।

१५. ज्ञान– सत र असत पदार्थको यथार्थ जान्नु ।

१६. वैराग्य— यो लोक परलोकको समस्त पदार्थको आसक्तीमा अभाव ।

१७, मनको निग्रह– मन वशमा हुनु ।

१८ इन्द्रीय दमन– सबै ईन्द्रीय वशमा हुनु ।

१९. तितिक्षा– शित, उष्ण, र सुख दुःखादि द्वन्दोको सहन शिलता ।

२०. श्रद्धा वेद शास्त्र, महात्मा गुरू र परमेश्वरको वचनमा प्रत्यक्ष जस्तै विश्वास ।

२१. क्षमा— आफुलाई अपराध गर्नेलाइ पनि कुनै प्रकारको दण्ड दिने विचार नगर्नु ।

२२. विरता– कायरताको सर्वथा अभाव ।

२३. दया— कुनै प्राणीको दुःख देखेर हृदय दुःखी हुनु ।

२४. तेज— श्रेष्ठ पुरूषको शक्ति जस्को प्रभावले विषगासक्त निच प्रकृतिका मानिस पनि प्राय पापाचारणबाट हटाएर श्रेष्ठ कर्ममा लाग्न दिनु ।

२५. सरलता–शरिर र इन्द्रौय सहित अन्तकरणको सरलता ।

२६. स्वार्थ त्याग–कुनै कार्यवाट यो लोक परलोक कुनै स्यार्थ नचाहनु ।

२७. अभाविस्व–सत्कार, मान, पुजा नचाहनु ।

२८. दम्महिनता– धर्मद्ध वाढोङग नहुनु ।

२९. अपशुनता–कसैको निन्दा या चुगली नगर्नु ।

३०. निष्कपतता–आफ्नो स्वार्थको निमित्त कुनै कुरा नछीपाउनु ।

३१. विनय–नम्रताको भाव ।

३२. धृति–ठूलो विपति आय पनि गंभीर हुनु ।

३३. सेवा–समस्त जिवलाई सुख दिन मनवाणी, शरिरद्धारा निरन्तर निस्वार्थ भावले आपनो शक्ति अनुसार चेष्ठा गर्नु ।

३४. सत्संग–संग महात्मा पुरूषहरूको संगत गर्नु ।

३५. जप-आफ्नो इष्ठ देवको नाउ वा मन्त्रको जप गर्नु ।

३६. निरवैरता–आफुलाई वैरभाव गर्नेलाई पनि द्वेश नराख्नु ।

३७. ध्यान—आफ्नो इष्ठ देवको चिन्तन।

३८ समता—आफ्नो शरीर जस्तै आत्मा रूपले सबैलाई समान देख्नु।

३९. निरहकारता– मन, बुद्धि, शरीरमा महुं भन्ने र गरिएकौ कर्ममा कर्तापनको त्याग।

४०. मैत्री—प्राणी मात्र संग प्रेम भाव।

४१. दान—जुन देशमा जुन समयमा जुन बस्तु अभाव हो त्यो वस्तु फलको इच्छा नराखी हर्ष र सत्कारले दान दिनु।

४२. कर्तव्य परायणता—आफ्नो कर्त्तब्य गर्नुमा तत्पर रहनु।

४३. शान्ती—इच्छा र वासनाको अभाव हुनु र आतकरणमा निरन्तर प्रशन्न हुनु।

धयाबिउ रे कृष्णयात वंशी पुइमते

धया विउरे कृष्ण यात, बांसुरी पुइमते, बंशी पुइमते,
मुरली पुइमते
वंशीयागु शब्द नाय़व मन, जिगु बोयाजुई,
होश जीगु उडेजुइ,
धया विउरे कृष्णयात, बाँसुरी पुईमते, वंशी पुइमते,
मुरली पुइमते

जडफुकं चैतन्ये जुइ, चैतन्ये फुफं जडजुई,
गोपिफुकं खोयाजुइ, सुद्धि बुद्धी तंका जुई,
धयाविउरे कृष्ण यात, बासुरी पुईमते, वंशी पुईमते,
मुरली पुईमते
देवता फुकं मोह जुई, गन्धर्व फुकँ वज्रभुमी
सुनाँ सुइ त पने फइ, वंशी पुलकी चोने हे फई
धयावीउ रे कृष्णयात, वंशी पुइमते, मुरली पुईमते,
बाँसुरी पुईममते

कृष्ण

कृष्ण, छँ जित गवले सतेगु । हे कृष्ण
दग्ध्र संसारे च्वने जी मफुत ।
लोभ ऑधया वसेलालो चा चा हिला च्वन ।
पञ्च रङ्ग छीनातगु रङ्ग फुकं वनीन । कृष्ण !
फनेलागु मते सिथें, थो शरीर फुइन
गर्भवासे धया वयागु पुरे याय् मफैन ।
थौं धा धाँ कने धा धाँ जीर्ण जुया वनीन । कृष्ण !

✱

हिन्दू जगतका

रचना : अमृत श्रेष्ठ

हिन्दू जगतका प्राण प्रवर्तक
मुरली धरको प्रणाम
गोकुल बासी आत्म निवासी
कृष्ण प्रभुको प्रणाम हिन्दू जगतका
द्रौपतीलाई लाज बचाई
नारी सेवा भाव लियौं
मीरालाई प्रेम दिएर
भक्तिको दिल बहलाऔं हिन्दू जगतका
ज्ञान गीताको पाठ पढाऔ
जगमा प्रभु नैं ज्योती समान
आखिर मार्ग प्रभू प्राप्तिको
प्रेम हो एक महान् हिन्दू जगतका

शिवजीको आरती

जय शिव ॐकारा हर शिव ॐ कारा ।
ब्रम्हा विष्णु सदा शिव अर्धाङ्गी धारा ।।जय।।

एका नन चतुरानन राजे
हंसानन गरूडासन वृष बाहन साजे ।।जय

दो भूज चार चतुर्भुज दश भुज ते सोन्हे
तीनौ रूप निरखता त्रिभुवन जगमोहे ।।जय

अक्षयमाला बनमाला मुण्डमाला धारी ।।
चन्दन मृगमद सोहे भाले शशि धारी ।।जय

श्वेताम्वर पितास्वर वागम्बर अंगे ।
सनकादिक ब्रम्हादिक भुतादिक संगे ।।जय

करमे श्रेष्ठ कमण्डल चक्र त्रिशुल धर्ता ।
जग हर्ता जग कर्ता जग पालन कर्ता ।।जय

ब्रम्हो विष्णु सदाशिव जानत अविवेका
प्रणा वाक्षर के मध्ये यह तिनो एका ।।जय

त्रय गुण शिवजी आरती जो कोइ गावे
कहत शिवा नन्द स्वामी मन वाञ्छत फल पावे।।जय

✱

लेखक– निर्मला काथेष्ठ

आखिर कृष्ण रहेछ साथ
अन्तिम घडी सम्म प्रभूनाथ
अरू त सबै केवल २ दिने साथ

हरे कृष्ण हरे कृष्ण
कृष्ण कृष्ण हरे हरे
के रहेछ जीवन फुलसरी ओईलीने
यो धन यो परिवार भन्दै छाडी जाने
हरे कृष्ण हरे कृष्ण
कृष्ण कृष्ण हरे हरे
भरोशा छैन जीवनको अैले होकी भोली
नाउँ भजे प्रभूको जान पाइन्छ धवन खोली
हरे कृष्ण हरे कृष्ण
कृष्ण कृष्ण हरे हरे

राम वनवास

नमान्नोस सानीमा धन्दा, म आजै जाउँला वनमा, दियं राजकाज सबै छोडी, नमानी फिक्री क्यै मनमा, पिताको धर्म राख्नेछु, असत फललाई चाख्नेछु, जटा शिर्मा म पाल्ने छु, बसी एकान्त निर्जनमा, उहि हो भाग्यमान छोरो, पिता माता दुवै मान्ने, मनिस्फीक्री भइजान्छु, नराखी मोह घंडामा, भरत छन प्राणका प्यारा, म तीनलाई मजै ठान्छु, गरुन राजमै बुझी घर्को, लीइ प्रीती सबै जम्मा, म खाँउला कन्द मूल खाली, वस्त्र सब फाली, वसु ला रूख मुनी हर्दम मिलेभ्रै दामीनी धनमा मता मान्दैन क्यै फिक्री, छ सीताको फगत फिक्री, यसैले पनँगो सिक्री, नतोडी तोडीने तन्म', भए मेरो कसुर केही दिनोस माफ दान अजान जानी, बीदा पाउ विदा हुन्छु, हजुरको एक कारणमाँ, गरून् मङ्गल सबैलाई, सदाकाल विश्व नाथ आई, जीतुन आनन्द वर्षाई, भरतले शत्रु गण रणमा।

चारधामको प्रतमा गर्ने स्तुती

चलो हो साधों चलो हो सन्त श्री गंगा सागर नहाइए
दर्शन द्यौ श्री जगन्नाथ स्वामी आवा गमन मिटाइए

कौने दिशा श्री जगन्नाथ स्वामी कौने दिशा राम नाथ हैं
कौने दिशा श्री रण छोरटीकम कौंने दिशा वद्री नाथ है।

चलो हो साधो चलो हो सन्त श्री गंगा सागर नहाइए

पूर्व दिशा श्री जगन्नाथ स्वामी दक्षिण दिशा राम नाथ है
पश्चिम दिशा रण छोरटीकम उत्तर श्री बद्री नाथ है

चलोहो साधो चलो हो सन्त ।

कौने कारण श्री जगन्नाथ स्वामी कौन कारण राम नाथ है
कौने कारण श्री रण छोरटीकम कौने कारण श्री वद्रीनाथ है

चलो हो साधो चलोहो सन्त ।

भोग कारण श्री जगन्नाथ स्वामी योग कारण श्री राम नाथ हैं
राजकारण श्री रण छोरकटीम तप कारण श्री वद्री नाथ है

चलोहो साधो चलोहो सन्त ।

का चढत श्री जगन्नाथ स्वामी काचढ्त श्री राम नाथ है
का चढत श्री रण छोरटीकम काचढत श्री वद्रीनाथ है

चलोहो साधो चलोहो सन्त ।

अटका चढत श्री जगन्नाथ स्वामी गंगा चढत श्री राम नाथ हैं
माखन मिश्री श्री रण छोरटीकम फल चढे श्री वद्रीनाथ है

चलो हो साधो चलो हो सन्त ।

कौनै पद श्री जगन्नाथ स्वामी कौने फल श्री राम नाथ है
कौने गती श्री रण छोरटीकम कौने थल श्रीं वद्री नाथ है
चलो हो साधो चलो हो सन्त ।

अमर पद जी जगन्नाथ स्वामी परम पद श्री राम नाथ है
अगम पद श्री रण छोरटीकम नीगम पद श्री वद्रीनाथ हैं
चलो हो साधो चलो हो सन्त ।

चारधामकी पञ्च आरती जोनिस दिन गाते है
ध्यान जप तप पुर्ण सिद्धि आपमे आप समान है

चलो हो साधो चलो हो सन्त रेत कुण्ड नुहाइए
दर्सन द्यौ श्री जगन्नाथ स्वामी आवागमन मिटाइए

होरी

ब्रजमे ऐसी होरी मचाइ ।।थे।।

अविर गुलाल मुठा वत ब्रजलेमे, लाल घटा नभछाई
भर पिचकारी परसपर डारत, सगरी चुनरी भिजाई
कुचन पर हाथ चलाई, वृजमे ऐसी होरी मचाई
नैनन सैन दियो राधे सवको, तुरन्त गई लपटाई
छीनलीयो पटपित मुरलीमा, लाल चुंनरी पहराई
श्यामको नारी बनाई, बृजमे ऐसी होरी मचाई
होरी खेले बीना जानेन देहो, तै मोरी लाज गवाई
सगरी चुनरी मोरी रङ्गमे भिजाई, कीनी हे कौन भलाइ
श्याम मौहे दिजो बनाई, वृजमे ऐसी होरी मचाई

राममा प्रिती

जगतको मोह सव छोडी लगाउ राममा प्रिती
असतको जाल सब तोडी लगाउ रामा प्रिती ॥
गयो बालक उमेर खेली बित्यो यौवन भयो झैंगी
बुढो पनले दियो झेली लगाउँ राममा प्रिती
चढायौ मोहको फाँसी असत्ले सत् सबै नासी ।
नछोडोस पापले डाँसी लगाउ राममा प्रिती
घुमी संसार भर आई अनेक आपत्हरू खाइ
नभो संतोष मनलाई लगाउँ राममा प्रिती
लिदामा वेहिसाव धन्दा जगतले हाल्छ झन् फन्दा
लिनु जन्जालहरू भन्दा लगाउँ राममा प्रिती ।
उठाउँ धर्मको झण्डा हरीयमको कठोर डण्डा
भजनको रसगंरू बन्डा लगाउ राममा प्रिती
संगी भै कोही जावैनन् कसैले लान पावैन
कुनै साथ अन्त्य आवैनन् लगाउँ राम माप्रिती
बदल्दा प्राणले चोला खराती देह सब होला
पछी अफशोच गरी रोला लगाउँ राममा प्रिती
सुधा झैं रामको नाउ मिली हामी सबै खाउँ ।
तरी संसार पार जाउँ लगाउ राममा प्रिती ।

श्री रामको आरती

श्री रामचन्द्र कृपालु भजमनु हरण भव भए दारूणम्
नवकं ज-लोचन कंज सुख, कर कंज पद कंजा रूणम्
कंदर्प अगणीत अमित छवी नवनील नीरज सुन्दरम्
पटपिट मानहु तडीत रुचि शुचि नौमी जनक सुतावरम्

भ गुवीन वन्धु दिनेश दानव दैत्य वंशनीकं दनम्
रघुनन्द आनन्द कन्द कौशल चन्द्र दशरथ नन्दनम्
सिर मुकुट कुन्डल तिलक चारू उडार अंग वीभुषणाम
आजानु भुजशर चाप धर संग्राम जीतखर दुषणाम्
इती पदतीतुलसी दाश शंकर शेब मुनिमन रंजनम्
मम हृदयकज निवास करू कामाडीमल दल गंजनम्

–×–

रामको पाउ

छुड्ड मोहको फाँसी, भजुन् श्री रामको पाउ
कठीन सनसार सागर्मा, असल तर्नेछ यैं नाउ ।।१।।

न दौलथ साथमा जाने, नछोरा नाती नै जाने
चटक संसार हो जानी, भजुन श्री रामको पाउ ।।२।।

मिठो बोल्ने दयागर्ने, हवोस खुब सुन्दरी धर्मा
नछोडी दिन्न सुखः काल्ले, छ आधार रामको पाउ ।।३।।

जसोरी आइयो यहाँ, उसोरी सब जना जाँछन्
बुझि यस्तो विरक्ती ली, भजुन् श्री रामको पाउ ।।४।।

सरीरलाई लीइ आयाँ, सरीर छोडी पछी जाँला
भनी शम्भू विचारीले, नजीर श्री रामको पाउ ।।५।।

मत भुलो हरिनाम

मनतु मत भुलो हरीनाम ।।धु।।
माता पिता सुत भाइ है कोहि न आवतकाम ।

इ? संस र स्थान सरी है मनमे रखो राम नाम ॥१॥
काम क्रोध को लाजवनी है मत फसना यहकाम
मनही करता मनही हरता मनकोकरो एकठाम ॥२॥
चित वुद्धि मन अहँकार तजि है तवहि मिले हरिनाम
सिद्धनाथ अरज करी है मनमे रहे हरिनाम ॥३॥
मनतु मत भुलो हरिनाम ।

भुला भुला

भुला भुला फिरे जगतमे कैसा है यह नाता //घु//

माता कहेगी पुत्र लगतु है वाप कहे सुत मेरा /
वहीन कहे, हाँ मेरे भैया स्त्रिया कहे सो जोडा //भु

हाड जले लो लकडी जैसा केस जले सो स्वासा /
सुन्दर देह जलन जब लागे कोहि नहि आवे साँथा //भु

जव तक जिवे माता रोवे वहीनरोवे चौमासा /
स्त्रीया रोवे दिन दिन पिछे और घरकी वासा //भुला

यह कली युगमे जनम दियो है खान पान की आशा /
साँचो बोले भुठा माने झुठा बोले साँचो //जगतमे

निर्धन होके रहना नाहि जहँ तहँ मान घटाके ।
कहे कर जोडि यह पद म.वै रामा जानकी आशा// जगतमे

राग नीर्गुण

काहेगु मान करूनारायण

काहेगु मान कर नारायण एक दिन माटीमे: मिली जाना
माटी खनी २ महल वनायां लोग कहे घर मेरा
न घर तेरा नाघर मेरा दो दिन किन बसेरा ।
जनम मरन नीत लोक घनेरा देखत साम सवेरा
बहुत मन बहुत जियव आखिर सबकोई एक जग जाना
काहेगु मान कर नारायण ।।२
माटी ओढना माटी विछौना माटी करीले सिराना ।
माटीसें माटीमे मीलि जाना हंसा उडी चली जाना ।।
काहेगु मान कर नारायण ।।३
मढी कीनारमे धुँवा उडत है देखत है संसारा ।
चन्दन सरीका लकडी जलाय सून सरीका काया ।।का
राम नामको लुटपरी है जो चहे सोलुटो ।
अन्त काल जब मन पछतै है रूठे है सव संसारा ।।
काहे मान नारायण ।।
झुठी काया झुठी माया झुठा है सब संसारा ।
झुठहि से सब जगत वना है झुठहि नात लगाया ।।
जोबन जीवन बुंदसी पानी बित गए अभिमानी ।
कहतक विर सुनो भाइ सावो एकदिन मरना होगा
काहेगु मानकर नारायण एकदिन ।।

श्री कृष्ण के दर्शन खातीर

श्री कृष्ण के दर्शन खातीर, आय सदा शिव गोकुलमे ।
हाथ चक्र त्रिशुल विराजै मे अलख जगावै नगरी. ।।१

भिक्ष्या ले के आई यसोदा कञ्चन थारी भराइके ।
हिरा मोती कञ्चन माला २ लेयो व बाजी झोरी मे ।।२
हमतो जोगि जङ्गल वासीर रहने वाला पर्वत मे ।
तुमारी भिस्या हम नहि लेंगे लेजाव यशोदा मन्दिरमे ।
तुमरे सुतका दर्शन करके २ पलट चलुङ्गा आसनमे ।
काला नीला सरूप तुभारा बालक देख डरता है ।।४
मायाजालमे फँसी यशोदा २ पुत्र स्नेह सो कहती है ।
तिन लोकके मालिक मेरा २ हरता करता न्यारा है ।।५
ध्यान ज्ञानसे नीत उठी गावे परम पद पर जाता है ।
कहे चैतन्य दाश तुम्हारे अलाख अगोचर ध्याना है ।।
श्री कृष्ण के दर्शन खातीर आए यशोदा गोकुलमे ।

पुस्कर तीर्थ

पुस्कर तीर्थ मिल्लीवाट अजमेहर त्यहाँबाट पश्चिम उत्तरमा करीव आठ माइल मा पहाडको स्थलमा रहेको छ पुस्करमा स्नान गरेर बृम्हा जी र गायत्री, सावीत्री, वीष्णु भगवान अटमटेश्वर महादेवको दशन गर्नु अनिवार्य छ कार्तिक शूक्ल पक्ष एकादशी देखि पूर्णितक मेला लाग्दछ।

पुष्करे दुष्करँ स्नान पुष्करे दुष्करतय
पुष्करे दुष्करो वास: सर्वं पुष्करे दुर्लभ

पुष्कर तीर्थ समस्त तीर्थको गुरु मानिएको छ जस्तै पहाडमा सुमेरु पर्वत पंक्षीमा गरुड देवतामा महादेव त्यस्तै समस्त तीर्थको गुरु पुष्कर तीर्थ मानिएको छ ।

सत्य युगको अन्तमा वृम्हाजीले संसार कल्याणको लागि स्वती: हो स्वती // शब्द भन्दै कमलको फुल वृम्ह लोक देखि भूतलामा पर्यांकीएको पुष्प तया आरण्य भूमीमा खसे पँले जहाँ खसे त्यो जेष्ठ पुष्कर, त्यसपछि मध्ये पुष्कर तेश्रो कनिष्ठ पुस्करको नाममा संसारमा प्रख्यात भयो

त्यसस्थानमा वृम्हाजीले कार्त्तिक शुल्क एकादशी देखि पूर्णितक महायज्ञ गरेका थिए त्यसैले यो पाँच दिन कणतक सप्तपुरी र दश करौड तीर्थ पुष्करमा निवास गर्दछ जो पाँच दिन पावन पुष्करको परीक्रमा गर्दछ त्यो निश्चय नै स्वर्ग प्राप्त गर्दछ।

जब राम चन्द्रजी को १४ वर्षको वन वास भयो तब पुत्र वियोगको कारण राजा दसरथको स्वर्ग भयो। वियोगले उन्को मुक्ति भएन तव राम चन्द्र जी महर्षी दात्रीको आज्ञाले चर्मवती नदी पार गरी कार्कण्डेय संग सोध्नु भयो यो कुन तिर्थ हो यो तीर्थका महात्मा के हुन भन्दा महर्षीलि भने यहाँ श्राद्ध गर्नालि मृतक पीतृको प्रत्यक्ष दर्शन हुनेछ भने पछि रामचन्द्र सीता सहीत श्राद्ध गर्न बस्नु भयो।

श्राद्धको सम्पूर्ण गरेर पीतृको आहान गरे तव राजा दसरथ व्राम्हणको रूपमा, त्यहाँ पुगे तब सीताले दसरथ जी लाई देखेर घुगटले आफ्नो सुख छोपेर टाढा गएर वस्न गए। रामचन्द्रले व्राम्हणहरूको भोजन गराए सीता नदेखेर सोध्नु भयो। किन टाढा बस्न गएको तव सीता भन्नु हुन्छ ससुरोको अगाडि तपाईको साथ कसरी वसु भनी टाढा वस्न गएको भन्ने विन्ति गरे।

समी यित्र प्रमाणि नाँ पिण्ड दहया त्रिपुष्करे

उद्धरे सप्त गोत्र णा कुलनेको उद्धरे सन्त ॥

कीर्तनको स्वरूप

भगवानको नामको महिमा शास्त्रमा जति लेखिएको छ संत महात्माहरूले जति गुण गाएका छन् त्यस्मा केहि पनि अर्थको विवाद छैन जस्तो भगवानको महिमाको अपार महिमा गाउन नसक्नु छ त्यस्तै नाउको महिमा पनि गाई नसक्नु छ भगवान स्वयंले पनि नाउको महिमा गाउन र जान्न सक्नु भएको छैन ।

आफ्नु घरमा पारसमणी भएर पनि जान्न सक्दैन भने मनुष्य दरीद्र वनिरहेको हुन्छ । सारा धन वनाउने साधन आफै संग छ भने पनि दरिद्र बनिरहेको हुन्छ त्यस्तै नाउ जप्ने साधन आफुसंग भएर पनि जप्न जादैन भने मुख भएर पनि खान नजान्नु बरावरै सम्झीए पनि हुने ।

शास्त्रमा नाउको पापको प्रायश्चित रूपमा वर्णन गरीएको छैन पाप गर्न नाउको प्रयोग गर्दछ भने नाउको अपमान हुन जुन चिज पैसाबाट प्राप्त हुन्छ भने हिरा दिनु बुद्धिमानी ठहरदैन जस्तै सूर्य उदय हुनु अगाडि अन्धकार भागी जान्छ । प्रकाश आउछ भने त्यस्तै भगवानको नाउ लिने इच्छाले माव पनि पाप कम भोगेर जान्छ प्रकाश सबै आइरहन्छ ।

भगवानको नाउले भगवानको प्राप्ति गराइ दिन्छ भगवान प्रेम जसलाई पचन पुरूषार्थ भनिएको छ जहाँ नाम वहाँ वैकुण्ठ घाम, नामको प्रयोग नामकै लिए मात्र गर्नु । श्रद्धाका अभाव सदा स्वार्थका भावले नामको यथार्यता आउन सक्दैन ।

पार्वतिले एक समय शंकरजिसंग सोध्नु भयो महाराज हजुर हमेशा रामनाम लिनु हुन्छ संसारको मानिस पनि यत्तिको रामनाम रतिरहन्छ तैपनि के कारण हो उनीहरू उद्धार हूदैन ।

महादेव भन्नु हुन्छ– उनीहरू राम नामको महिमामा विश्वास छैन परिक्षाको निमित्त काशीको घाटमा बस्नु भएको छ, जहाँ रामनाम रटते

गंगा स्नान गरी फर्कन्दा सबै मानिस त्यहीं बाटोबाट आउदै थियो पार्वतीं उस्लाई भन्नु हुन्छ मेरो पतिदेव लडी त्यहाँ खसी रहनु भएको छ। जोनीस पाप हो उसले निकाल्न सक्छ पापी भए भण्न भैं हाल्छ त्यहाँको हिनीस्याप निकाल्ने मानिस पाएन आखिर सत्रेरै गंगा स्नान गरेर एक व्यक्ति आयो र रामनाम जप्दै वहाँ पुग्यो। निकल्नु पार्वतीले भनी भन्नु भयो गंगा स्नान गरे राम नाम लिरहेको छु। एक पटक नामको स्मरणले सारा पाप नास हुन्छ। म सर्वया निष्पापी छु। थो दुवेको मानिसलाई निकाल्छु भनि निकाले। अरूले राम नाम, लिई विश्वास गर्दैन निष्पाप मान्दैन। नाउमा गंगामा पुर्णविश्वास गर्दैन जति शक्ति नाउबाट पाप नास हुन्छ त्यति शक्ति महा पापीले पनि पाप गर्न सक्दैन। हामीले हमेसा नाउंको बेचिरहेछु नाउको महिमा यति वढी मात्रामा हुन्छ, भगवानको नाउमा भगवानमा जति कै चेतन हुन्छ नाउ मेटेर जान्छ भने पनि संस्कार भेटीदैन अन्तकरणलाई मधु मय, प्रकाशमय, गरी दिन्छ कुनै पदार्थको निमित्त नाउ बेच्नु अनुचित हुन्छ। राम नाम परम गोपनीय भने हुन्छ, यस्को मुल्य आफै जान दुध्द अनुसार लगाउछ मणीको गुण साग बिक्री गर्नेलाई थाहा हुदैन जप्नेहरूले मात्र जान्दछ जस्को जति शक्ती हुन्छ उति कै मुल्यवान उस्को निमित्त राम नाम हुन। नामले नाममा प्रेम भए पछि नाम कसरी छोडला सहज आकर्षण उस माथि परिरहन्छ।

नाउको प्रयोग तिन प्रकारले हुन्छ जप, स्मरण, किर्तन, नाम जप, गुप्त हो भावपूर्ण हो। निस्काम भावले होस् मानसिक जपको आधार शक्ती हुन्छ, त्यसले सारा अन्तर करणको शुद्ध गरी दिन्छ।

स्मरण पनि उत्तम छ जस्ले चित्त भगवानमा लगाई रहोस एकक्षणको निमित पनि यता उता नदुलावस किर्तन पनि उत्तम छ मधुर शान्त भाव रहोस नामको महिमा अपार छ तर नाउको सहरा लि पाप नगरोस। पाप

मर्नलाई ताजको सहारा लिन्छ भने भयंकर पाप हुन्छ । नाम लिने निष्पाप बन्नु पर्दछ मनमा यो निश्चय सम्झोस पाप अगाडी आउन सक्दैन । क्रिर्तनमा यो भावना आवस् लोकले मलाई हेरिरहेछ, कितंन प्रभुको प्रेममा हुन्छ स्वयं प्रेम नै प्रेम रहन्छ त्यस्मा प्रभु सिवाय कोही रहन सक्दैन ।

श्री मद्भागवतमा किर्तनको सम्बन्धमा

श्रृण्व् सभद्रणी र थाङ्ग पाणे
जन्मानी कर्माणीच यानी लोके
गितानी नामीन तदर्थ कति
गायन् विलज्जो विचरेद सङ्गा ।

श्री भद्भा ०११।२।३९

संसारको आशा कसरी छुट्ला

हामी भगवानको शरणमा जाउं अथवा संसारको आशा छोड देउ यो दुवैको यौटै अर्थ हुन्छ । संसारको आशा सर्वथा छुटे पछि भगवद अभिलाषी स्वत प्राप्त हुन्छ यो दुई बस्तुमा यौटा मुष्ये सम्झी नाउं अथवा दुवै साथ राखेर भएपनि कल्याण हुन्छ ।

संसारको आश्वय नै खास वाधक हुन संयोग जन्य सुखको आसक्ती संयोग जन्य सुख जुन मिल्दछ त्यस सुखमा मनलाई खिची राख्दछ, मनको प्रेम संसारको सम्बन्ध जड हुन्छ । तिज ढकाटिएमा ससारको आशा छुट्दछ ।

संयोग जन्य सुखको लोलुपता अन्त करणमा छ भने बाहिरी साधु चनोस धन पनि त्यागेर वसीस जंगलमा जावस आशा छुटन सक्दैनन संसारको आशा छुट्न सक्दैन। संयोजक सुख कति छ, शव्द, पर्श, रूप, गन्ध, पाँच विषय र आराम, सत्कार र प्रशंसा, यो आठ संयोजनक सुख हुन यहि खास वाधा हुन, जवतक यो सुखमा आकर्षण हुन्छ, प्यारो हुन्छ तव तक संसार छुट्न सक्दैन, यो जवतक छुट्दैन। यो नछुटिए सम्म भगवानको आशक्ति वन्न सक्दैन परमात्माको भरोसा राख्नु यो संसारको सम्वन्ध छूटेर जान्छ। संयोगजन्य त्याग द्वारा नै छुट्छ। कसरी छुटछ भने मनुष्य भगवानको आश्रय लिएर भगवानको भजन स्मरणमा तलीन होला यस्ता यो सु.ख मिल्दछ। तव छुट्छ। परमाया सुखमा पलोछ। तव हुन्छ त्यसमा संयोगजन्य सुख गनणा हुन सक्दैन। तुच्छ प्रतीहुनेछ मान, सम्मान, योग संग्रह यो सबै सुख केही होइन भगवानको आश्रयवाट आनन्द मिल्दछ।

त्यसरी आनन्द लिने तारिका २ किसिम छ चाहे भावना भक्तीले चाहे सम्झना विवेकवाट भावना द्वारा भगवान तो मेरे हाँ भगवान कीं हु।

मेरे तो गिर धर गोपाल, दुसरानकोइ संसारीक वस्तु छुटेर जाने संगको के को सम्वन्ध जुन छुट्ने चीज हुन जव छुटने वस्तु संग प्रेम गरेर रहेको हुन्छ परमार्थिमा विचार नपुगेकोले मात्र धोखा वस्तुमा प्रेम गर्दछ।

मेरो कर्म ठिक छैन इश्वरले यस्तै कृपा गरे, समय यस्तै आयो, कुसंगत संस्कार यस्तै छ, प्रालव्य यस्तै भयो राम्रो मिलेन भन्दछन् यो सबै वाहाना मात्र हुन।

असल लाभवाट वन्चीत हुने कुरा मात्र हुन ताल्ने कुरा हो, सस्कार भनेको स्वत उपजने हुन, आफुले देखे, सुने, सम्झेको गरेको सबै अन्त सकरणमा राखेपछि सस्कार वन्दछ। आफुले गरेको वाहेकको सस्कार बन्न सक्दैन।

भगवानमा मन कसरी लाग्छ स्वय लाग्छ मन कहाँ जान्छ आफुले जहाँ जहाँ सम्वन्ध जोडछ वहिं मन जान्छ, सम्बन्ध छोडी दिनु मन जान पनि छोडछ ।

अथवा यत्न किन भने असमर्थता आ पछि आउछ, यो भने विधा हामीले वाल्य अवस्थामा सिकेको हो । वचपनमा रोइरोइ कन काम पुरा गर्दछौ । भगवानको हामी प्यारो वच्चा हो ।

हामी वेचैन भए र रोय पछि वाध्य भएर भगवानले पुराउनु पर्दछ । वेचैन भएर रोयपछि भगवानको तागत छैन कि हामीलाई हेरी रहने ।

तर संसारीक भोग वीलास वस्तु रोयर भगवानले दिदैन, पाउने भए प्रालब्धको बस्तु मात्र मिल्न सक्छ भगवान संग परमार्थीक बस्तुमा मात्र रूनु संसारीक दु:ख हुने कुरा रोयर भगवानले परवाह राख्दैन परमार्थीक विषयमा रोयमा भगवानले सहन सक्दैन ।

संसारीक सुख भोग मिल्न रून्छ भने भगवानले पुरा गर्दैन झुट्ठा कुरामा रोयर किन पुरा गर्ने ।

छोरा धन, स्त्री छैन भने सवै बाँकी दु:ख हुन असल दु:ख भगवान संग प्रेम गरे पाइने दर्शन मिल्मे भने दु:ख मित्र हुन्छ यस्तो दु:ख भएर बेहोस साथ रोयमा भगवानले सहन सक्दैन संसार छुटेर जाने वस्तुहो यो छोडर्न कठीनु मान्दछ नछोडने बस्तुलाई छोडन नपरोस भनी खाँदा पिउदा सुत्दा मन वाधा के गरू भनी भित्र दु:ख मान्नु अनी संसारको आश्रय छुटेर जान्छ ।

यस्तो दु:ख भगवानले सहदैन गोपीहरूले यस्तै दु:खताको साथ अली नौनी दिदा संसारको मालिकले संसारले निन्दा गरोस, त्यम्तो प्रभू पनि कायर बनेर लाला नाच भन्दै मा नाच्दछ जस्को हातमा संसार अन्नत ब्राण्हुण्ड डुवाउन तागत छ बेइजतीको प्रवाह नराखी नाच्दछ

हामी पनि त्यस्तै दुखी वनेर नाचो उनको कृपावाट संसारको आश्रय तत्काल छुट्नेछ ।

भगवत सरणागती

यहलोक, परलोकको दुःखबाट छुटकारा पाएर अखण्ड परमानन्द प्राप्त गर्न भगवानमा सरुणागति नै मुख्य उपाए हुन् ।

एक पटक सर्व भावबाट आफु परमात्माका चरणमा अर्पण गरि दिन्छ भने सदाको निमित्त निश्चितता साथ सुखी हुनेछ । उसको योग क्षमका सवैभार भगवान स्वयं वहन गरी दिनु हुन्छ ।

स्वयं केंवट बनेर उसको जीवन संसार सागरवाट वचाएर सुरक्षित साथ परमानन्द मय धाममा पुऱ्याई दिनु हुन्छ । कुनै प्रकारवाट चिन्ता गर्नु पर्ने अवस्था छैन सरशागती योग के वस्तु हो कस्तो हुन्छ । यसमा विचार गर्नु पर्दछ, शरणागति केवल शब्दले हुन सक्तैन निस्काम चुप लागी बसेर हुँदैन यसबाट शरणागति हुन सक्तैन । म उस्को सरशमा आई सके अब मैले हात खुट्टा चलाउन पनि प्रयोजन छैन, उ आफै सबै ठीक गरी दिन्छ भनि कर्तब्य हिन गरी अलखी मनुस्यहरू भन्दछ ।

सरणागति भक्तले अहँ भावना सवै अर्पण गरी दिन्छ मन बुद्धि सबै परमात्माकै जस्तै बन्दछ उसको सवै कार्य भगवानका मनोकुल भएर जान्छ ।

मन बुद्धि इन्द्रीय तथा समस्त प्रपन्च सर्वभावले समर्पन नै शरणागतिको स्वरूप हुने ।

शान्ति निर्भयता निश्चिन्तताको हुन्छ कुनै वस्तुको चाहना पनि हुँदैन परमात्माको शरणगरी रहेकोले निरन्तर स्मरण राख्नु । इश्वरले जस्तो विधान बनाएको छ उसैमा सन्तुष्ट राख्नु । यो भाव जति बढ्छ साधक उतिकै अग्रसर हुँदै जान्छ भन्ने सम्झनु पर्दछ ।

अनन्य प्रेमने भक्ति हुन् तत्व चिन्तामणी

बृण्हानन्दको प्राप्तीको निमित्त भगवद् भक्ती सदृस कुनै युगमा पनि सजिलो उपाय छैन कलियुगमा त छदैछैन। भक्ति भन्न जति सजिलो छ गर्न उति नै गान्यो छ। आदम्बरको नाउ भक्ति हैन। भक्ति देखाउने चिज हैन यो हृदयको कुरा हुन् गुप्त धन हुन भक्ति जति गुप्त रहन्छ उतिनै मूल्यवान सम्झन्छन् भक्ति तत्व सम्झव कठिन छ तर भाग्यवानीहरुले सम्झाना गर्न श्रम गर्नु पर्दैन। उस दया भए परमेश्वरको सरण भैरहन्छ अनन्यसरणागत भक्तको निमित्त भक्तिका तत्व प्रभू स्वयं सम्झाउने छ। एक वार सच्चा हृदयले भगवानको सरणमा पर्दछ भने भगवानले उसलाई अभय गरी दिनु हुन्छ यही प्रभुको बृत हुन्।

सकृदेव प्रपन्नाय तवास्मीतीचयाचते
अभयं सर्वभुतेभ्याददास्मे वृतं मम

वा:रा ०६ ।१८ ३३

भगवानको शरणागती यौटा ठुलो महत्वपूर्ण साधन हुन तर त्यसमा अनन्य हुनु पर्दछ पूर्ण अनन्यता भएपछि भगवानको तर्फवाट तुरन्त इच्छा अनुसार जवाफ प्राप्त हुने छ। विभिषण अत्यन्त आतुर हुदै योतै श्री रामको आधारले नै रक्षा मिल्दछ भने सम्झी रामको शरणमा आएको थियो उसै समयमा अपनाउनु भयो।

कौरवको राज सभामा सबै तर्फवाट निरास भएर देवी द्रोपती ज्योही असरण शरण श्री कृष्णको स्मरण गरेका थिए त्यही समयमा अनन्त चिर बढाइ दिनु भयो। अनन्य शरणको उदाहरण यहि हुन्छ यो सरणागति कष्ट निवारणगति कष्ट निवारणको लागि थियो यही भावले

भक्तहरूले भगवानमा शरणा गति हुनु पर्दछ अनि तत्वका उपलब्ध हुन वेर हुँदैन ।

परमात्मा परम अनन्य विशुद्ध प्रेम हुनु नै भक्ति भन्दछ श्री भद्रगवत गिता तथा अन्य शास्त्रमा पनि विवेचना गरेका छन् ।

मयी चानन्य योगेन भक्तिरथ भिचारिणी

मां ऽव्यभिचारेण भक्ति योगेन सेवये

गीता (१३) १०

यस प्रकारका भायना नारद तथा शाण्डल्य शुत्रमा पनि पाउछौ अनन्य प्रेमको साधारण स्वरूप यहि हो । एक भगवानको सिवाय अन्य कुनै समयमा कसैमा आसक्ती नहुनु । जहाँ जहाँ मन जाग्छ भगवान नै दृष्टिले देख्नु यस्तै अप्रयास बडदै गएपछि आफ्से आफ विस्मृति भएर केवल एक भगवान नै रहेको देख्दछ भने यही विशुद्ध अनन्य प्रेम हो ।

मान बढावे प्रतिष्ठा र यह लोक परलोकको कुनै इच्छाको गन्ध सम्म पनि साधकको मनमा नरहोस भगवान प्रसन्न भएर भोग पदार्थ प्रदान गर्न आग्रह गर्नुभए पनि नलिनु यसमा भगवान नै रीसाउनु भएपनि परवाह नगर्नु । भगवानकोतर्फबाट विषयको प्रलोभन मिल्छ भने मनमा पश्चाताप उदय होस की मैले गरेको प्रेममा कुनै दोष बाँकी नै रहेने छ शुद्ध भावको प्रेमभए भगवानले मलाई लालच देखाउनु पर्दैन थियो । विनय अनुरोध वा भए देखाए पनि परमात्माको प्रेम सिबाय कुनै हालतमा पनि दोश्रो वस्तु स्वीकार नगरोस् आफ्नो प्रेम हठद्वारा अटल अचल रहोस् । भगवानले । जव तक नाना प्रकार विषयको प्रलोभनमा लालच देखाइरहेछ त्यस बखत सम्म सच्चा प्रेमको अधिकारी भएको छैन ।

उत्तम प्रेम भएपछि विषयको चर्चा सुन्दै मुर्छा भएर गिरोस् यस्तो अवस्था नभए सम्म कही न कही विषय वासना भित्र लुकीरहेको छ भन्ने जानुन् विशुद्ध प्रेमको उच्चो साधन यही हुन् ।

विशुद्ध प्रेम भएपछि जुन आनन्द प्राप्त हुन्छ उसको महिमा (अथक नियम) यस्तो प्रेमको वास्तविक तत्व आनन्द प्रेमी नै जान्दछ ।

उत्तम साधक संसारीक कार्य गर्दै पनि अनन्य भावले परमात्माको चिन्तन गर्दछ । साधारण भगबत प्रेमी साधक आफ्नो मन प्रभूमा लगाउने कोशिस गर्दछ तर अभ्यास कम र शक्ति नहुनाले भजन ध्यान गर्ने समयमा पनि उनको मन विषयमा गएको हुन्छ ।

जसको भगबानमा मुख्य प्रेम हुन्छ उ हर समय भगवाबको स्मरण राख्तै सर्वकार्य गरीरहेको हुन्छ जसको भगवान संग अनन्य प्रेम भै रहन्छ उनको समस्त चराचर विश्व एक वासुदेव मय प्रतित भएको हुन्छ । यस्तो महात्मा बहुतै दुर्लभ छ ।

(गीता ७।१०)

यस प्रकारको अनन्य प्रेमी भक्त कुनै प्रेममा यस्तो गहिरो हुन्छ लोक दुष्टिमा पागल तुल्य देखा पर्दछ कुनै कुनै बालक तुल्य चेष्टा देखिन्छ उनीहरूमा संसारीक कार्थ हुन्छ यस्तो भक्तहरूको कार्य लोक हितार्थको निमित्त हुन्छ यस्तो महात्मा एक क्षण पनि परमात्मा भुल्न सक्तैन उसलाई भगवान भन्नु हुन्छ ।

यो मां पश्यती सर्बत्र सर्बचमयी पश्यति
तस्याहन प्रशस्यामी सचमेन प्रणश्यति

(गीता ६।३०)

त्यागले भगवत प्राप्त

त्यो दवा कर्म फलासंग नित्य तृप्तो निराश्वय
कर्मण्य मिप्रवृतो यिनं व किञ्चित्क्करौतिस

(गीता ४।२०)

नहिदेइ मृता शक्यंत कत्तु कमाण्य शेषत
यस्तु कर्म फलत्यागीत्य मिधिसते

(गीता १८।११)

गृहस्थाश्चममा रहेर पनि मनुष्य त्याग द्वारा परमात्मा प्राप्त गर्न सक्तछ प्रभु प्राप्त गर्नको निमित्त त्याग नै मुख्य साधन हुन त्यागलाई ७ श्रेणीमा विभाजन गरीएको छ।

१] निशिद्ध कर्मको सर्वथा त्याग

चोरी, व्यभिचार, भुठ, कपट छल, जवरजस्ती, हिंस्सा, अमस्य, प्रमाद, आदि शाश्त्र विरुद्ध नीच कर्मलाई मन वाणी शरीरले कुनै प्रकारले नगर्नु यो पहिलो श्रेणीको त्याग हुन्।

२] काम्पकर्मको त्याग

स्त्री, पुत्र, धन, आदि प्रिय बस्तुको उद्देश्यले रोग, संकट, नीवृतीको उद्देश्यले गर्ने यज्ञ, दान, तप, उपासनालाई अगाडि काम कर्मले आफ्नो स्वार्थको निमित्त गर्ने यो दोश्रो श्रेणीको त्याग।

३] तृष्णाका सर्वधा त्याग

मान, बढाइ, प्रतिष्ठा, प्रारब्धवाट प्राप्त भएको सम्पतीमा बढाउन निमित्त भगवान प्राप्तीमा बाधा सम्झेर उसको त्याग गर्नु तेश्रो श्रेमीको त्याग ।

४] ऊकारा स्वार्थको निमित्त अऊकार सेवा गराउनु त्याग ।

आफ्नो सुखको निमित्त कसैबाट धनादि पदार्थ वा सेवा गराउने याचनावा विना याचनाले दिएको पदार्थको स्वीकार गर्नु सबै त्याग गर्नु ।

५] सम्पूर्ण कर्तव्य कर्ममा आलस्य र फलको इच्छाको सर्वधा त्याग

देवताको भक्ति, देवताको पुजा, मांता पिता, व गुरूको सेवा, यज्ञदान, तप तथा वणा श्रमको अनुसार आजीविकाद्वारा गृहस्थीको निर्वाह र सरीर सम्बन्धी खाने पिउने जति कर्तव्य हो सबैमा आलस्य र सबै प्रकारको कामनामा त्याग गर्नु ।

आफ्नो जीवनको परम कर्तव्य सम्झेर दयालु परमेश्वरको गुण प्रभाव प्रेमको रहस्यमयो कथाको श्रवण, गर्न आलस्य छोडेर, परम पुनीतको उत्साह पूर्वक ध्यान सहिद निरन्तर जप गर्नु ।

६] इश्वरको भक्तिमा कामना त्याग

यो लोक र परलोक संम्पूर्ण भोगको क्षणभंगु र नासबान भक्तिमा वाधक बस्तु हो भन्ने सम्झेर कुनै बस्तुको प्राप्तको निमित्त भगवान संग

प्राथना नगर्नु मनवा इच्छा नै नराखी मिथ्या जीवनको निमित्त भक्तिमा कलंक लगाउन दिनु उचित छैन।

आफुलाई खराव गर्नेलाई पनि भगवान खराव गरी देवस भनि कठोर शब्दले सराप नदिनु कुनै वेबहारमा पनि सकाम शब्दले भगवानको पुकारा नगरोस्।

७] माता पिता गुरू सेवामा आलस्य र कामना त्याग्

माता पिता, गुरू तथ अरू पुजनीय पुरूष वर्णाश्रम, अवस्था आफु भन्दा ठूलो सबैको पुकारले नित्य सेवा गर्नु, उनको नित्य सेवा गर्नु मनुष्यको परम कर्तव्य हुन् यो भाव हृदयमा राखेर आलस्यको त्याग गर्नु निस्काम भावले उत्साह पूर्वक भगवद आज्ञानुसार सेवा गर्नमा तत्पर रहनु।

इश्वर साक्षात्कार गर्ने नाम जप सर्वोपरी साधन हुन्

वास्तवमा नामको महिमा उनै पुरूषले जान्न सक्छ जस्को मन निरन्तर श्री भगवानमा संलग्न रहेको छ नामको प्रेम र मधुर स्मृतिले जस्को क्षण क्षणमा रोमान्च र अश्रुपात हुन्छ।

जस्तै जलको बियोगमा माछा व्याकुल भैइरहन्छ क्षण भर पनि नाम वियोगले विकल भैरहन्छ जो महापुरूष निमेष मात्र पनि भगवानका नाम छोड्न सक्दैन निस्काम भावले निरन्तर प्रेम पूर्वक जप गरी गरी उसमा तालिम भै सक्यो यस्तो महात्मा पुरूष यो नाम किर्तनको विषयमा वर्णन

गर्नें अधिकार प्राप्त हुन्छ। उन्को लेखले संसारले लाभ उठाउन सक्छ अरूले भगवानको नामको महिमाको बर्णन गर्न सामर्थ छैन।

भगवानमा नामको अपार महिमा सबै युगमा नै छ शास्त्र र साधु महामात्माहरूले सबै युगमा नाम महिमा गाई रहेकै छ, कलियुगको निमित्त नाम उच्चारण सिवाय अर्को उपाय नै छैन।

हरेनाम हरेनाम हरेनीमेवकेवल मू
कलौनास्ये नास्ये व नास्येव गति स्यथा

नारद प्र: ४१।१५

कलि युगमा केवल श्री हरि नाम नै कल्याणको साधन हुन् यस्को छोढेर दोश्रो उपाय छदै छैन।

कृतेयद ध्यायतो विष्णु त्रेतायां पूजतो मखे
व्दापरे परी चर्या पांकलो तद्धरिकीर्तनाम्।

श्रीमद्भभा ०१२।३।५२

सत्य युगमा ध्यान र त्रेता पुगमा यज्ञद्वापर युगमा सेवा पूजावाट जति फल प्राप्त हुन्छ कलि युगमा हरिको नाम किर्तनद्वारा उतिकै फल प्राप्त हुन्छ।

कलियुग केवल नाम अधारा
सुरी सुरी भव उरत हु पारा।

नामको महिमाको प्रमाणको कसैले पनि पार लगाउन सक्ने छैन सारा शास्त्रमा नामको महिमाले नै भरीरहेको पाउछौ संसारमा जति मत

मन्तर छ प्राय सबैले इश्वरको नामको महिमा कै स्वीकार गरेको पाउदछौ त्यसमा रूची र भाव अनुसार नाममा भिन्नता रहेको हुन्छ। भगवान को नामले जुनसुकैलाई पनि लाभ नै प्राप्त हुन्छ। जस्को नाममा रूची छ उसले जप र ध्यान समेतको अभ्यास गरोस् यसबाट विषय वासना कम हुदै जाने छ पापवाट हटाउन सहयोग मिल्दछ काम क्रोध जस्ता अमलहरू कम हुदै जाने छ अन्तकरणमा शान्तीको विकास हुदै जाने छ।

कैले कैले आँखा बन्द गर्ने समयता पनि भगवानको ध्यान हुदै जाने छ संसारीक विषय वासना हटदै जाने छ भोगमा वैराग पनि आउने छ वनवास अथवा एकान्त वासको रहन सहनको अनुकूल चाहना हुने छ सत्संगको प्रिती वढने छ यसै गरी गरी स्वप्नमा पनि भगवान संग वार्ता हुनेछ यो सबै नाम कै फल हुसेछ आफुले कुनै इच्छा नगरेको पनि अनेक अलौकिक लाभ प्राप्त हुनेछ यसमा सन्देह छैन। महान शत्रु भएको पनि मित्र वन्ने छ।

संगको लाभ

महात्माहरूको सेवा संगत गरेर कुनै काम सफल हवस् भन्ने विचार नलिनु सफल भैहाले भने पनि महात्माको कृपाले फल भयो भन्ने विचार नगर्नु सच्चा महात्माको फल वहुत उच्चा हुन्छ अविनासी नित्य सत्य वस्तुको प्राप्त हुन्छ अनीत्य अविनासी वस्तुमा महात्माको विचारै जादैन।

महात्माको कृपाले संसारीक विषय वस्तुको लाभ हुदैन यस्तो वस्तु लाभ होस भनि विचार गर्नु महात्माको कृपाको महत्व घटाउनु मात्र हुन दैवी सम्पतिको प्राप्त महात्माको आश्रय पाए पछि हुन्छ जस्तै (सत्यं शिवं सुन्दरम) पाए पछि अरू कुनै वस्तु पाउन वाँकी रहदैन।

सच्चा महात्माको संग भए पछि उनकै जस्तो शुद्ध आचरण वनाउदै लानु पर्दछ जस्ले उसले भने वमोजिम चल्दछ भने सच्चा अनुयायी हुनेछ

संगत गर्दा पनि अनुयायी हुनेछ संगत गर्दा पनि अनुयायी हुदैंन भने महात्माका पनी कम रहेछ भन्ने तिचार गर्नु । महात्माका आज्ञाको पालन शुद्ध आचरन गर्डैन भने त्यो कुराको मात्र अनुयायी हुन सच्चा अनुयायी देंखावटी महात्मा पनि कमी छैन ।

महात्मा उनै हुन जो भगवानको नित्य युक्त छन् जस्को अहंकर, ममता आसक्ती र आकाङ्स्या सवै भगवानलाइ अर्पण गरिसकेका छन्, समता, शान्ती, सन्तुष्ठी, तृप्ती, अहिंसा, उदारता, सरलता, गम्भीरता, क्षमा, सहिष्णता, सत्य, संयम, जस्को हृदय विषाद, शोक भए, चन्चल काम, क्रोध, लोभ, मोह, अभिमान दम्म, आदि दोषबाट रहीत हुन्छ तन, मन, धन, सवै पराहितमा लगाइरहेने परमात्माको अनन्य चिन्तन गरी रहने यस्तो महात्मा संग श्रद्धा युक्त चित्तले उनको दर्शन स्पर्स, चिन्तन मात्र गरे पनि अन्तकरण पवित्र हुन जानेछ ।

त्यसले महात्माको सच्चा श्रद्धा गरनु उनको सच्चा अनुपायी वन्नु त्यसैवात यथार्त महात्मा वन्न सक्त छ ।

तर महात्मा भनोस् भन्ने अभिलाषा कैले नगरोस महात्माका आचरणको अनुसरण गर मलाई महात्मामानोस् भन्ने कैल्हे पनि आशा नराखोस् लोकले जानोस् या मानोस् त्यसको कुनै युक्त हुदैंन असली मुल्य आफ्नो असल आचरणको हुन्छ ।

सान्तको प्रसाद

स. चित शुद्धको साधन के हो र कैले चित शुद्ध भयो भनेर कैले थाहा पाइएला ?

ज. चित शुद्धको निमित्त दुइ कुराको आवश्यक छ । विवेक ध्यान केवल आत्माको विवेक भए पछि ध्यानद्वारा उस्को पुष्टी गरेन भने त्यो स्थीर

हुन सक्तैन । यो वाहेक अर्काको दोष नदेखेर आफ्नै चितको परिक्षा गरी रहनु ।

जुन समयमा रागा द्वेशमा चितको अभाव हुदै जान्छ अरु कुनै पदार्थ मा आसक्त हुदैन रागद्वेशवाट मुक्त हुन परमात्मा र महा पुरुष प्रति राग हुन अति आवश्यक छ ।

स) राग द्वेश कसलाई भन्दछ ।

ज) जुन समयमा मनिसले नितिलाई भुल्दछ, उसले सदाचारको नियमको ध्यान राख्दैन भने त्यस बखत तिनी राग द्वेशको अधिनमा परेछ ।

राग द्वेशको जरा नै अहकार हुन अंहकारको आश्रित नै ममतां र परत्वको भाव रहनु । ममता रागको र परत्व नं द्वेश हुन ।

स) समय कसरी विताउने हुन् ।

स) यस्मा सवैको एक मत हुन सक्दैन जुन आफ्नो आमा, वावु, गुरु, पुरुष संग वस्ने भक्त हुन् उनीहरूमा दिन जनहरूमा भगवद बुद्धि उनको सेवामा धेरै समय लगाउन पर्दछ, भजनमा कम समय लगाउन पनि सक्छ, जो मानिस गुरु संग बसेको हुदैन उसले भजनमा धेरै समय लगाउन पर्दछ ।

स) भगवान देख्न सकेको छैन भने उसको शरणमा कसरी पर्ने ।

ज) विराट स्वरूप भगवानलाई सवैले देखे कै छ, शक्ति, शान्ति र सौन्दर्य नै भगवानको स्वरूप हुन् ।

स) भजनमा निद्रा आउने र अरू बिषय तिर मन लाग्ने कसरी हटाउने ।
ज) जोर, जोरले कितन गर्नु, उठेर जप्नु, यस्को मतलव अरुलाई देखाएर भजन गर्न हैन मस्तो मात्रले भजन गर्नु निचाभाव हुन् ।

स) खरावी चिजमा मन जान्छ त्यागेररोकन के हुनु पर्दछ ।

ज) त्यस कामन गर दोष दृष्टिले हेरोस् ।

स) सबैको सर्वोच्च ध्यय के हुनु पर्ने ।

ज) परमानन्दको प्राप्त दुःखको निवृत्ती नै सबैको ध्यये हुनु उस्को साधन हुन।

१. निस्काममा वहाँ परोपकार प्राणी मात्रको सेवा भगबद्भक्तको सेवा भगवानको जप र ध्यान ।

स) शरीर, वाणी, धन र अन्तकरण कसरी शुद्ध हुन्छ ।

ज) झुठा, हिंसा व्यभिचारको त्यागले शरीर शुद्ध हुन्छ भगवान नाम, जपले वाणी शुद्ध हुन्छ । दानले धन शुद्ध हुन्छ, धारणा र ध्यानले अन्तकरण शुद्ध हुन्छ ।

स) राग द्वेश कगरी हटाउने ।

ज) पहिले शुद्ध भएपछि साधक इश्वर उपाशनाको अधिकारी हुनेछ। त्यसरी उपसना परिपक्का भएपछि राग द्वेशको सर्वथा निवृती हुन्छ र इश्वर जीव तथा जगतको पूर्ण ज्ञान हुनेछ ।

स) राग द्वेशको स्वरूप के हो, यो कसरी उत्पत्ति हुन्छ, यसको निवृत्ती कसरी हुन्छ यो रहनाले मानिसको के गति हुन्छ ।

ज) यदि कुनै चीजमा चीत्त पस्दछ भने जती अपमान, निरादर वा दुःख भएपनि चीत्त नहटून नै राग हुने । जस्तै गोपीनीहरुको मन श्री कृष्ण प्रति थियो । जव कुनै चीज बाट चीत्त यसरी हटेर जान्छ की त्यस्मा दोष देखा परेको हुन्छ गुण भनेको कति पनि देखिदैन भने यही नै द्वेश हुन । जस्तै कंशको श्री कृष्ण प्रति थिए । राग द्वेशको उत्पति गुण दोष वा स्तुती निन्दा कै चिन्तनले हुन्छ र राग द्वेशनै संसारको कारण हून् यस विषयमा निरन्तर चिन्तन भै हुन्छ हर हमेसामा भने उभिएक हुन्छ । जो पुर्णज्ञानी पुर्णभक्त हुन्छ तिनीहरुमा राग द्वेश

रहन सक्तैन त्यस्तो महापुरूषको ध्यान गर्नाले पनि राग द्वेश छुटेर जानेछ त्यो वाहेक कसैको निन्दा तुस्ती छोड्ने प्रतिज्ञा गरे-पनि यो दोष भेटिन सक्तछ। राग द्वेश नभए पछि चींत हल्का हुनेछ। सत्वगुणको प्रधानता बनिनेछ।

मनको धुर्तता

सुख र दु:खको अनुभव अहंकार र ममताको कारणले हुन्छ। जस्तै बिरालो घर भित्र आएर मुसालाई पक्रेर लिइजान्छ भने घर भित्र बस्ने मानिसहरूलाई दु:ख हुनेछैन तर त्यही बिरालोले पाली राखेको त्यो तोता मैनालाई पक्रेर लगेमानिसलाई अत्यन्त दु:ख हुन्छ त्यस दिन खान समेत पनि छोड्ने छ यस कारण यही हो की तोता हाम्रो हो भने ममता बसेको छ मुसामा हुँदैन। मनले कुमार्ग तर्फ लान्छ।

रहिमको रक्षा

रहिम खान खाना मुशलमान थियो तापनि उनी श्री कृष्णको अनन्य भक्त थिए। एक समयमा दिल्लीको वादशाहको आज्ञाले दक्षिण भारतको एउटा हिन्दू राजासंग घोर युद्धगरे रहिमको विजय भयो।

हिन्दूराजाले रहिमलाई जीत तपाईंको भयो यस समय हामी परसपर मीत्र बनाउनु पाए गौरवको कुरा हुनेछ भन्दा रहिमले स्वीकार गरे अर्को दिन राजाले रहिमसंग प्रार्थना गरे मेरो घरमा भोजन गरेर जानु होला भन्दा रहीमले स्वीकार गरेपछि सन्ध्या समयमा सिपाही लिन पठाई रहिम साथ लागि गएपछि राजाको ढोकामा पुगेपछि एउटा बालक भेट भयो। बालकले सोधे खाँ साहेब कहाँ जानु हुन्छ।

रहिम– राजा कहाँ भोजन गर्न जान लागिरहेछु ।

बालक– नजानुस् ।

रहिम– किन ।

बालक– यस कारणकी राजाको मनमा पापछ उसले भोजनमा बिष मिलाएको छ तपाइलाई मारी फेरी लडाई गर्ने निश्चित गरेका छन् तपाईको सेनाभ गाउनेछ ।

रहिम– मैले बचन दिइसकेको छुं ।

बालक– बचनलाई तोडी देउ ।

रहिम– यो बचन तोड्न मेरो निमित ठीक छैन ।

बालक– भोजन गर्न जान रोक्का गर्न सारै जोर बल गर्दै थियो ।

रहिम– के तिमी श्री कृष्ण हुन् र तिम्रो बचन मानु ।

बालक– म श्री कृष्ण नै हो भने भइहाल्दछु भन्दा रहिम आश्चर्य हुंदै हेरी रहँदा रहँदै बालकको स्थानमा श्री कृष्ण नै भइदियो ।

रहिम– प्रभुको जो इच्छा भनी बिन्ति गर्न लागेर अन्तर ध्यान भयो ।

रहिम– हिन्दूराजालाई बन्दि गरी अगाडि ल्याएपछि भन्दछ मेरो मृत्यु दण्ड हुने भन्दा तैले यो कुरा कसरी जान्नु भयो भन्दा ।

रहिम– मीत्रको हत्या गर्ने छैन यो कुरा श्री कृष्णबाट भन्नु भएको हुन। राजा रोय पछि हठकडी खोली दियो । रहिमले हृदयमा लगाई मित्र बनायो ।

प्रेम र बिरहब्याकुल

विशुद्ध प्रेम नै इश्वरको प्रत्यक्ष्य दर्शनको मुख्य उपाए हुन् अन्तकरण पवित्र भएपछि मनुष्य प्रेमको अधिकारी हून सक्छ । जस्तै चुम्बकले

फलाम आकर्षित गर्दछ त्यस्तै भगवानका प्रेमी भक्त अनन्य प्रेमले भगवानको आकर्षित गरी दृढतासंग पकडि लिन्छ ।

परमेश्वर संग अनंत्य प्रेम हुनको निमित्त, भजन ध्यान सेवा, सत्संग सदाचार आदिको पूर्ण चेष्ठा गर्नु पर्दछ । प्रेमले नै आनन्द हुनेछ ।

स्त्री पुत्र, धन, मा अर्थ कारक दुःख दायी पदार्थमा प्रेम हटाएर परम आनन्द मयमा प्रेम गर्नु जसमा अखण्ड एक रस परमानन्दको प्राप्ती हुन सक्छ भगवानमा प्रेम भएपछि उनको नाउ सुन्ने वितिकै परम आनन्द हुन्छ । लोभीको धनमा कामीको सुन्दर स्त्री को कुराको मिठो मान्दछ त्यसै प्रकार भगवान प्रेमीको नाउ स्मरणमा नै प्राणं भन्दा प्यारो लाग्दछ ।

प्रेम र मोहमा धेरै अन्तर छ प्रेम विशुद्ध हो मोह कामनावाट प्रगट हुन्छ मोहमा स्वार्थ हुन्छ त्यो छुटन सक्छ प्रेम स्वार्थ रहितनीत्य हुन । तर भगवानमा मोह भएपनि असलै हुन्छ ।

सच्चा विशुद्ध प्रेम समान दुसरा वस्तु जगतमा कुनै छैन भगवान फलफुलको भोको छैन प्रेम कै भुखा हुन प्रेमीको प्रवलधारामा मान अपमान सबै बहेर जानेछ ।

भगवान हमेशा प्रेमीकोको अधिनमा रहने छ जब भगवानको निमित्त व्याकुल हुन्छ भगवान पनि भक्तको निमित्त व्याकुल भएको हुन्छ प्रेममा नीति मानको अभाव हुन्छ प्रेममा नियम तोड्नु पर्दैन टुटेर जान्छ यो स्वाङ्ग हुन सक्तैन प्रेमको आनन्दको अनुमान लगाउन सक्तैन ।

भगवान प्रेमको वदलामा वेचिन्छ स्वार्थ हिन प्रेम अलोकीक उज्जवल प्रेम भनिन्छ । सच्चा दिलले अनित्य दुःख रूप भ्रान्तीले प्रतित हुने संसारीक योगको मनले त्यागी वृती हताएर शुद्ध सःचितानंद परमात्मा प्रेम गर्न तत्पर हुनु पर्दछ ।

अन्त करणमा प्रेमको वाढी आएपछि मानिसको सम्पूर्ण अँग पुलकित भएर आउने छ हृदय प्रफुल्लीत हुन्छ वाणीरूकदछ आँखावाट अश्रुधारा वहनेछ। जो भाग्यशाली पुरुष भगवानको प्रेममा वोव्हल भएर प्राण त्यागगरी दिन्छ प्राण त्याग गर्नमा कुनै क्लेशवांकी रहदैन प्रसन्नता पूर्वक अखण्ड साथ प्रभुको चरणमा शरिर अर्पण गरी दिन्छ सच्चा प्रेमी भगवान सिबाय कुनै वस्तुको चिन्तना गर्दैन।

यदी कारण वस चिन्तन छुटेंछ भने पनि विना माछा जसरी छटपटाएको हुन्छ श्यामको रंगमा रंगिएको गोपीनीहरूका रंगको काग, कोइली, गाजल देख्दैमा अथवा श्री कृष्णको नाउ सुन्दैमा वेहोल हुन्छ।

प्रेम रसमा दुवी रहेका चैतन्य महाप्रभु पुरींको समुद्रको श्याम रंग देख्दैमा श्याम सुन्दर सम्झेर पागल भै कुदेर गएको थियो तनमन भुलेका थिए वाहिरी भेषया कुनै चिन्ह लगाएको नाउं प्रेम हैन सर्वत्र पद पदमा वासुदेव देख्दछ।

इश्वरमा प्रेम हुनु कुनै कर्मको फल हैन त्यो कर्मको फलको त्यागको फल हुन भगवान सेवा परायण भए पछि भगवानमा प्रेम हुन्छ आर्त भावले भगवानको निमित्त रूनु अति भगवान प्रेमीका वस्नु हुनेछ।

चाहे सारा दुनिया संग नाता टुटोस् र प्राण छुटेर जावस भगवानको प्रेममा अलिकति पनि कलंक नलागोस निस्काम भावले सेवा गरे पछि आत्मालाइ कष्ट नदिएर भगवानमा प्रेम हुन सक्तैछ।

प्रेम छोडेर दर्शनको अभिलाषा पनि नगरोस् प्रेमको अगाडि युक्ति कुनै ठुलो वस्तु हैन प्रभु विना उस्को प्राण निस्कन लागे पछि त्यसै वेला प्रभु संग मिल्नेछ। भगवान विना उस्को कार्य चलिरहे सम्म भगवानको जरूरी हुदैन। गुण स्वभाव, आचरण, नाम र स्वरूप, को श्रवण, चिन्तन हुदैमा शरीर रोमान्च, अश्रुत, कम्प कण्ठरोकावट,

प्रफुल्लता, आदि लक्षण प्रगट हुनु प्रेमको बाहिरी चिन्ह हुन्।

परम प्रसन्नता, परम शान्ति र आत्मा विस्मृति, वियोगमा, परम व्याकुल अत्यन्त असहनसिलता, निरन्तर चिन्तन हुनु भित्री चिन्ह हुन्। परमात्माका सच्चा प्रेमीले करोडौं जीवलाई पवित्र गरिदिन्छ।

प्रेमी उपदेश दिन कहिं जादैन प्रेममा मग्न भैरहन्छ गोपीहरूले प्रेमको शिक्षा कसलाई दियो कहाँ दियो हरि कथा र हरि कृपाले नै हरीमा विशुद्ध प्रेम हुन्छ। प्रेम प्राप्तको उपाय सत्संग नै हुन एक पल पनि उस्को विना चैन नमिल्नु शान्ती नहुनु नै प्रेमको चिन्ह हुन् भेदभावको मुक्ती पनि प्रेम भक्तिवाट पाइने छ। अलौकिक प्रेम कसैले व्याख्या गर्न सक्दैन।

ईश्वर प्रेमको साधन

१. इश्वरको गुण, प्रेम, प्रभाव, रहस्यमयी अमृत वाणी कथाको श्रवण, भजन।

२. भगवान प्रति श्रद्धा, निस्काम भावले प्रेम गर्नेको संगत गर्नु।

३. भगवानको स्वरूपको याद गर्दै प्रेम पूर्वक उस्को नाउ जप कितंन।

४. भगवानका आज्ञाको पालन, सुख दुःखमा प्रसन्न चित्त।

५. सम्पूर्ण जीवको भगवानको अँश मानेर हितको निमित्त कौशिस गर्नु।

६. इश्वरको तत्व जान्न र दर्शनमा कोशिस साथ श्रद्धा राख्नु।

७. एकान्तमा इश्वर प्राथना गर्नु।

भगवान सारै दयालु हुनु हुन्छ बिना कारणले नै हित गर्नु हुन्छ प्रेमीको प्राण भन्दा प्यारो गर्नु हुन्छ भक्तको निमित्त सबै छाडीं दिनु हुन्छ प्रेमी भक्तको त्याग्न सक्नु हुन्न।

योग दर्शन

योग दर्शनको र चपीता महर्षि पतन्जली हुन् । योग दर्शनमा चार पाउ र सबैं मिलाएर १९५ सुत्र हुन्छ यस्मा प्रथम समाधी पाद द्वितीय साधन पाद, तृतीय विभूति पाद, र चतुर्थ कैवल्य पाद हुन् ।

प्रथम पादमा योगको उद्देश्य. वृत्तिको भेद र फल आदिको वर्णन गरिएको छ द्वीतिय पादमा क्रिया योग तथा क्लेश, कर्म, विपाक, आदि र उसको दुःख, हेयुहेतु, हान, हानो पात रूपी व्यह चतुष्ठयको वर्णन गरीएको छ । तेश्रो पादमा योगको अन्त रङ्ग परिणाम, संयम द्वारा विभूतिको प्राप्ती र दिवेकले उत्पन्न हुने ज्ञानको वर्णन गरीएको छ चतुर्थ पादमा मुक्तिको योग्य चित्त, परलोक सिद्धी वाहृयार्थ, सदभाव-सिद्धि, चिता मिरिक्त आत्माको सिद्धि धर्म मेघ समाधी, जीवन मुक्ति तथा विदेह कैवल्यको बर्णन गरिएको छ ।

महर्षि पतन्जली जिले सांख्य शास्त्रोक्त पच्चीस तत्व अर्थात् पुरु प्रकृति, महतत्व, अहंतत्व पन्चत मात्रा, एकादश इन्द्रीय र पन्च महामुक्तको दर्शनमा स्वीकार गरिएको छ । एक तत्वको वढी प्रचार गरिएको छ, त्यो तत्व इश्वर हुन, त्यो साण्यांक्त पुरूपले भिन्न पुरुष विशेष इश्वर हुन, जसलाई उसले भनेको छ क्लेश कर्म विपाकाश पैर परामृष्ठ पुरुप विशेष इश्वर तत्रनी र तिशर्य सर्वज्ञ विजभू स यस पुर्बेषम पिगुरूका लेना नव- च्छेदात (योग दर्शन)

जो पुरूष विशेष क्लेश, कर्म विपाक तथा सरकारको सम्बन्धी रहित छ त्यही इश्वर हुंन । त्यसमा चरम ज्ञानका वीज हुन कालद्वारा अवछिन्न नहुनाले व्रम्हादिको पनि गुरू हुन्छ ।

शौण्य शास्त्रमा भनिएको पुरूष योग दर्शनले भनिएको पुरूष विशेष इश्वर जस्तो हैन सांख्योक्त पुरुषमा क्लेश, कर्म, कर्मफल तथा संस्कारका सम्बन्ध हुन्छ । इश्वरमा क्लेश आदि नरहेकाले उसको भोग पनि छैन ।

क्लेश आदि अन्तकरणको विकार हो तै पनि साक्षीवीवसले पुरूषमा उपचारित हुन्छ । त्यसैले पुरुषले उसको भोग गर्दछ त्यसकार गीतामा भगवान भन्नु हुन्छ ।

पुरूष: प्रकृति स्थोहिमुङक्ते प्रकृति जानगुणान्
कारणेगुण सङ्गोस्य सदसद्योनि जन्म सु ।

पूरूषको प्रकृतिको साथ संयोग हुनाले त्यस प्रकृति जगुणको अर्थात् सुख दु:खको भोग गर्दछ । सद सद्योनीयामा गुण संग यसको कारण हो । त्यो क्लेशको श्रीपतन्जली जी ले आफ्नो योगदान दर्शनमा येस प्रकार भनिएको छ ।

अविधा, अस्मीता, राज द्वेश र अभिनीवेस यो क्लेश पाँच हुन् । अविद्याको लक्षण यस प्रकार गरिएको:-

अभित्याशुचि दु:खानात्मसु
वित्त शुचि सुखात्म स्थातीर विद्या ।

अनित्य वस्तुमा नित्य ज्ञान, अशुचि शरिरादिमा शुचित्य ज्ञान दु:खमा सुख ज्ञान र अनात्म देहदिमा आत्मा ज्ञान यही अवधि हुन् । संसारको सबै सुखको सायमा दु:क मिलेको हुन्छ यसैले यज्ञलोक परिणाम ताप र संस्कार, दुखमा मिलको संसारमा उन्मत्त हुन जान्छ । परन्तु विवेकी पुरूष उसको दु:ख नै सम्झी रहन्छ । बुद्धि र पुरूष अलग भए पनि दुवैको जुन एक रूपताको ज्ञान हो त्यही अस्मीता हो सुखको विषयमा अभिलाषा भएको लाई राग भन्दछ । दु:खको साधनमा चित्तको उपरत अवस्थाको द्वेश भन्दछ । अभिनीवेश मृत्य भएलाई भन्दछ जो पूर्व जन्मको संस्कारको कारण विव्दान अविव्दान सवैको हुन्छ । यही पाँच क्लेश हुन् । यसै द्वारा जीव संसारमा यस्तो कष्ट जन्म मरणको प्राप्त हुन्छ यो दु:खवाट मुक्त हुने पुरूष भावमा प्रतिष्ठीत गर्नु यहि योग दर्शन शास्त्रको मुख्य

उदेश्य हो ।

योग दर्शनमा तत्व २६ हुन् तर तत्वको विवेचना गर्ने यसको मुख्य उदेश्य होइन यसको मुख्य विषय योगकै वर्णन हुन् । योगको स्वरूप, साधन, गौण, फल, बिभूति र मुख्य फल कैवल्य (मोक्ष) तत्वको निरूपण गर्नु यस्को प्रतिपाथ विषय हो । जस्तै चिकित्सा शास्त्रले रोग, निदान, आरोग्य र औषधी पौचार अध्यायमा वादिएको छ त्यस्तै योग शास्त्र पनि चारै पर्वमा वाधिएको छ, जस्तै हेय, हेतु, हान हानो पाग। अन्याय दर्शन जस्तै पातन्जली दर्शनको मतमा पनि संसार दुःख भएको, यसैले त्यही हो ।

परिणाम तापसस्कार दु:ख गुर्ण वृत्ति

विरोधाच्च दु:ख मेव सर्व विवेकिन ।

विवेकीको सबै संसार दु:ख मय हुन् ।

दृग्दृश्ययोः संयोगो हेय हेतु ।

तद्भावत्संयोगाभावो हान तददृशे कैवल्यम् ।

विवेक ख्याती र विष्लेवा हानी पाप ।

यो संसारको हेतु प्रकृति पुरूषको संयोग हुन् परन्तु प्रकृती पुरूष सम्मुत यो संसार नास हुने एसैले यस्को हान भन्दछ । यो हानको उपाय प्रकृति पुरूषको बास्तविक भेद जान्नु पर्दछ ।

यस्तै प्रकृति पुरूषको अलग अलग ठिक संग जान्नाले नै मोक्ष मिल्दछ ।

सांख्येको मतले केवल पचिस तत्व जाने पछि मोक्ष मिल्दछ तर योग दर्शनमा योगाभ्यास द्वारा यो प्रकृति पुरूषको अलग अलग देखने ज्ञान हुन सक्छ त्यो योगको लक्षण हो ।

योग चित्त वृति निरोध

चित्त वृतिको निपोध गर्ने को योग भन्दछ । चित्तको अवस्था पांच प्रकारको भनिएको छ यथा मुढ, सिप्त, विक्षिप्त, एकाग्र, निरूद्ध । तपोगुणको अधिकताले प्रमाद, मोह आदि द्वारा ढाकेको अवस्थाका नाम मुढ हुन् । रजोगुणको अधिकताले अति चन्चल अवस्थालाई क्षिप्त भन्दछ र कैले कैले चितमा सत्व गुणको उदय भएर चित्त एक प्रकारको वृति शुन्य शान्त अवस्था हुन्छ त्यो विक्षिप्त अवस्था हुन् । यो अवस्था कैले कैलेको क्षणिक अवस्थाको हुन्छ । यो तिनै अवस्थाहाको योगमा अधिकार हुदैन किन कि यो अवस्था ब्यत्यान भावको हुन्छ र योगमा अधिकार हुदैन । किन कि एकाग्र दशाले चित्त वृति निरोध हुन्छ चित्तको यो पाँचौ अबस्था हुन्छ र उसमा योगको प्राप्ती हुन्छ चित्तको यो पाँचौ अवस्था हुन्छ यस्तैमा योगको प्राप्त हुन्छ । चित्तको पाँच भागमा दुई वृति अल्किष्ठ छ र अल्किष्ठ भेदले दुई भाग विभक्त छ । साधारणः राजस तामस वृति ल्कीष्ठ र सात्वीक वृति अल्कीष्ठ छ । यस प्रकारे द्वीत्रामात्र वृति पाँच प्रकारको छ जस्तै प्रमाण विपर्यय, विकल्प, निद्रा, र स्मृति ।

प्रमाण तिन प्रकारको छ । प्रत्यक्ष, अनुमान र आगम । विपर्यय मिथया ज्ञानलाई भन्दछ जस्तै मुक्तिमा रजत ज्ञान । वस्तु नभए पछि शब्द ज्ञानको कारण जो वृति हुन्छ उसलाई बिकल्प भन्दछ, जस्तै आकाश, पुष्प, शाश, श्रृङग आदि । सुत्ने बेलाको चित्तको वृतिको नाउ निद्रा हो । निद्रा आए पछि निद कालको सुख पाप रहन्छ, त्यसैले निदको पनि वृति भनिएको छ । चित्तामा रहेको विषयको पछि पाप भए पछिको नाउ स्मृति हो । यो पाँचको अतिरिक्त अरू बृति छैन । चित्तको साथ पुरूषको सम्वन्ध भएपछि यो सवै वृतिहरू घटदछ । योगाभ्यास द्वारा यो सवै वृतिहरू रोके पछि पुरूष संग यसको प्रति विम्ब पर्दैन । त्यस समयमा कस्तो अवस्था हुन्छ त्यसलाई पतन्जली मुनी भन्नु हुन्छ–

तदा द्रष्टु स्वरूपे डवस्थानम्

त्यस वखत पुरुष आफनो स्वरूफमा अवस्थित हुन्छ यस प्रकार वृतिहरूको निरोधले योग द्धारा आफ्नो स्वरूपको दर्शन गरेर मोक्ष प्राप्त हुन्छ। यहि योगको फल हुन् परन्तु यल यस प्रकार योग कसरी गर्ने हुन् यस वारे पतन्जली आज्ञा हुन्छ।

अभ्यास वैराग्याभ्यां तन्नीएधः।

अभ्यास वैराग्यले चित्त वृतिहरूको निरोध हुन्छ। स्वरूपमा थिरता प्राप्त गर्नको निमित्त वार वार यत्न गर्न को अभ्यास भन्दछ र यो लोक परलोकको सबै विषयहरूको इच्छा त्याग र अभ्यासको वलले चित्तको पुरा एकाग्र हुन्छ' त्यसलाई योगश्रा समाधी भन्दछ। त्यस समाधि पनि दुई भेदछ यौटा सम्प्र ज्ञात अर्लो असँप्रज्ञात।

सम्प्रज्ञात समाधीमा चार भेद्छ। जस्तै वितर्क, विचार, आनन्द र स्मीता। स्थुल सुक्षम जगत देखि पर जो पुरुष छ, उसको समन्ग स्थुल सुक्षमकै साथ राखेर जोवृति निरोध गर्दछ त्यस दसालाई वितर्क भन्दछ र स्थूल शुक्ष्म जगतलाई छोडेर केवल पुरूष सत्ताको अवलम्वन गरेर जो वृति निरोध गर्दछ त्यस दशालाई वितर्क भन्दछ र स्थुल सुक्ष्म जगतलाई छोडेर केवल पुरूष स्वताको अवलम्वन गरेर जो वृतिको निरोध गर्दछ उसको नाउ विचार हो। पुरूषमा प्रतिष्ठीत जुन आनन्द भाव हो उसमा चित वृतिको निरोध गरेर उस्को जुन उपभोग दशा हुन उसको आनन्द भन्दछ। त्यस देखि अगाडि गएर केवल अस्तीत्व मात्रको अनुभव गर्ने जो दशा हुन् त्यस दशाको नाउ स्मीता हो।

सम्प्रज्ञात यास विकल्प जे भनिन्छ यो समाधीको यो चारो अवस्थामा प्रकृतिको सुक्ष्म सम्सन्ध बनी रहन्छ यस पछि जब असम्प्रज्ञात यानीर्की कल्प-समाधी आरम्भ हुन्छ, त्यसमा प्रकृतिको केही रहदैन। यो निर्विकल्प दशाको सिद्धिको निमित्त योग दर्शनमा यसको आठ साधनहरूमा विभाजन गरिएको छ।

यम नियमासन प्राणायाम
प्रत्याहार धारना ध्यान
समाध योष्ठा वङ्गानी ।

अर्थात्ः–

यम, नियम, आसन, प्राण, याम, प्रत्याहार, धारणा, ध्यान र समाधी यो योगको आठ अङ्ग छ । अहिंसक, सत्य, अस्तेय (चोरी नगर्नु) ब्रम्हचर्य र अपरीग्रह (असंग्रह) यो पान्चको नाउ यम हो शौच, संतोष, तपस्या, स्वाध्याय, र इश्वर प्रणीधान्द (इश्वर शरणागति) यो पाँचको नाम नियम हुन । जस्नो किसिमले स्थीर सुखले वसेको हून्छ त्यही आसन हुन । श्वास प्रश्वास काल गनीला र रोक्नु त्यसको नाउ प्राणायाम भन्दछ । इन्दीयको विषयबाट हटाउनेलाई प्रत्याहार भन्दछ । अनन्त र जगतको एकै ठाउमा चित्त लाई वाध्नेको नाउ धारण भन्दछ । चित्त वृत्तिको एकै ठाउँमा देख्नुको नाउ ध्यान भन्दछ । ध्यान गर्ने समय ध्याता (ध्यान गर्ने व्यक्ति) ध्येय (ध्यान गर्ने योग्य इष्ट) र ध्यान यही त्रिपुटी वनीरहन्छ तव जब ध्यान गर्दा गर्दा ध्यानको परिपाक अवस्थामा ध्याता, ध्यान, ध्येय, तीनै यौटै हुन्छ तव त्यसलाई समाधी भन्दछ ।

त देवार्थं मात्र निर्मासं स्वश्य शुन्यमिव समाधी ।

निर्जिव समाधीमा सुक्ष्म संस्कारको पनि निरोध भए पछि सम्पूर्ण वृत्तिहरूको निरोध भएर जान्छ पछि कुनै वृति रहँदैन यो समाधी सिद्ध भएपछि पुरूष स्वयममा स्थिर हुन्छ । यस अवस्थामा अविधाहरू र क्लेश कमंश्य सवै मुक्त भएर जान्छ । अनि उसको निमित्त प्रकृति संसारको विस्तार गर्न सक्तैन । यही पातन्जली दर्शनको परम लक्ष्य हुन् ।

समाधी सिद्धिको निमित्त अभ्यास र वैराग्यको अतिरीक्त महर्षी पतन्जलीबाट योटा उपाय अर्को भन्नु भएको छ ।

इश्वर प्रणी धानाद्वा ।

इश्वरको भक्तिव्दारा पनि समाधीको सिद्धि हुन्छ इश्वर प्राणीधानले के के हुन्छ यसको बारेमा भनिएको छ ।

ततः प्रत्य कचेतना घिगमोड प्यन्तरायाभावश्व ।

इश्वर प्रणीद्यानको बलले व्यार्धी, संशय, प्रमाद, आदि चित्त विषयक रूप सारा विघ्न दुर हुन्छ र पुरूषको प्राप्ती हुन्छ ।

चितको स्थीर विषय त्यात्न अर्को उपाय पनि वताएका छन् जस्तै

तत्प्रतिषेधार्थ मेक तत्वाभ्यासः

चितलाई विषयवाट टाढा राख्न योटा तत्वको अभ्यास गरोस्

मत्रैकरूणा मुदितोपेक्षणा
सुख दुःख पुण्या पुण्य ।
विषयणा भावना तश्चित प्रशादनम्

सुखी दुःखी पुण्यात्मा (पापी संग यथासक्य मित्रता जोड्नु, दया, सन्तोष र उपदेश वुद्धि राखे चित स्थीर हुन सक्ने छ ।

प्रच्छर्दन विचारंणाभ्या वा प्राणस्य प्राण वायुनिकाल्नेर धारणा गरे चित स्थीर हुनेछ ।

विशोका वा ज्योतित् ।

शोक र हित सात्वीक प्रकृति ज्योतिमा पनि चित स्थीर हुन्छ ।

वितराग विषार्य वाचित्तम् ।

वितराग पुरूषको ध्यानले पनि चित स्थीर हुन्छ ।

यथाभि मत ध्यानद्वा ।

प्रकृति अनुकल ध्यान गर्नाले पनि चित स्थीर हुन्छ यसतरीकाले चित स्थीर भए पछि योगी चित सुक्ष्म विषयमा गैरहेको त्यही स्फटीक जस्तै निर्लीप्त वन्नै छ । यो दशालाई समापति भन्दछ यस्को चार भेद वताएका छन् ।

सवितर्क, निर्वितर्क, सबिचार, निर्विचार,

यसको निमित भनिएको हो । ता एव सविज, समाधी । यो सबै सविज समाधि अन्तरगतको हो यस्को फल हुन्छ । कृतम्भरातत्र प्रज्ञा । योगी संग कृतम्भरा प्रज्ञाको उदय हुन्छ । यसले स्थुल, सुक्ष्म सबै विषय योगीको करामल कवत प्रतित हुन्छ उसमा उत्पन्न संस्कारका विषयमा भनिन्छ ।

तज्जः सस्कारो ऽन्य सस्कार प्रतिवन्धो

उस संग उत्पन्न संस्कार अन्य संस्कारको वाधित गर्दछ तर उस कारको वाधा गर्ने संस्कारको विषयमा पनि लेख्दछ ।

तस्यपिनि रोर्ध सर्व निरोधान्नि ।
र्बिज समाधी ।।

योगी जव त्यस संस्कारको निरोध गरीरहन्छ तव उसलाई निर्बिज समाधीको लाभ हुन्छ । साधन अवस्थामा योगीको भुवन ज्ञान, तारा व्यूह ज्ञान, आदि वहुत अलौकिक सक्तिहरू मिल्दछ । यस्को वर्णन योग सुत्रको

तृतिय पादमा गरेका छन् । समाधि सहित पुरूषको निमित्त यो सबै सिद्धिहरू हुन्, समाधी युक्त पुरूषको निमित्त उप सर्ज मात्र हुन्–त्यसमा

दुय सर्गा ब्युत्याने सिद्धयः ।

यो योग दर्शनको सिद्धान्त हुन यो दर्शन सबको अवरोध र हितकारी हुन्छ ।

अमूल्य कुरा

परमात्मा महान प्रभु, सबैको प्रवर्तक अतिसय निर्मल, आनन्द स्वरूप ज्योति स्वरूप अविनासी रूप हो उ परमात्मा हात पाउ नभय पनि जान सक्ने सबै वस्तु ग्रहण गर्नु हुन्छ, आँखा नभए पनि सबैलाई देख्नु हुन्छ, कान नभए पनि सबै सुन्नु हुन्छ सबै जान्नु हुन्छ उनं परमात्माको कसैले जान्दैन, सबैले उनको महान अग्र पुरूष भन्दछ ।

(उप निषद)

भगवान भन्नु हुन्छ मेरो सिवाय कुनै अर्को वस्तु छैन समस्त जगतमा मणिको माला जस्तै म संग उनिएको छ ।

(श्रीभदभगदाद गिता)

सबै प्राणीको हृदयमा श्री हरी आत्मा रूपले विराजमान छ त्यसैले सबै प्राणी भगवानको निवास स्थान सम्झीएर कसै संग द्रोह गर्नु हदैन त्यसो गर्नाले भगवान प्रसन्न हुनु हुन्छ ।

(श्रीमद भागवत)

शान्त धर्ममय प्रिय र सत्य वचन नै सुद्ध भाषण हो यस्तो वचन मान्नु पर्दछ आत्माको विरूद्ध हुनु हुन्दैन जुन भन्दा गर्दा कसैलाई दुःख नहोस् ।

(भगवान युद्ध)

कठिन ३ कुरा:–

१. निर्धनतामा उदार ।

२ एकान्तमा वैराग्यको पालन र

३. जो संग डर लाग्छ उसको अगाडि सच्चा कुरा भनि दिनु ।

सज्जनको निमित्त झुट्ठा बिष समान दुर्जनको लागि सच्चा विष समान लाग्छ ।

(गो तुल्सी दास)

भगवद भक्ती देखि वाहिरको हो महात्माको उपदेश

१ जसको विद्या धन अभिमानको निमित्त छ, बुद्धि र शक्ती अरूलाई दुःख दिनको निमित्त मात्र हुन भने त्यो निस्चय भगवद भक्ती देखि वाहिरको हो ।

२ जो भगवानको सगुण मुर्तिको निन्दा गर्दछ शास्त्रको निन्दा गर्ने देहलाई आत्मा मान्ने भगवद भक्ति वाहिर ।

३. जो भक्त गुरूको निन्दा गर्दछ विद्वान ब्राम्हणको निन्दा गर्दछ सदाचारमा छैन भने भगवद भक्ती देखि वाहिर हुने ।

४. जो अरूलाई दुःख दिन्छ जसवाट इन्द्रीय तृप्तीमा आनन्द मान्दछ कटु भाषण जसको स्वभाव छ भगवद भक्ती वाहिरका हुने ।

५. जस्को इन्द्रीय मित्र छ आशा र ममता सुखको कारण छ सदा विचार देखि वाहिर छ भगवद भक्ति वाहिर हुने ।

६. जो भेषको सहायता लिएर आफ्नो दोषको छिपाएको छ र अधर्म गरेर पनि धर्मको आचरण देखाई रहन्छ त्यो भगवद भक्ति वाहिरका हुन् ।

७. जस्ले अर्काको दोष देख्दा आनन्द हुन्छ अरूको दोष सुन्दा चित्त प्रसन्न हुन्छ अरूको दोष कितनको अभ्यास छ भगवद भक्ति वाहिर हुन् ।

८. जस्को मन असत्य कार्यमा प्रसन्न हुन्छ श्रद्धा छैन देहाभिमानी छ विनय र सिष्टाचारको त्याग गर्दछ भगवत भक्ति रहित हुन् ।

९. जो विद्वान भएर पनि भगवद भक्ति रहित छ स्मरण गर्दैन सत कार्यमा पनि अभिमान गर्दछ सिष्टाचार छोड्छ भने ।

१०. जो धुर्त मिथयावादी पर उन्नति सहन नसक्ने कपटी हुन् ।

११. जो लोभी क्रोधी निर्लज्ज अर्काको प्रशंसा सहन नसक्ने ।

१२. सम्मान, लाभमा पुरूषार्थ गर्ने विद्या बुद्धि विवादको निमित्त अधिक भाषण गर्ने तत्पर ।

भगवान नामको महिमा तथा विधि

भगवान नामको महिमा अनन्त छ रहस्यमयी पनि हुन्, नामको महिमा उनै पुरूषले जान्न सक्तछ । नाममा प्रिय जस्को मन निरन्तर भगवान भै सम्लग्न रहि रहन्छ नामको प्रिय र मधुर स्मृतिले हर समयमा रोमान्च र अश्रुपात भैरहन्छ, जस्तै जल नभएर माछा छटपती भएर व्याकुल हुन्छ त्यस्तै क्षरात भर नाम पन पाएन भने त्यस्तै व्याकुल हुन्छ नाउ छोड्न सक्तैन । निस्काम भावले निरन्तर प्रेम पूर्वक जप गर्दा गर्दा तल्लीन भैरहेको हुन्छ यस्तै महातुरूष नामको विषयमा बर्णन गर्न अधिकार प्राप्त छ ।

शेष, महेश, गणेशको कुरा छोडी स्वयं भगवान पनि आफ्नो नाउको बर्णन नगर्न सक्नु हुन्न ।

राम नस काहि नाम गुण गाइ,

संसारको सवै दु:खवाट मुक्त भएर इश्वर साक्ष्यात्कार गर्न सवै भन्दा माथिल्लो साधन नाम जप नै हुन् ।

गितामा ज्ञान यज्ञको सर्व श्रेष्ठ भनिएको छ तर त्यस्मा आफ्नो स्वरूप भनिएको छैन जप यज्ञको स्वरूप नै मै हु भनिएको छ। भगवान नाम सजिलो साधन हुन नाम जप्न सवैको अधिकार प्राप्य छ मुर्ख भन्दा मुर्ख पनि जप कितँन सम्झन सक्तछ यस्मा नकुनै खर्च पनि छैन परिश्रम छैन बाधा पनि कुनै छैन ।

रामको अर्थ सर्वत्र रमी रहने सचिानन्द छन् परमात्मा कण कणमा व्याप्त हुन् योगी गण जस्मा रमीएको हुन्छ । कृष्णमा कृषको अर्थ हुन सत रण का अर्थ आनन्द जुन आनन्दको कैले अभाव हुदैन। जो आनन्द नित्य हुन अविनासी उनै कृष्ण हुन् र हरीका अर्थ हो जुन सुकै पापको हरी लि छ जस्को उच्चारणले सवै पाप पती हरी लिन्छ जान्छ उनै हरी हुन् हरी नाम मेटेर लिदैमा र जप गर्ने समयमा यस अर्थको विशेष ध्यान दिनु पर्दछ ।

एतद्धे वाक्षर ब्रम्ह एतद्धेवासरं परम्
एतद्धेवासरं ज्ञावा योयेदीच्छति तसतत् ।

(कठो ०१।२।१६

यहि ॐकार अक्षर नै ब्रम्ह (सगुराब्रोम्ह)

हुन यहि पर ब्रम्ह (निर्गुण ब्रम्ह) हुन् यो ॐकार अक्षर ब्रम्हलाई जाने र मनुष्य जुन वस्तुको चाहन्छ त्यसलाई उनै पाउदछ। कल्पवृक्षहरू भगद्र भजनको प्रतापवाट जुन बस्तुको मनुष्य चाहन्छ त्यही मिल्दछ जुन फल योगीले पाउदछ त्यही जप गर्नेलाई पनि पाउदछ ।

आत्मा कल्याण चाहनेले निस्काम भावले भजन गर्नु पर्दछ शास्त्रमा निस्काम प्रेमी भक्तको ठुलो प्रशंसा गरिएको छ नाम जप ठुलो सानु कामनाको निमित्त नगरी भगवान के प्रेमको निमित्त नै गर्नु पर्दछ।

संसारीक कार्यमा भगवानको नाउ लिने नगरी कर्तब्य सम्झेर सदा सर्वदा गरीरहनु पर्दछ किन भने भजनको आदि अन्त मध्ये सबै कल्याण कल्याणले भरिरहँछ ।

भजन गर्नेले भजनले पाप नास हुनेछ भने भावना राख्नु हुदैन भगवानको रहस्य थाहा पाउनेले अपराध छेमा गराउन निमित्त भजनको उपयोग गर्ने छेन इश्वरले यथारूपी ससार स्वयम् नष्ट हुन्छ यो रहस्य थाहा पाउनेले तुच्छ संसारीक दु:खको निवृत्तिको निमित्त भजन उपयोग गर्न सक्तैन गर्दछ भने त्यस्ले भुल गरे।

प्राप्ती भजन गर्ने सबैको हुन्छ प्रेम र आदरको साथ नाउ जप्ने निम्न लिखित ३ कुराको आवश्यक छ।

१. गुप्त हुनु पदछ ।
२. अर्थ सहित हुनु पर्दछ ।
३. निस्काम भावले हुनु पर्दछ ।

जप निरन्तर हर समय उठदा बस्दा सुटदा बिउझदा गर्नु पर्दछ। गुप्त जपको फल अदभूत हुन्छ। लाभदायक पनि छ। गरीरहेको गुप्त जप यदि कुनै प्रकार प्रकट गरी दिए त्यसको महत्व घटेर जान्छ। कुनै प्रकार संकेट द्वारा पनि प्रकाशित नगर्नु ध्यान सहितको गुप्त जपले भगवान बहुतै खुशी हुनु हुन्छ।

जप सबै भन्दा नाउँमा प्रेम श्रद्धा बिश्वास हुनु पर्दछ साधकको लागि लाभदायक श्वासद्वारा गर्ने जप सबै भन्दा असल मनले हुन्छ जिभ्रो चलाउन

र ओठ चलाउन आवश्यक छैन यस्तो जपमा ध्यान र जप दुवै साथै हुन सक्दछ ।

श्वास आउँदा जाँदाको सममयमा कण्ठबाउको जप गर्नु जिभ्रो र ओठ बन्द गरी श्वासद्वारा नाउको उच्चारण गरी रहनु यसलाई प्राण जप भन्दछ । यो जप उच्च श्रेणीका हुन् ।

स्वाभाविक यस द्वारा आठौं प्रहर नाउ जप हुन्छ त्यसको लागि कुनै विधि चाहिँदैन तर दश अपराधको त्याग गरी जप गरेपछि नाउ जपको शास्त्रले बताए बमोजिमको फल प्राप्त हुनेछ ।

> सन्नीन्दा सति नाम वैभवकथा श्री शेष योभेदधि ।
> र श्रद्धा श्रुति शास्त्र देलिकागिरां नाम्न्यर्थ वाद भ्रम ॥
> नामास्तो तिनोषिद्ध वृति विहितसयागो हिधर्मान्तरान् ।
> साम्यंनाम्नी जय शिवस्पचहरेर्ना पराधा दश ॥

१. सत्पुरुषको निन्दा ।
२. श्रद्धा नभएको मानिसलाई नाउको महिमा भन्नु ।
३. शिवमा र बिष्णुमा फरक देखनु ।
४. वेद शास्त्र र गुरूले भनिएको वाक्यमा विश्वास नराखने ।
५. हरि नाउँमा अर्थ गरी भ्रम बुद्धि राख्नु ।
६. नाउँको बलले कर्मको त्याग गर्नु नाउँको तुलना गर्नु ।
७. शास्त्र बाहिरको कुरा गरी नाउँको अपहेलना गर्ने ।
८. शास्त्र विपरित आचरण गर्नु ।
९. शिव र विष्णुको नाउँ जपमा फरक देखनु ।

यदि विश्वास पूर्वक नाउँ जप गरी रहे गर्दा गर्दै नाउँको अपराध पनि नास हुन सक्तछ सारा पाप नास भै भगवत प्राप्त हुन सक्तछ। अश्रद्धाको कारणले नै हामीमा त्यो प्राप्त नभैरहेका हुन् ।

अविश्वास नै ठुलो अपराध हुन परमेश्वरको प्रभाव र तत्वको सम्झदै अत्यन्त श्रद्धा हुन्छ उस्को साथमा अतुल प्रेम हुन्छ जस्ले बिश्वास र प्रेमले हृदयले नाउ लिन्छ उसलाई प्रतक्ष्य शान्ती र आनन्द प्राप्त हुन्छ ।

आलस्य र प्रमादको परित्याग गरी जुनसुकै प्रकारबाट उठदा बसदा सुत्दा सम्पूर्ण कर्म गर्दा पनि सदा सर्वदा भजन गर्ने अभ्यास गर्नु पर्दछ । संसारको समस्त बिषयको बिषयको लड हो भन्ने सम्झो उसलाई हटाएर श्री परमात्माको पावन नाममा लागि रहनु नै परम कर्तव्य हुन् र भय बन्धनबाट छिटै छुटकारा मिल्दछ ।

यो अनित्व क्षण भंगुर नास वान संसार सबै मिथया भोगलाई छोडेर त्यो सक्तवान न्यायकारी शुद्ध परम दयालु भक्त प्रेमी परमात्माको पावन नाउको निस्काम भावले ध्यान सहित जप गर्नु पर्दछ ।

जीवनको समय नै भजन गर्नु हो। यदि यो अनुल्य अवसर वेर्थ बिताए भने पछि पश्चाताप शिवाय कुनै हातमा पर्न सक्ने छैन अन्त समयको लागि हाम्रो कुनै सम्पती छैन भगवान परम बयालु हुन्छ दया गरी हामीलाई मनुष्य शरिर मोक्ष निमित्त दिनु भएको छ। अन्तमा जसले नाम स्मरण गर्दछ।

जस्तै लोभी व्यापारीले यौटै मात्र सम्पती कमाउन इच्छा गर्दछ त्यस्तै ध्यान राखेर सबै काम गर्दछ ठिक त्यस्तै प्रकारले राम नाम धनको जम्मा गर्ने हर प्रयास गर्नु पर्दछ ।

थी शरीर नासबान भएर पनि सुख र हित छ र तै पनि दुर्लभ जीवन छ यही शरीरले परम कल्काण हुन सक्तछ त्यसैले भगवानको भजन गर्नु पर्दछ ।

संसारमा भगवानको भजन समान कुनै वस्तु छैन यो थाहा छ भने एक छिनको निमित्त पनि भजनलाई भुल्न सक्तैन ।

भगवानको भजनको मर्म उही मनुष्यले जान्दछ जस उपर भगवानको पूर्ण दया भएको हुन्छ अनन्त बृम्हाण्डको समस्त संपती एकातिर भगवानका क्षणिक प्रेम पूर्व गरिएको भजन स्मरण एकातिर राखीयो भने भजन स्मरण बराबर हुन सक्तैन ।

सच्चा प्रेमीले आफ्नो सच्चा प्रेमीलाई छोडेर आफ्नो हृदयमा अरूलाई स्थान दिन सक्तछ र नाम प्रेमीले पनि परमात्माको नाउमा वाहेक अरू कुनै वस्तुलाई पनि आफ्नो हृदयमा स्थान दिन सक्तैन ।

जबतक मन मलिन र चन्चल हुन्छ प्रेम पूर्वक भजन हुन सक्तैन योग कसरी मिल्दछ नामोचार गरेको समयमा यस्तो मग्न हुन्छ कि आफ्नो शरीरको पनि ज्ञान नरहोस ठूलो शँकट आय पनि भजनमा मग्न रहोस् ।

प्रेममा लिन छ भने सो काम भावले पनि भगवान प्रकट हुनु हुन्छ तर सो काम प्रेम पनि द्रौपति गजेन्द्र के जस्तै अनन्य हुनु पर्दछ भक्त प्रल्हाद जस्तै आनन्द पूर्वक सबै प्रकारको कष्ट सहन तिखो तलवारको धारबाट सिर कटाउन सधै तत्पर रहनाले प्रत्यक्ष दर्शन दिनु हुन्छ ।

जुन मानिस भगवानको भजन गर्दछ उसको अन्तकरण शुद्ध गरी उनको दुःखबाट नास गरी कल्याण गरी दिनु हुन्छ जस्तै अग्नीले जलाएर प्रकाश गर्ने ती स्वाभाविक छ त्यस्तै भगवान नाममा पापको नष्ठ गरी दिने स्वभाविक छ । अस्तुः

इन्द्रिय प्रेम

हामीहरूको इन्द्रीयलाई जति तृप्त गरी दिएको हवस आज तक न तृप्त भएकै छ न हुने नै हो। जीभ्रालाई खोजी गरे अनुसार खान दिएमा हाम्रो जीवनी नै विगारी दिन्छ। जिभ्रोलाई प्रसन्न गर्न हाम्रो आँखा नै बिगारी दिन्छ मन पनि बिगारी दिनछ चेतन पनि विग्रीन्छ।

पढे लेखेको अथवा कुनै असल व्यक्तिहरू होटल वा सिनेमा गै आनन्द लिने प्रयास गरेको हुन्छ तर होटलबाट रोग लिएर आउछ सिनेमाबाट आँखा विगारेर आउने हुन्छ।

आफ्नो पैसा खर्च गरेर तीन घण्टा सम्म अध्यारो कोठामा भिडँ भिडको साथ बस्दा खराबी श्वासहरू आदान प्रदान र आँखा र मन बिगार्नु बाहेक अरू केही लाभ हुने होइन उक्त कुरा विचार नगरी जानु बुद्धिमानीको काम हुँदै होइन त्यसबाट मनोरन्जका साधन हुन् सिनेमा हेरी होटलमा खाने गर्ने मानिसहरुमा नराम्रो हुनु सिवाय राम्रो भएको पाउदैन ।

यो देखे हेरै पछि मनको विश्वास पाउँदैन उल्टै त्यसमा हेरे देखे बमोजिम आफुले गर्न सक्तैन अनि दुःख कै अनुभव भैरहन्छ। यसको कारण यही हो कि श्रृङ्गारिक दृष्यको देकेर बिग्रेको मन समाल्न नसक्नेहरू चार तथा पागल भएको पाउँछौ र सबै विवेकीको विवेक पनि हराएर जानेछ दया माया सुन्ने मातृ पितृ उपर प्रेम रहित हुनेछ।

आदर्श जीवनको पौराणिक पद्धति

आहार निद्रा भय मैथुनंच
सामान्यमेतत पशुर्मिन राणा भू

धर्मोहितेष मदिको विशेषो
धर्मेण हिना पशु मिः समाना ।

(हितोपदेश)

चरित्र निर्माणको मुख्य आधार—

१. देवोभव. मातृ देवो भव,

२. सत्य, धर्म, बृम्हचर्य, अहिंसा

यो उपदेश गुरू कुलवाट घर जाँदा दिइ पठाइने हुन ।

चारित्रिक अवधारणा– चरींत्र निर्वाणलाई नै सवै पुराणहरूमा जोड दिइएकोले देखिन्छ चरित्र निर्वाण बाहेक कुनै ग्रन्थ छैन । यस तुराग प्रति अश्रद्धा हूनु नै चारित्रिक ऱ्हास मुख्य कारण हो ।

अग्नी पुराण १५२-५५ कर्म पुराण १।२। रावका ३४, ११-४९ गरूड पुराण २०५ वायु पुराण ५९ देवी भागवत ०१११-४ नारदीय पुराण १।४३-५१, ६६, पद्म पुराण सृष्टी पुराण ५१-६० अध्यय स्वर्ग खण्डमा १३, ३७, ५१, ५६ अध्याय वृम्ह पुराण २२-२२५ अध्याय वृम्ह वेवर्त पुरण १।२६ कृष्ण जन्म ०७५ देखि ८३ अध्यया वृाम्हाण्ड पुराण २।१९ लिङ्ग पुराण १।२५-२७।८५-९०, २।२२-२६ अध्याय भविष्य पुराण वृाम्हाण्ड पर्वको ३,११ उत्तर पर्व २०५ अध्यय आदि, भागवत मा ७।११-१५७, ११।१७-२७ अध्याय आदि, मत्स्य पुराणमा ४०,५२ र १७४ अध्याय मार्कण्डो पुराणमा २८-३४ अध्याय मार्कण्डो पुराणमा २८-३४ अध्याय शिव पुराण १।१३-१५५ अध्याय विष्णु पुराणमा ३७८-१२ अध्याय विष्णु धर्ममा २।७९ देखि ८५ अध्याय आदि पुराण २० अध्याय र यस्टै प्रकार स्कन्द पुराणको सातौ खण्डको ४० अध्यायमा समेत चरित्र निर्माण के कुरा उल्लेख गरिएको छ ।

त्यस्को अलावा महाभारतको ३।३०७, १२।१८९७, २८७, १३।९७६ १०४, १४।४५ आदि अध्यायमा पनि चरित्र विषय उल्लेख छ हरि वशको तिनै पर्व साथै वाल्मीकी रामायणमा समेत चरित्र को उल्लेखनिय छ।

उल्लेखित पुराण शास्त्रहरूमा ऋषिहरू र वेदको समेत परित्रय दिइएको छ। चरित्र निर्देशमा सबै मनुस्मृति अध्याय ४–९ वहुतै प्रभावकारी छ, विष्णु पुराणमा प्रष्ट उल्लेख छ मन्वादी प्रजापति गणहरू र सप्तर्षी गणहरू चरित्र निर्माता र निर्देशक हुनु हुन्छ भनिएका छन्।

चरित्र निर्वाणको चर्चामा मुख्ये चरित्र निर्माता शिष्ठ भन्वादी प्रजापती र सप्तर्षी गण हुन लोभ क्रोध दम्भ शुन्य, नै चरित निर्माण हुन्।

व्राम्हाण्ड पुराण २।३२।३६ मा सत्य दान, दया, तप, ज्ञान, विद्या, त्याग र परिभूजन–यो आठ मुख्य चरित्र भनिएको छ।

> दानं सत्य तमो ज्ञान विद्येज्याबूजनं दया
> अष्टोतानो चरित्राणी शिष्ठाचारो पलक्षपाम्
> ब्राहाण्ड पुराण रा २।२३।४२

वायु पुराण ९९।३७

चरित्रको सेकडो भेद वताएका छन्। साथै व्याख्यामा जस्तै गुणवानको आवश्यक वस्तु प्रदान, दान हुन जीव व्रम्ह हुनु भन्ने जान्नु ज्ञान हो, व्रम्हचर्य जप, मौन रहनु, अनसन तपस्याका रूपमा छन् वेद जान्नु र दक्षिणाद्धारा नै यज्ञ सम्पन्न हुन्छ।

आत्मा बुद्धिले सबैको निमित्त कृपा राखी उपकार गन बुद्धि हुनु नै दया हो, क्षमा दिनु, कसै माथि क्रोध नगर्नु नै सन्यास हुनु, व्रम्हचर्य पालन गर्नु मुख्य चरित्र हो। चन्चलताबाट गम्भीर वन्नु निर्लोभिवन्नु, शम हो।

रामलाई रामायण लगायत सवै पुराणले आदर्श चरित्र नायक भनिएको छ।

नित्ये नियम पूर्वक स्नान संध्या देव पितृ तर्पण गर्नु अतिथीहरूको सनमान गर्नु ।

अतिथी सत्कार र पितृ तर्पण द्वारा सारा प्राणी तृप्त हुन्छ विष्णु पुराण ३ । ११

टाधा बाट आएको भुखा अतिथीको गोत्र नाउ कूल नसोधीकन भोजन गराउनु अतिथी ४ प्रकारको भनिएको छ दीन, वृद्ध, वालक, हरूको भोजन गराउनु ।

चरित्र निष्ठको परनिन्दा, असत्य, कटु भाषण, हिंसावाट दुर टाढा रहनु वामन पुराण १४ । ३९ दान, यज्ञ यास्वाध्यांय, टाका नियम पुर्वक अनुष्ठान गर्नु पर्छ चोर जुवाडी, रजस्वला जुवाडी, मद्यपादीलाई भाषण नगर्नु, उनीहरू संग टाढा वसी सदा साधु को संगत गर्नु । पुराण निदक कटु भाषण गर्नेलाई कुकुर भनिएको छ । उनीहरूको अन्न पनि निन्दनीय भनिन्छ ।

चरीत्र निष्ठामा लसुन, प्याज, मुसुर, मद्य, मासु, कैले पनि सेवन गर्नु हुदैन। स्कन्द पुराण काशी खण्ड ४०।१०७ हिंसा दोष पूर्ण हुन सय वर्ष सम्म लगातार अश्वमेघ यज्ञ गरेको पुण्य वरावर मासु त्याग्ले हुन्छ।

स्त्रीहरूले पनि पतिवृता धर्म प्रति पालन, पुत्रहरूको प्रति पालन। शिल लज्जाको साथ गृह कार्यमा सुचारू रूपले संचालन गर्नु मुख्य कर्तव्य हुन् ।

बृम्हचारी वान प्रष्टको लागि त्रिकाल स्नान, जटादि धारण जितेन्द्री यादी मुख्य हुन् । यो पुराणहरू मै चरित्रको व्याख्या गरीएको पाइन्छ। श्रीमद भागवत शिव पुराण लगायत श्रवणले चरित्र निर्वाणमा सहायता मिल्दछ । उस्को मनन प्रचार सबै प्रकारको सहायक मिल्दछ विद्या, धन, यौवन सम्पन्न हुँदैमा हुँदैन चरित्र हिन छ भने कुनै काम लाग्दैन ।

राम चरित्रमानस सहित भगवान नाम महिमा

संसारमा आवागमनको चक्रवाट छुटकारा पाउन शास्त्रमा ३ वटा वाटो बताएका छन् ज्ञान, कर्म, उपासना, पात्रको योग्यता र संस्कार अनुसार ज्ञान र कर्म योगवाट पनि फल प्राप्त हुन सक्तछ । किन्तु उपासना र भक्ति मार्गहरू र दुष्कर बताएका छन् कठोपनिषदया ज्ञान मार्गको अनुसरण छुराको धारमा हिड्नु बराबर छ भनि बताएका छन् ।

सुरपस्पधारानी शिता दुरत्यया दुर्गपथ: तत्
कवयोवदन्ती ।।

यो दुबैको तुलनामा भक्तिमार्ग अत्यन्त सुलभर सहज, सजिलो छ भनिएको छ । यसैलाई गोश्वामी जी का शब्दले पनि यस्मा पुष्ट गरिएको पाइन्छ ।

ज्ञान पंथ कृपान के धारा
परत खगेश होइ नही वारा
पोटो विघ्न पंथनीर्ब हइ
सो कैवल्य परम पद लहइ
अति दुर्लभ कैबल्य परम पद

संत पुराणनिगम आगम बदंइ

राम भजन सोइ मुकुटि गोसाइ

अनइच्छीत आवइ वरी आई

अस बिचारी हरी भगती सजाने

युकुटी निरादर भगती लुभाने

भगतोकरत किनुजतन प्रयासड

संसृति मूल अविद्याना सड

(राम चरिमानस ०७।११६।१-४)

उपासना र भक्ति मार्गमा पनि भगवत प्राप्त गर्न चार साधन वताएका छन् त्यसमा नाम, रुप, लिला, धामको चिन्तन । यसमा कुनै एउटा साधनमा निष्ठा पन्न भएर लक्ष्य प्राप्ती गर्न सकिन्छ ।

तथापि जति सजिलो सुलभ देश काल अनुसार नाम उपासनामा छ त्यती अरूमा छैन, भगवान नाम स्मरण गर्न न कुनै वर्ण, आश्रमको पनि निषेध गरीएको छैन कुनै प्रकारको तप योगको आवश्यक पनि छैन । रूपको चिन्तन र पुजापाठ पनि कठिन छ धाम सेव सगने बद्री, केदार जानु पर्दैन वा नाउ स्मरण जहाँ तहिहुन सक्तछ ।

भक्तप्रल्हाद भन्नु हुन्छ -

रास नाम जप तां कुतोम वम्।

राम नाम जप्नेलाई के हुन दतैन ।

पदम पुराणमा पनि

तीर्था नाच परं तिर्थ ।

कृष्णनामा न महर्षय ।।

भूलले अमृत पिएमा अमर गरि दिन्छ विश पान गर्नाले मृत्यु प्राप्त हुन्छ अग्नी पर्साले जलाइ दिन्छ त्यस्तै भूले भनिएको भगवामको नाउले पनि समस्त पाप नास गरी दिन्छ । कुनै वस्तुको सक्ति र श्रद्धालाई पनि पर्खिरहदैन ।

नउिवस्तु शक्ति श्रद्धादि कमपेर्दाले
भायँ कुमायँ अनख आलस हु
नाम जपत मंगल दिसीदस हु

(मनस १।२७।९)

अवखे नापो यत्माम्नी किर्तिते सर्वपाम कै
पुमान विमुच्चते सद्य: सिहन्न स्तै मूगै रिव ।

नाम किर्तनले सारा पाप रहन सक्तैन जस्तो सिम्ह देखि मृग भाग्दछ ।

उपासनको क्षत्रमा ज्ञान तथा भक्ति दुवै साधन गर्नेहरूको निमित्त भगवान नाम को यौटा महत्व देखिन्छ निर्गुण निराकारको उपासके हृवम् सगुण साकारको उपासक हृवस् यो दुवै थरीलाई नाम जप विना संसार सागरवाट पार हुन सक्तैन त्यसैले मध्यकालिनका सन्त तथा भक्यहरूले यौटै शव्दले नामको महिमा गाइरहेको उदाहरण ।

वृम्ह नामते नाम वड वरदायक वरदानी
राम चरित्र सतकोटी महाँलिय महेस जिथजानी

(मानस १।२५)

राम सुमिरत सव विधी. हिको राज रे ।
रामको विसारिवो निसेषेध – सिरताजरे ।।

(विनय पत्रिका ६७)

नाम प्रतित भइ जा जनकों ले आनन्द दुः ख दुरीरहे ।
सुरदाश धन धनते प्राबि जो हरिकावे तले वहे ॥

(सुरदाश)

कबिर कहे मैका येगया, कथिगया वृम्ह म्हेश ।
मनसा वाचा कर्माना कविरा सुमिरन सा ॥

(कबिरदाश)

नाम विन्त भवक रकम छुटे
साधु संत ओ राम भजन विनुका लि निरन्तर लुटे ॥

(दरिया साहव)

राम जये रूचि साधुको साधु जये रूची राम ।
दादु दोनो एक ढंग तम अरम समकाम ॥

(दादु दयाल)

त्यसैले शास्त्रको वाक्यलाई विश्वास गर्नु कलियुमा संसारको वंधनमा लिन भैरहेका पाप र जीवलाइ विश्बास दिलाउनलाई श्री मदभागवतमा महर्षी अगस्त्येजी ले अजामिल उद्धार भएको कथा व्याख्या गरीएको छ त्यसमा आफ्नो पुत्रको नाउ पुकार गर्दा उद्धार भएको भनियो ।

त्यसंले संगीतमा वा अपहेलना गरी भगबानको नामच्चारणले समस्त पापकी नास हुन्छ भन्ने प्रष्ट छ । राम चरित्रमानसमा पनि लेखिएको छ ।

राम नाम अभिमत दाता
हित परलोक लोक पितु माता

भगवान नामच्चारणले पेले पापको नास हुन्छ पछि निरमल मति उत्पति हुन्छ त्यहीमति भगवत् प्राप्तीको मार्गमा आउने विध्नलाई दमन गरी भगवान प्राप्त गराउन समर्थ हुन्छ। श्री मद भागवत मा पनि लेखिएको छ।

नदेहमाधं सुलभं सुदुर्लभं
लवँ सुकल्पं गुरू कर्ण धारम्
मयानु कूलेन नम स्वतेरीत
पुमान भवाब्धीन तरेत् स आत्मह।

यो मानव शरिर सर्वं शुभ फल प्राप्ती को मुल हुन अत्यन्त दुर्लभ भएर पनि दुःखमयी पनि हो तर संसार सागरबाट पार हुन यो शरीर डुंगा समान हुन् शरण ग्रहण ले भगवान वायुको समान भक्तलाई अङ्गालीनु हुन्छ। यदि निस्वार्थ गुरु को आश्रय प्राप्त हुन्छ भनेता केत हून थियो यस्तो पाउदा पनि भवसागर पार हुदैन भने आफ्नो आत्माको घातक गरे चीन्तामणी झोली आफ्नो साथमा राखेर पनि दरी दुवती रहै समान हुन्। गोश्वामी जी पनि यसैलाइ भन्नु हुन्छ।

जोन तरे भवसागर नर समाज अस्त्याई
सोकृत निंदक मंदमति आतमा हन गति जाई

(मानस ७।४४)

कलियुगमा चरित्र र सदाचार विचारको अत्यन्त अभाव भैसकेका छन् त्यसैले योग यज्ञको विशेष फल प्रद हुदैन संकिर्तनले मात्र संभवन छ।

चरित्रवान नै धर्मात्मा हुन्

सत्येन रक्षते धर्मो
विद्यायोगेन नाइते ।
मृजया रक्षते रूपं
कुलं वृतेन रक्षदे ॥

भावार्थः-

जस्को चरित्रीक बल स्वास्थमा रहेको छ भने । उनै ऐश्वर्यमान, धर्मात्मा र सत्येवान हुन् ।

(श्री हनुमत लाल जी को उपासना)

राम चरित मानस

प्रातलेत जोनाम हमारा
त्यही दिन ताही नमिले अहारा ।

हनुमानजी स्वयं भन्नु हुन्छ प्रातकालमा जस्ले मेरो नाउ लिन्छ त्यस दिन भोजन नमिलोस् ।

आछ काल यस्तो व्यक्ति पाउदछ प्राय जो हरी भजनवाट विमुख नै छ अनि अरूलाई पनि तर्क वितर्क गरी उदाहर दिएर भ्रममा पारी पारीरहेको देखिन्छ ।

भन्दछ हेर देवता आफैले मेरो नलेउ भनि आफ्नै मुखले भनिएको छ सरल स्वभाव भएको व्यक्तिहरू उक्त भनाईमा प्रभावित हुदै उल्लेखित

चौपाइको अगाडि पछाडि नहेरी अवस्या विचार नगरी अर्थ नै नबुझ्दै रामको परम भक्तलाई नाउ विहान लिने गर्दैन ।

उक्त चौपाइको अवस्था अगाडि पछाडीको भाव सम्झी हेनुमानजीले विभिषणलाई कुन सन्दर्भमा भनिएको छ उस्को भन्नुको तात्पर्य केहो विचार गर्नु पर्दछ ।

जव लंकामा आमा जानकीको खोजीमा हनुमानजीले मन्दीर मन्दीरमा सोधी सोधी खोज खवर गर्दा गर्दा असमर्थ भैरहेको थिए रामको कृपाले बिभिषण पाउदा साक्षात्कार भएको थियो ।

परिचयमा विभिषणजीले वडा दिनहिन भन्दै हनुमानजीलाई भन्नु हुन्छ ।

(चो) तातक वहुं मोहिजानी अनाथा ।।
करी हहिं कृपा भानु कुल नाथ ।।
तामस तनुकछु साधन नाहिं ।।
प्रितीनपद सरोज मन माही ।।

हे तात मलाई अनाथ जानेर सूर्य कुलको स्वामी श्री रघुनाथ जी मलाई कृपा गर्नु होला । मेरो शरीर राक्षसी हुत त्यसैले मलाई राम भजनमा कुनै साधन छैन अथवा मेरो हृदयमा श्री रामको चरण कमलमा कुनै प्रेम नै छ ।

लंकामा श्री विभिषण योटै मात्र भक्त हुन् राम अंकित गृह अति शोभा भन्ने देखेर हनुमान जी विस्मय हुनु भयो र विचार गर्न लागे ।

(चौ) लंका निसिचर निकर निवास
इहां कहां सज्जन कर वासा ।।

अर्थात लंका राक्षसी समुहको धाम थियो यहां कसरी सज्जन (भगवद भक्त पुरूषको निवास कहांवाट हुन सक्ला ।

बिभिषणजी लंकामा योटै श्री रामको भक्त हुन सुस्दा उटदा

निरन्तर श्री रामको स्मरण गर्ने विभिषणको दर्शन हनुमानजीले प्राण प्रियतम श्री रामकै दर्शन मिले समान भएको थियो ।

(चौ) मन म हुं तरक करे कपि लागा ।
तेही समय बिभिषणा जागा ।।
राम राम तेही सुमिरन किन्हा ।
हृदय हरष कपी सज्जन चिन्हा ।।
करी प्रनाम पछी कुसलाई ।
विप्र कह हु निज कथा बुझाइ ।।
किधुम्ह हरीदासन्ह महं कोइ ।
मोरे हृदय प्रिती अति होइ ।।
कितुम रामु दिन अनुरागी ।
आय हु मोहि कर न बड भागी ।।

विभिषणजी श्री रामजीको परम भक्त भएर पनि सारै दिन हिन पतीत र अधर्मि भनि रहनु हुन्छ ।

अवसरमा शरणगत वत्सल प्रभू राम संग भन्नु हुन्छ ।

(चौ) नाथ दशानन करमे भ्राता ।
निसिचर वंश जनम सुरत्राता ।।
सहज पाप प्रियतामस देहा ।।
जया उल्लुक हि तम परने हों ।।

नाथ म दश वटा शिर भएको रावणको भाइ हु राक्षस कुलमा मेरो जन्म भएको हो देवताईरूको रक्षा गर्ने प्रभू ।

मेरो तमासि शरीरको पाप स्वभाविकले मन पर्दछ जस्तै लाटोकोमेरालाई रात मन पर्ने स्वभाविकैले प्रेम हुन्छ ।

(चौं) मैं निसिचर अति अधम सुभाउ
शुभ आचरणु किन्ह नही काउ
जा सुरूप मुनी ध्यान नआवा
तेही प्रभू हरषी हृदय मोही लावा

म राक्षस हुँ स्वभावले नै नीच छु मैले भूलेर पनि राम्रो आचरण गरिन तै पनि प्रभू कति दयालु होइबक्सीन्छ वडे बडे ऋषि मुनी सध्या तर्गण अन्य कठोर साधन गरेर पनि निरन्जन जंगलमा बसी आफ्नो शरीर सुकाई रहेका हुन्छ तैपनि दर्शन मिल्न कठिन छ । उनै शरणागत वत्सल प्रभुले मलाई प्रसन्नता पूर्वक हृदयमालगाउनु भयो ।

स्वयं प्रभू राम संत सिरोमणी श्री विभिषणजीको परम भक्त स्वीकार गरेर भन्नु हुन्छ ।

(चौं) तुम्ह सारी खे संत प्रिय मीरे ।
धर उँ देह नहि आन निहोरे ।
सुनु लं केसकल गुण तोरे ।
ताते तुम्ह अति सय प्रिय मोरे ।

जव श्री राम भक्त संत सिरोमणी विभिषणजी पनि यस्तो विनम्र पूर्वक श्री रामजीको गुण गाइरहनु भयो । विनम्रताको साक्षात मुर्ति हनुमत लालजी पनि आफु दिन हिन भन्दै विभिषण जी सग एक पाइला अगाडि भने जस्तो आफु निच बन्दै भन्नु भयो ।

फेरि विभिषणजी संग भन्दछ विभिषण तपाइ आफुले आफैलाई राक्षस कूलको मानेर मनमा ग्लानी नमान्नु ।

भन्नुस म मात्र कुन ठूला कुलको हो वानर योनित चन्चले पशु हुनाले सबै कुरावाट हिन छु हाम्रो कूल (वानर) को कसैले प्रातकालमा नाउ लियो भने उस दिन भोजन पाउने छैन।

(चौ) कह हुँ कवन मैं परम कुलोना
कपि चंचल सबहि बिधि हिना
प्रात लेत जो नाम हमारा
त्यही दिन ताहि नमिले अहारा ।

यो शब्दको अभिप्राय वानर जातिलाई भनिएको हो राम भक्त हनुमानको नाउँलाई भनिएको होइन ।

अशोक बाटीकामा हनुमान जी ले माता जानकी संग पनि यही भनिएको छ माता सुन्नुस हामी वानरमा ज्यादा वल बुद्धि हुँदैन किन्तु प्रभूको प्रतापले सानु सूर्पको वच्चा विशाल शरीर भएको शर्पको शत्तु गरूडजीले खान सक्तछ ।

(दो) सुनु माता शाखा मृग नही बल बुद्धि विशाला
प्रभू प्रतापले गरूड हिरबाट परम लघु धालु ।

सीताको खवर पाए पछि यक्लैले लङ्का सहरको जत्तत्र गरी दिन पवन सुत्र प्रभू श्री राम संग भन्दछ ।

(चौ) सारख मृग हैं बढी मनुसाई |
शारवा ते सारव पर जाई
नाधि सिंधु हाटकपुर जारा |
निसीचर गनवधों विपिन उजारा |
सो सब प्रताप रधुराई |
नाधनक छु भोर प्रभुताइ ||

प्रभु हामी वानरको वस यउी वडा पराक्रम हुन सक्तछ की हामी यौटै हाँगाबाट अर्को हाँगा उफ्री जान सक्तछ। मैले समुद्र नाघेर सुनको लङ्का जलाई दियौं।

राक्षसहरूलाइ मारेर अशोक वगैंचालाई उजाड पारी दिए त्यो सबै उनै राम प्रभू कै प्रताप हो त्यसमा हे नाथ मेरो कुनै पराक्रम हैन।

वास्तवमा म जङ्गली हु जन सुखदायक रामकै कृपा कै वयान गरी विभिषणलाई सुनाइ रहनुको भाव यै हुन की म यस्तो कुल र जातिमा जन्मेको हु बिहानै हामी बानर जातको नाउ लिनु पनि अशुभ छ तर प्रभु राम यस्तो दयालु दिन बन्धु हुनाले यस्तो अधम उपर पनि कृपा गर्नु भएको छ।

(दो) अस मैं अधम सखा,
सुनु मोह पर रघुवीर
किन्ही कृपा सुमी रिगुन
भरे वीलोचन नीर /

श्री राम सुग्रीव मित्रताको अवसरमा पनि हनुमन्तलाल प्रभु संग दिनता र खराव चालको फुरा नै वयान गरी रहनु भएको छ।

(दो) एकमैं मन्द मोह बस कुटील हृदय अज्ञान /
पुनो प्रभु मोहि विसारेउ दिन बन्धु भगवान //

जव प्रभू उनको दिनता र सारै विनम्रतामा रिझियर हृदयमा लगाउदै अनाउनु हुन्छ र श्री लक्ष्मणजी भन्दा पनि अति प्यारो।

(चौ) तब रघुपति उठाई उरलावा /
निज लोचन जल सिंची जुडावा //

सुनु कपी जिया मानसी जनीउन्ना
ते मम प्रिय लक्ष्मण ते दुना ।।

उनी राम भक्त हनुमान जसको हृवदमा छ जो कल्याणको पुर्ति हुन खराबको जरा नै काट्ने वाला हुन त्यस्तो भक्तको दर्शन र नाम अशुद्ध हुन सक्तैन पवन सुत संतहरुको हित गर्ने हुन् ।

(च) मगल मुरती मारूत नन्दन ।
सकल अमङ्गल मुलनी कन्दन ।।
पवन तनय सन्त नहितकारो ।
हृदय वितराज अभय विहारी ।।

(यिनय प.ो ३६)

कपि श्रेष्ठ हनुमानजी देयताहरू भन्दा पनि श्रेष्ठ आनन्द र कल्याणको धाम कपानघारी शिवजी के अवतार हुन् । वानर राज शुग्रीवको गएका राज्य फिर्ता दिलाउने । संसारका संकटवाट नास गर्ने उनको नाउ कैले पनि अमङ्गल हुन सक्तैन ।

(श्लोक) जयति गतराज ताता र
हतार संसार सकट दनुजदर्प हारी
इति अति मीतो ग्रहप्रेत वीरानल व्याधी वाधा

विनय पद २८०

जस्ले सब प्रकारले हनुमानको आवश्यकमा हुन्छ उसको सर्व प्रतिज्ञा पुरा हुन्छ हनुमानजीले असभवको सवभ गरी दिनु हुन्छ । उसको आनन्द-

मयी मूर्तिको स्मरण गर्दैमा सारा संकट र शोक मेटेर जान्छ उनको कृप भए पछि राम सिता र शिव पार्वती सबैवाट कृपा हुन्छ।

प्रभु राम स्वयं आपनो मुखार विन्दवाट उनको प्रशंसा गर्दै आफुलाई उनको ऋणी हु भनि स्वीकार गर्नु भएको छ उनै हनुमानको नाम कैले अपवित्र हुन सक्दैन।

(चौ) सुनु कपी तोही समान उपकारी
नहिको उ सुर नर मुनी तनु धारी

प्रति उपकार करौका तोरा।
सन मुख होइन सकत मन मोरा
सुनु सुतको हिउरीन मेनाही।
देखउ करी विचार मन माहि।

रामजीको परम्परा शोकातुर श्री भरतलाल पनि कपी श्रेष्ठ हनुमानजीको दर्शन गरेर धन्य सम्झनु हुन्छ उनको दर्शनले सबै शोक हरेका थिए। सर्वदाको निमित्त रिणी सम्झनु भएको थियो त्यसैले उनको नाम कैले कष्ट डायक हुन सक्दैन।

(चौ) कपीत वदर ससकल दुःख विते
मिले आजु मोही राम पिरिते
यहि संदेश शरी स जगमाही
करि बिचार देखेउ कछु नाही
नाहिन तात उरीन मैं तोही
अवचरीत सुना वहु मोही

(मानस ७।३)

पँले हनुमानजी सामान्य हुन सक्छ तर प्रभूने अपनाउनु भएकाले सवैको निमित्त पुजनीय हुन गयो ।

(चौं) कपी पति रिछ निसाचर राजा ।
अङ्ग ढादी जे किस समाजा ।
कं छेउ सबके चरण सुहाय ।
अधम सरीर राम जिन्ह पाए ।

उनै हनुमानले वसालेको शकरजीले पनि उठाउनै सक्नु भएन .जुन घरको इनले नष्ट गरी दियो । कसैले बसाल्न पनि सकेन यिनको नाम लिए पछि संकटहरू जरै देखि उखलिएर भाग्दछ ।

भगवान सुखी गर्न सच्चरीत्रको निमित्त सामान्य नियम

चरित्र के हो मनुष्यको आन्तरिक भाव. तथा कर्म र वाणीले चरित्रको पहिचान गरिन्छ वाल्मीकीले नारदजी संग प्रश्न गर्नु भगो ।

**चारित्रेणच:को युक्त सर्वभुतेषुको हित ।
विद्वान कः कः समर्थश्व कस्चैकः प्रिय दर्शन ।।**

यस्को उत्तरमा भन्नु भयो समस्त गुण चरित्र के सदाचार अन्तरगत आउछ वचन, बुद्धि स्बभाव, चरित्र, आचार तथा वेब्रहारमा हामी देख्दछौ चरित्र शब्दले कर्म, धर्म, अर्थ र स्वभावमा आउछ ।

सच्चरीत्रको बिषयमा सामान्य नियम तल दिइएको छ सके सम्म गर्दै गए पछि गर्न नसक्ने होइन ।

१. आफ्नो कूल शिल र देश स्थिति अनुसार विस्त्र लगाउनु लोक परपरा मर्यादा ध्यानमा राख्नु ।

२. अतिथिहरूको सम्मान गर्नु आफ्नो शक्ति अनुसार आशन, भोजन, विछौना जल, फल फुलद्वारा सत्कार नगरीं अतिथि घरवाठ जान नदेउ र मधुर वचनले स्वागत गर्नु ।

३. अतिथि अचानक घरमा आए उठेर स्वागत सत्कार गरीभोजनको प्रवन्ध गर्नु नम्र पूर्वक सुत्ने प्रवन्ध पनि गरी दिनु उनलाई नखुवाइ आफुले नखानु नाराज भएर गए धर्म सवै लियर जानेछ ।

४. उडायको र अस्तायको सूर्य नहेर्नु वाछी वाधने डोरी ननाध्नु वर्सादमा नडोदनु जलमा आफ्नो मुख नहेर्नु ।

५. गर्भिणी स्त्री, रोगी, वृद्ध, विद्वान, साधु वाटोमा भेट भएमा वाटो छोडी दिनु ।

६. आकाशको इन्द्र धनु अरूलाई नदेखाउनु आफुले पनि नहेर्नु मल मुत्र थुक विष्टा रगत आँ ना आदि तलाउ कुवामा नफ्याक्नु ।

७. काँसको भाँडामा पाउ नधुनु अरूले लगाएको जुत्ता लुगा गहना माला नलगाउनु पानी नाध्ने वखत जुत्ता हातमा लिएर नजानु ।

८. नसा लाग्ने वस्तु कहिले नपिउनु ज्यादा नहाँस्नु अरूलाई दोष दिने वानी नगर्नु अर्काको खराव कुरा नभन्नु धानको भुस हाडमा माथि नबस्नु आयु घट्छ ।

९. नोकरहरू संग राम्रो व्यवहार गर विरामी र तकलीफमा विचार गर सेवा गर उनलाई सानु नसम्झनु ।

१०. चाण्डाल मुर्ख अभिमानी नाच्ने, अलसी, चोर, डाका शत्रुको साथ नवस्नु दुवै हातले टाउको नकन्याउनु जुठोको समयमा मस्तक नछोवस अरूको रुमालले आफ्नो मुख नपुछनु ।

११. आमा बाबु, गुरुको नित्य सेवा गर्नु आज्ञा पालन गर्नु र गाइ यज्ञ चाडालको छाया नकुल्चनु ।

१२. भिडमा धक्का नदेउ भुल भए क्षमा माग आफुलाई लागेमा खराव नसम्नु सावधान हुनु ।

१३. मध्यान आधारात, प्रात सन्ध्याकालमा चौवाटोमा घुमियर नरहनु ।

१४ हुन सम्म अरुसंग कुनै चिज नमाग्नु मागेमा तुरुन्त फिर्ता दिनु लेनदेनको व्यवहार कम गर्नु ।

१५. कसै कहाँ पाहुना भएर गएमा बिचार गरेर उसलाई तकलीफ नहोस्

१६. द्धेश गर्ने धेरैको शत्रु अरूलाई ज्यादा दुःख दिने आवारा, झुठा वोल्ने धेरै खर्च गर्ने, अर्काको निन्दा गर्नेहरु संग मित्रता नजोडनु ।

१७. दाँतमा पिन सुइ चक्कुले नकुडनोस कानमा सिन्काले नघोचनु नाकमा औला नघुसार्नु, नङ्ग नचपाउनु आँखाभुइ नउखेल्नु भइमा नलेख्नु सिंग भएको पशु र आएको आधीवाट वच्नु ।

१८ उत्तम, अधम जसै संग मित्र भावगर्नु झगडा नगर्नु पाउ माथि पाउ नराख्नु बसीरहेको मानिस विच जान झुकेर दाहिने हात फैलाएर वाटो मागेर जाउ ।

१९. सभामा नउठनु खोकी पिसाव लाग्ने भए छेउमा वस्नु र कुरा नगर्नु जोडले नहासननु ६

२०. परिचित र पुज्य मानिस वाटोमा भेटिए पैले प्रणाम गरी क्षम कुशल सोध्नु रातमा वाहिर लठि लि जानु । लंगडा बुढी निच गरिवलाई कैले चित नदुखाउनु ।

२१. दुःखी पशु पंक्षीको सेवा गर्नु कुनै प्रकारले पिडा र दुःखीको प्रेमले वोल्नु सहायता गर्नु ।

२२. कसैको धर्म र इश्वरका निन्दा नगर्नु पाप छैन भने उनको धर्ममा पनि सक्ति अनुसार सहायता गर्नु खराव गर्नेलाई पनि विपती कालमा मदत गर्नु ।

२३. लोभले अर्काको हक मेटेर धन नकमाउनु अर्काको खराव अवस्थामा मन कर्म वचनले खराव नसम्झनु अचल होत् भन्ने चिताउनु ।

२४. पापको कमाइ दुःख नै हुन्छ एक पटक भुल वा परिस्थितिमा परी दोषी वनाएकोमा पछि पश्चाताप गरेमा त्यसमा माफि देउ र सुमार्गमा लगाउ ।

२५. गरीव नातादारलाई कुनै विवाह वृतवन्धमा वोलाय हेला नगर्नु जहाँ राख्दा मर्यादा रहन्छ उहि राख्नु गरिव सम्झेर हेला नगर्नु ।

२६. जस्तै वोली रहेछ विचमा नवोल्नु कुनै काम पनि विचारले गर्नु हतारीनु हुदैन ।

२७. वोल्दा लज्जा हुने कुरा नवोल कसैको कुरा गुप्त छ भने नभन्नु ।

२८. आफ्नु निन्दा गर्छ भने नरीसाउ वढाई गर्छ भने नफुल्नु अर्काको निन्दा दिल नदिनु गुण सुने खुसी मान्नु आफ्नु मान गरे ममले त्यागी दिनु ।

२९. कुनै शास्त्रको विवाद नगर्नु कुनै तर्क गर्दा अरू हार्ने भयो भने कुरा वन्द गर अरूलाई हारेको कुरा थाहा नहोस् ।

३०. कसैलाई जमान दिए पुरा गर छोरा सिक्ष्य सेवकको पनि अपमान नगर विश्वास नखोल अरूले जमान दिएको पुरा नगरे नरीसाउ मानिस परिस्थितिको वसमा पर्दछ ।

३१. अपमान गरी दान नदिनु दिएको दान गन्न नदेउ आफ्नो समर्थन गराउन नदवावस् ।

३२. वेकारीहरूलाई सके काममा लगाइ दिनु अंश वन्डामा कुनै नलुकाउनु पाउने हिस्सा भन्दा वढी लिनेकोसीस नगरनु ।

३३. कर्जा लिएको छिटै तिर्नु लिएको रूपैंया तिर्न नसके दुःख नदिनु वस्ने घर लिलाम नगराउनु ।

३४. भूल कसको हुदैन नोकरले भुल गरे नरीसाउन वारम्वार असल खराउको ज्ञान दिएर राख्नु सम्झाई बुझाई उसको चित शान्ती गरी दिनु फेरी भुल गर्न कम गरावस भुल रहित हुनु परमात्मा बाहेक अरू हुदैंन ।

३५. रोगीको सच्चा हृदयले सेवा गर्नु भार भैरहेछ भन्ने थाहा नहोस् कपडा बिछोना रोज फेर्नु उसको कुरा सुनी रहनु औषधी समयमा दिनु खान नहुने चिज विरामीको अगाडि नल्याउनु नखानु सेवा गर्नु सौभाग्य सम्झनु खकार फोहर गाडी दिनु ।

३६. इश्वर साथैमा छ गुप्त भन्दा गुप्त पनि थाहा पाउनु हुन्छ भन्ने कुरा नभूल्नु । इश्वरलाई प्यारो हुने काम गर्नु ।

३७. भगवानको नाम जप किर्तन गर्नु श्रवण चिन्तन ध्यान शक्ति अनुसार गर्नु अरूलाई पनि प्रेमले गर्न लगाउनु यो भन्दा अरू कुनै साथमा जाने वस्तु छैन ।

३८. परमात्मा नै सत हुन त्यस्मा मन लगाउनु नै सदाचार हो तनमन धनले सबै कार्य गर्नु यही सच्चरित्र सदाचारको सामान्य गियम हुन् र साधन हो ।

भगवान दर्शन कैले पाउने

विषयमा विषयीको छोरा उपर आमाको पति उपर, सतिको जति प्रेम हुन्छ यो तीनै प्रेम एकै ठाउंमा राखेर इश्वर तर्फ लागेपछि दर्शन मिल्दछ ।

वेदसार शिव स्त्रोत

पशु नां पति पाप नासं परं सं
गजेन्द्रस्य कृति वसानं वरेन्यम ।

जटा जुट मध्ये स्फुरद गाङ्गवारि
महादेव कं मि स्ममरामी स्मरारिमे ।
महेशँ शुरेस सुरा राति नासँ
विभु विश्व नाथं विभूत्यङ्गभूष मू ।
विरूपाक्ष मिन्द्वर्क वन्हित्रिने त्रं
सदानन्द भिडे प्रभुं पन्च वक्त्रम् ।
गिरिसँ गणेश गले निलवर्णं
गवेन्द्रा धिरूढेगुणा तित रूपम् ।
भवं भास्करं भस्मनाँ भूषितान्हं
भवानी कलत्रं भजे पन्च वक्त्रम् ।
शिवाकान्त शम्भो शशाङ्कार्ध मौले
महेशानशलिन् जटाजुट धारिन् ।
त्वमेको जगद व्यापको विश्वरूप
प्रशिद प्रसिद प्रभोपूर्ण रूप
परात्मानमेकं जगदवीजमा द्य ।
निरिहं निराकार मोङ्कारवेद्यम्
यतो जायते पाल्पते येन बिश्वं
तमिशं भलेजीयते यत्र बिश्वम्
नमूमिनं चायो नवन्होर्न वायु नं
चोकाश मास्ते नतन्द्रान निद्रा
नगिष्सो नशितं नदेशोन फेशो

नयंस्यास्ती मुर्ति स्त्रीं मुर्तित मिडे
अजंशास्द तं कारणं कारणां नां
शिवं केतलँ मासके मासकानाम्
तरीयं तमः पारमाद्यन्तहि न
प्रपद्य परं पावनं द्वैत हिनम्
नमस्ते नमस्ते विभो विश्व मुर्ते
नमस्ते नमस्ते चिदानन्न मुर्ते
नमस्ते नमस्ते तयो योग गम्प
नमस्ते नमस्ते श्रुती ज्ञान गम्प
प्रभो शुल पाणे विभो विश्वनाथ
महादेव शम्भो महेश त्रिनेत्र
शिवाकान्त शान्त स्मरारे पुरारे
त्वदन्यो करेण्यो गमाण्यो नगण्य
शम्भो महेश वरूणाभय शुलपाणे
गौरिपते पशुपते पशु पाश नाशिन्
काशीयते वरूणया जगदेव देकस्त्वं
हंसिपासी विद धासि महेश्वरोसी
त्व तोजगद्भवति देवभव स्मरारे
त्वयव तिष्ठ ती जगन्मृ ढु विश्वनाथ
त्वयेवगच्छति लयं जगदेत दिश
लिङ्गात्मक हर चराचर विश्वम् यिन् ।

(इति सम्पूर्ण)

आरण्यक मुनि द्वारा भगवान रामकास्त बन

त्वन्नामसमरणान्मुढ सर्व शास्त्र विर्वजित
सर्व पापग्घि मुतिर्प संगच्छेत्परमं पदम्
सर्वदैदेसिहाज्ञानां तारायोय निवि स्फुटम्
यन्नामना मस्मरणं क्रियते पाप तार कम्
तावद् गर्जन्ती पाता निवहत्तास मानिच
नयांवत्योच्यते नाम रामचन्द्र तव स्फुटम्
त्वन्नाम गर्जनं श्यूत्वा महापातक कुन्जरग
पालपन्ते महाराज कुत्र चित्यानलिप्स यां

(पद्म यु:पा:ख: ०३७।५-५३)

योगीत्साधन

ज्ञान चार विषयवाट प्राप्त हून सक्तछ।

१. कथा पुराण सुनेर
२. अरू मरेको देखेर आफु मर्ने विचार गरेर
३. भक्तहरूको संगत गरे पछि
४. संसार वेवहार झुठा सम्झेर

अहंकारले अज्ञान पैंदा हुन्छ ज्ञान नभए पछि अविवेकी बन्ने छ। त्यसवाट क्रोध लोभ उत्पति हुन्छ सतसंगद्वारा अभ्यास गर्नु त्यसबाट अहं छुटेपछि अहंकार अविवेक नष्ट हुन्छ।

अहंको अपराधी सम्झेर उसैलाई दवाउ अनि ज्योतिको अनुभव गरिनेछ अभ्यास गर्दै ध्यानमा समलग्न हुन् तर चित आफ्नो लछेमा नवसी विषय चिन्तनमा गयो भने ध्यान सवै माटोमा मिल्दछ। निरन्तर भगवत स्मृति भैरहे सोही सच्चा ध्यान हुन्छ।

देश जाति शरिरको आसक्तीको अलग नगरी ज्ञान प्राप्त हुन सक्तैन आचारले शरिर शुद्ध हुन्छ, चोरी हिंसा, व्यभिचार, राग द्वेश, इर्ष्या, मद मोह त्यागले हृदय शुद्ध हुन्छ, खरावी वचनको त्यागले वाराणी शुद्ध हुन्छ। सत्सङ्ग सहनसिलले मन शुद्ध हून्छ।

पापीको चिन्ह नै क्रोध हुन राग द्वेश मिश्रित क्रोधले भगवानको भक्तिमा डुग्नै सक्दैन विशेष गुरू र भक्तहरु उपर क्रोध कैल्हे नगर्नु।

अज्ञानीले अरूको गुण र दोष देख्दछ आत्म दर्शी भक्तहरुले भगवानलाई मात्र देख्दछ। कामीहरू आफनो इच्छा विषयको देख्दछ अरु देख्नै सक्तैन।

साधन २ प्रकारको हुन्छ। (१) अन्तरङ्ग (२) वाहिरङ्ग यो दुवै आवश्यक साधन हुन अन्तरङ्ग, साधन निरन्तर चिन्तन गरी रहनु कुनै पनि समय आफ्नु चित्त अनेत्र तर्फ नलगावस्।

वहिरङ्ग साधन अरू संग लिनु, सचय गर्नु वारम्वार खाइरहनु, अरुको निन्दा स्तुती गर्नु यसवाट भजनको फल हुन सक्तैन।

अविवेकीलाई शास्त्रभार हुन्छ। रागीलाई ज्ञान भार हुन्छ अशान्ति मानिसलाई मन भार हुन्छ आत्मा दर्शीलाई शरीरभार हुन्छ यसको आवश्यक श्लोक।

भारो विवेकिन, शास्त्र मारो

ज्ञानंच रागिणा

अशान्तस्य मनो मारो
नात्म विदोवधु ।

प्रेम वा भय विना वैराग्य हुन सक्तैन भय यस्तो कुरामा हुनु पर्दछ। यो सवै भगवानको हो यो भोग्न मेरा अधिकार छैन आफ्नो सम्झेर भोग्न् पाप हो यस प्रकार मन भगवान प्रति लागे पछि विषय तर्फ लाग्न सक्तैन भगवान प्रति प्रेम नभएरै मन अनेत्रमा जाने हुन् । जवे तक वडपनको अभिमान रहन्छ त्यस वखत सम्म प्रेम र वैराग हुन् सक्तैन ।

सत्व गुण विना ज्ञान हुन सक्तैन जुन समय स्वार्थ रहदैन त्यस वेला प्रेम हून्छ ।

ज्ञानले अज्ञान नास गर्दछ वेवहार नांस गर्दैन, देवी सम्पतीले ज्ञानलाई मद्दत गर्दछ आसुरी सम्पतिले ज्ञानलाई नास गर्न खोज्दछ, त्यसैले शुभ कर्म गरि रहनु पर्दछ ।

चित्तको स्वभा नै चिन्तन गर्नु शुभ कर्म छोडेपछि चित्त विषयको चिन्तन गर्दछ । जो परमात्माको दर्शन चाहन्छ बन्धन वाट छूटन चाहन्छ कामीनी र कान्चनमा आसक्ति नराख्नु त्यसमा मन लागिरहे सम्म उनी संग भगवान टाढा रहनु हुन्छ ।

निन्द्रा आलस्य शंसपपो सवै साधनको विघ्न हुन श्रद्धा, भक्ति नम्रता उत्साह धेरै, आचार सदाचारको सेवन, कुसङ्गको त्याग या सत्य गुण बढाउने हो । अनावश्यक कर्म र अनावश्तक भाषणलाई त्याग गर्नु भगवान सर्वदा मेरे अगाडि छ भन्ने निश्चय गर्नु द्वेष, घृणा शत्रुता भावको त्याग गर्नु पर्दछ ।

शारिरीक स्वास्थ्य. संयम र भगवत प्राप्तीको साधन हुन हुन विश्वास गर्नु शुभ कर्मको फल अवस्य मिल्दछ रोइ रोइ आए स्त्री हासी जानु पर्दछ ।

श्रेष्ट पुरूषले जो गर्दछ त्यही नगरोस् उन्ले जे भन्दछ त्यही गर्नु किनकि महा पुरूषहरूको कार्य सम्झीन सक्तैन । भगवानको नाउँमा लाखौं रूपैया खर्च गर भाव छैन भने परमात्मा प्राप्त हुन सक्दैन ।

उत्तम भजनको पहिला श्रेणी नै कसैको निन्दा स्तुती नगर्नु चार वेद छ शास्त्रहरूले पनि निन्दालाई वर्तित गरिएको छ । संसारमा सबै भन्दा कठिन सेवा हो मनूष्य भजन र ध्यान सबैले गर्न सक्छ तर सेवा कठिन छ सेवा उनै गर्नु सक्तछ जसको उपर भगवानको अत्यत कृपा हुनु पर्दछ ।

संसारवाट पार हुनेले चार बाटो द्वारा उद्वार हुन सक्छ ।

१. इश्वर २. गुरू र शास्त्रमा श्रद्धा ३. सहनशिलता ४. सत्य र दान

शरीरको निमित्त आहारा हुन आहारालाई शरीर हैन ।

जनतक क्रोध, छल, कपट, स्वार्थ अभिमान, लोक निन्दाको भय, यो दोष हृदयमा रहन्छ कठोर तप गरें पनि भक्ति लाभ हुन कठिन हुन्छ । क्रोधपूर्ण छ भने तीनको भजन कुनै काम छैन उसको सबै कार्य नष्ट छ क्रोध लोभले सारा भजन नष्ट गरी दिन्छ ।

कामी क्रोधी लालची
इनसें भक्ति नहोवे
भक्ति करे कोइ सुरमा
जातिवरन कल खोय

☆

कमलापतीम्

भुजगतल्प गतँ धन सुन्दरँ

गरूड वाहन मम्बुज लोचनम् ।

नलिन चक्र गदाकर मथयं

भजत रेमनुजा: कमला पतिम् ।।१।।

अलि कुलासित कोमल कुन्तलं

विमल पित दुकुल मनोहरम ।

जलधि जाङ्कित काम कले वरं

भजत रेमनुजा कमला पतिम् ।।२।।

किमुज पंन्च तपो भी रुता ध्वरे रपि

किमुतम तीर्थ निषेकणे ।

किमुत शास्त्र कदम्व विलोकनं भंजत

रेमनुजा कमला पतिम् ।।३।।

मनुज वेहमिमं भुवि दुर्लभं

समाधि गम्प सुरं र पिवान्छीतम्

विषयलम्पटताम पहाय वंभजस

रेमनुजा कमला पतिम् ।।४।।

नवनितान सुतोन् सहोदरो

नहिपिता जवनी नच कान्धवा ।

व्रजति साक ममेन जनेन वंभजत

रेमनुजा: कमलापति म् .

सकल मेव चलं सचराचरं
जगदिदं सुतरा धन यौवनम्
सनव लोक्य विवेक दशा द्रुतं भजन
रेमनुजा: कमला पतिम् ॥५॥

विविध रोग पुतं क्षण भङ्गुरं
परवसे नव मार्ग मला कुलम्
परिनिरिस्य शरिर मिदं स्वकं
भजत रेमनुता कमला पतिम्
मुनी वरैरनीश हृदि भावितं
शिव किरन्ची महेन्द्रनु तं सदा
मरण जन्म जरा भए मोचन
भज तरे मनुजा कमला पतिम्
हरि पदाष्ठक मेत दमुत मं
परमहंस जनेन समीरितम्
पठति यस्तु ममाहित चेत सा
व्रजती विष्णु पदं सनरोध्रुवम् ।

✳

हे मनुष्ये, जो शेष सध्यामा बस्नु भएको छ निल मेघ वर्ण सटस श्याम सुन्दर गरूडजीको वाहन जस्तो कामल जस्तै नेत्र शंङख चक्र गदा पद्म चारी श्री कमला पतिलाई भजनु भमरा जस्तै कालो काका

कोमल अति निर्मल सुन्दर पिताम्वर पहिरीएकी वाँया श्री लक्ष्मी सुशोभित कमला पति भज्नु ।

श्री पशुपति महीमा

रचना अनिता श्रेष्ठ

पशुपति नाथ दया गर
सब दु:खीजनको एक तिमी

रक्षा गर प्रभू दीन दु:खीको
हे दयाको सागर
अज्ञानी हामी जान्दैनौं केही
ज्ञानको प्रभू ज्योती भर
पशुपति नाथ दया गर
चतुर्मुख प्रभूको चारधामको

शीतल गंगा त्यही बहेको
अति दयालु हे दाग्राम्वर
साथमा पार्वती गणेश कुमार
पशुपती नाथ दया गर
गलामा प्रभूको नागको माला

हातमा त्रिशूल डमरू लिएको
पशुपति नाथ भोले शंकर
पाप संकष्ट दु:ख हर
पशुपति नाथ दया गर

वीदुरजीको भनाइ

वृतं यत्नेन संरक्षेद, वितमेतित्र यातिच ।
असीणे विन्ततः सीणोवृततस्तु हतोहतः ॥

(महा० उर्द्या)

चरीत्रवान नै संसारमा सवै भन्दा बलवान हुन्छ । उनै समाजको आदर्श हुन्छ ।

अग्लो पहाडबाट खसी मर्दछ एकैबार
जो चरीत्र हिन भएर खसे बीग्रीन्छ जन्म हजार

वृहदारण्य उपनीषदमा पष्ठ गरिएको छ ।

उदालकको छोरा स्वेतकेतु व्रम्हज्ञानको आचार्य थिए । स्वेतकेतुको पीता उदालक आफैले प्रारम्भिक ज्ञान दिएर १२ वर्षको अवस्थामा वेड अध्ययन गराउन गुरू कुलमा पठाए भनेकी तीमी कुलको मर्यादानुसार व्रम्हचर्य पूर्वक पास गरेर समस्त शास्त्रको अध्ययन गरी प्रथम भएर आउनु ।

पिताको आज्ञानुसार १२ वर्ष तक विद्या पढी सकेपछी २४ वर्षको अवस्थाभा स्वेतकेतु पिता कहाँ गए तव विद्याको अभिमानको कारण उनी बहुतै घमण्डी र उडण्ड स्वभावको भएछ । पिताले झुट्टा अभीमानको देखेर विचार गरेकी येतीको विद्या पढेर पनि अभिमान गदछ भने उनी असी सोतनै हो ।

त्यसैले यस्को अभिमानको समाप्त गर्नु पर्दछ भनी उदालकले स्वेतकेतु संग प्रश्न गरे की छोरा स्वेतुकेतु तिमीजु विद्याको अभिमानले परी पूर्ण भएको देखिन्छ । के तीमीले व्रम्हज्ञानको आचार्य पढेर अभिमान पनि सिकेर आएका छौ की । आचार्यको उपदेशद्वारा अश्रुत श्रुत हुन्छ, तर्क नगरेको तर्क युक्त भएर आउछ अविज्ञात ज्ञात हुन्छ ।

तर स्वेतकेतुले ययस्को कुनै जवाफ दिएन, आफ्नु स्वभावले लज्जीत भएर विनय पूर्वक पितासंग जान्न प्रयास गरे। अनी उद्दालकले विभिन्न प्रकारको उदाहरण दिदै स्वेतकेतुलाई ब्रम्हज्ञान सम्वन्धी शिक्षा दिए ब्रम्हज्ञान जानेपछी स्वेतखेतु अत्यन्त नम्र हुँदै गए।

यस प्रकार स्वेतकेतुको यो चरीत्रको विशेषताको प्रस्त गर्दछ शिक्षा (ज्ञान) एवं अभीमान दुवै परसपर शत्रु नै हो ज्ञान प्राप्त भएपछी पनि अभीमान रहन्छ भने उस्को ज्ञान अपुर्ण नै रहन्छ उस्ले कैले पनि उच्चपद प्राप्त गराउन दिदैन।

गुरूको ध्यान

नगुरार धिकँ तत्वँ नगुरोर धिकँ तप
गुरोर ज्ञानात् परँ नास्ति तस्मै श्री गुरूभ्योनम
ध्यान मुलँ गुरू मुर्ति पुजा मुलँ गुरू पदँ
मन्त्र मुलँ गुरू बाक्य मोक्ष्य मुलँ गुरू कृपा

माँ भगवती वन्दना

रचना:— सुश्री अनिता श्रेष्ठ

जगत जननी हे माता भगवती
तिम्रै हुँ सन्तान म पनि
धर्ति भरिएको सृष्टि सारा
तिम्रै हो वरदान यो पनि
दुष्टका तिमी सम्हार कर्ता
भक्तका तिमी पालन कर्ता
म त हुँ केवल तिम्रो दासी
माँ को एक दृष्टिको प्यासी
जगत जननी

सुहारमा तिम्रो मुस्कान छ माता
तिमी नै मेरो भाग्य विधाता
मेरो यो मन मेरो जीवन
सब तिम्रै हो तिमीलाई नै अर्पण
जगत जननी

प्रभुको सेवक

रचना:– मीरा श्रेष्ठ
तिनधारा

हे प्रभु म सेवक तिमी स्वमी
यो जीवनमा दुःख घेरै पाएँ
भव सागरमा डुब्न म लागे

दया गर प्रभु म छु अज्ञानी हे प्रभू ...स्वामी
संसारमा रहेन छ तिमी बीना कोही
सधैं कृपा जप्न पाए चाहिएन केही
केही नपाई प्रभूलाई चढाउन पनि

चढाएँ मेरो जीवन शरण लेऊ तिमी
हे प्रभु म सेवक तिमी स्वामी

थरी थरीका भक्त

रचना:- सुश्री अनिता श्रेष्ठ

देखें मैले अनेक थरीका
भक्तहरूले भजन गरेका
कोही रूदै कराउँदै भन्दछ
प्रभु मेरो शत्रु कहिले मर्दछ
अर्को एक भक्त बाजा तान्छ
नदिए अरूलाई मूक्दकीले हान्छ
एक भक्त प्रभुको नाम खुब जप्छ
गरीब र रोगीलाई धेरै हेप्छ
मीरा बनि कोही भजन गर्छिन्
भक्तहरू सामू आँशु बहाउँछिन्
आफ्नो परिवारलाई खुब रूवाउँछिन्
पर पुरूषको पछि पछि लाग्छिन्
साँधु बाने कोही पुराण छाँट्छ
उसले नै सब जग्लाई ढाँट्छ
कोही बालक बुढालाई पछार्छ
देवता ढोक्न आफू अघि सर्छ ।

श्री भगवान नारायणको पाउ स्मरण

दाँया	बाँया
ध्येयम सदा परीमवघ्न ममिष्ठ दोहँ ।	त्यक्त्वा सुदुस्क्रत जसु रेप्सीत राजलक्ष्मी
तिर्थास्पदँ शिव विरिञ्ची नुतँ शरणेम ।	धर्मिष्ठ आर्यवचसा यदगाद रण्यम्
भृत्याति हूँ प्रणतंपाल भवाब्धि पोतँ	माया मृगँदयित यप्सीत मन्वधाव
वन्दे महापुरुषते चरणार विन्दम्	वन्दे महापुरुषते चरणार विन्दन्

২৮৪.২
সা/৪/৫

मुद्रकः- मञ्जुल प्रिन्टिङ्ग उद्योग
भेलाछें, ललितपुर-११